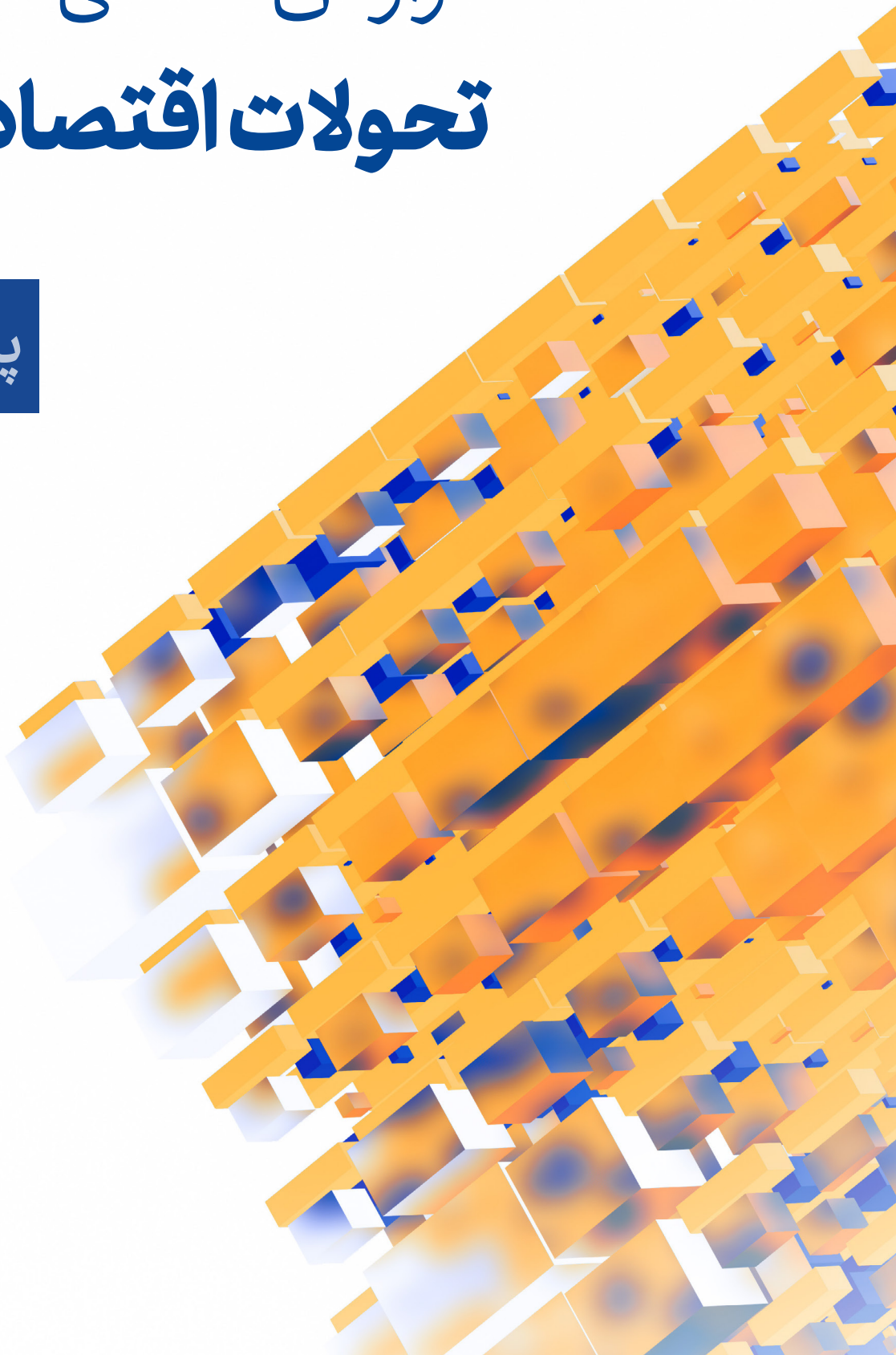

بانک خاورمیانه
Middle East Bank

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران

پاییز ۱۴۰۳

بانک خاورمیانه
Middle East Bank

گزارش فصلی
تحولات اقتصاد ایران

پاییز ۱۴۰۳

یادآوری:

آمار و اطلاعات استفاده شده در این گزارش بر مبنای داده‌هایی است که در زمان انتشار آن (۱۵ دی ۱۴۰۳) از منابع معتبری که در متن یا زیرنویس‌ها ذکر شده‌اند، قابل دسترسی بوده است. آمار، اطلاعات و تحلیل‌های ارائه شده در این گزارش صرفاً جنبه اطلاع‌رسانی داشته و هیچ مسئولیت یا تعهدی را از سوی بانک خاورمیانه و یا سازمان‌ها و افراد وابسته به آن ایجاد نمی‌کند.

یادداشت: در این گزارش هر جا نرخ رشد متغیری ارائه شده، منظور درصد تغییر آن متغیر در دوره یا مقطع مورد بحث نسبت به دوره یا مقطع مشابه در سال قبل از آن است، مگر این که خلاف آن ذکر شده باشد. برای مثال، منظور از «رشد درآمدهای نفتی در پاییز ۱۴۰۳»، درصد تغییر این درآمدها در پاییز ۱۴۰۳ نسبت به پاییز ۱۴۰۲ است.

* نسخه الکترونیکی این گزارش و شماره‌های قبل از آن در آدرس زیر قابل دسترسی است:

<http://middleeastbank.ir/page/EconomicReports>

فهرست

۴	اقتصاد ایران در یک نگاه
۵	مقدمه
۶	۱. تحولات اثرگذار اقتصاد جهانی
۷	۲. بخش واقعی
۹	۱-۱. نفت
۱۱	۱-۲. مسکن
۱۴	۳. بازار نیروی کار
۱۶	۴. قیمت‌ها و تورم
۱۹	۵. تراز پرداخت‌ها
۲۱	۶. بازار ارز
۲۴	۷. متغیرهای پولی و اعتباری
۲۸	۸. وضعیت مالی دولت
۲۸	۸-۱. لایحه بودجه ۱۴۰۴
۳۳	۸-۲. عملکرد مالی دولت در سال ۱۴۰۳
۳۷	۹. بازار سرمایه
۴۱	۱۰. سایر تحولات
۴۲	۱۱. نکات کلیدی

اقتصاد ایران در یک نگاه

شاخص	بهار ۱۴۰۲	تابستان ۱۴۰۲	پاییز ۱۴۰۲	زمستان ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۲	بهار ۱۴۰۳	تابستان ۱۴۰۳	پاییز ۱۴۰۳
مشارکت و بیکاری (درصد)								
نرخ مشارکت جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	۴۱/۲	۴۱/۶	۴۱/۵	۴۰/۸	۴۱/۳	۴۱/۲	۴۱/۷	-
نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر	۸/۲	۷/۹	۷/۶	۸/۶	۸/۱	۷/۷	۷/۵	-
نرخ بیکاری جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله	۲۱/۶	۲۰/۱	۲۰/۶	۲۲/۵	۲۱/۲	۲۰/۰	۱۹/۴	-
نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و زیربخش‌های آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ (درصد)								
تولید ناخالص داخلی	۶/۲	۴/۴	-	-	۵/۰	۳/۱	۲/۷	-
صنایع و معادن	۵/۰	۴/۰	-	-	۵/۱	۳/۲	۱/۷	-
نفت و گاز	۱۹/۶	۲۲/۳	-	-	۱۸/۸	۹/۸	۸/۸	-
کشاورزی	۱/۷	۰/۶	-	-	۰/۸	۲/۷	۲/۸	-
خدمات	۶/۰	۳/۹	-	-	۴/۰	۲/۰	۲/۵	-
تولید ناخالص داخلی بدون نفت	۵/۲	۳/۲	-	-	۴/۰	۲/۵	۲/۳	-
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (به قیمت بازار)	۱/۲	۴/۳	-	-	۶/۳	۳/۳	۴/۶	-
نفت (هزار بشکه در روز)								
متوسط تولید*	۲,۶۹۲	۲,۹۹۹	۳,۱۵۳	۳,۱۷۳	۳,۰۰۴	۳,۲۳۷	۳,۲۹۶	-
نرخ تورم نقطه به نقطه (درصد)								
رشد شاخص بهای مصرف‌کننده (۱۴۰۰=۱۰۰)	۵۰/۶	۳۹/۵	۳۹/۶	۳۵/۴	۴۰/۷	۳۱/۳	۳۱/۷	۳۱/۸
رشد شاخص بهای تولیدکننده (۱۳۹۵=۱۰۰)	۴۲/۴	۴۵/۳	۴۳/۶	۳۶/۶	۳۸/۴	۳۰/۸	۲۷/۹	-
تراز پرداخت‌ها (میلیون دلار)								
صادرات نفتی	۱۳,۶۲۶	۱۴,۴۹۶	۱۴,۱۹۳	۱۴,۴۸۲	۵۶,۷۹۶	-	-	-
صادرات غیرنفتی	۹,۹۲۶	۱۰,۲۹۳	۱۱,۵۵۹	۱۱,۹۴۵	۴۳,۷۲۳	-	-	-
واردات کالا	۱۶,۸۶۱	۲۰,۵۶۳	۲۱,۶۲۵	۲۰,۳۹۳	۷۹,۴۴۲	-	-	-
تراز حساب کالا	۶,۶۹۱	۴,۲۲۷	۴,۱۲۶	۶,۰۳۴	۲۱,۰۷۷	-	-	-
تراز بازرگانی غیرنفتی	-۶,۸۴۲	-۹,۷۲۸	-۹,۵۲۶	-۷,۱۱۸	-۳۳,۲۱۵	-	-	-
تراز حساب جاری	۴,۳۹۸	۱,۴۷۷	۴۰۱	۲,۶۸۷	۸,۹۶۴	-	-	-
تراز حساب سرمایه	-۹,۲۰۴	-۵,۴۴۶	-۴,۲۸۸	-۱,۵۲۰	-۲۰,۴۵۷	-	-	-
تغییر در ذخایر بین‌المللی	-۸۱	۱,۱۲۴	۱۸۲	-۱,۳۳۷	-۱۱۲	-	-	-
نرخ برابری دلار آمریکا با ریال (متوسط طی دوره)								
بازار آزاد (اسکناس)	۵۰۷,۰۹۸	۴۹۵,۶۱۸	۵۰۶,۲۵۴	۵۵۴,۴۰۱	۵۱۴,۹۹۹	۶۱۱,۶۲۰	۵۹۳,۶۴۲	۶۷۵,۱۵۹
بازار متشکل ارزی (حواله)	۳۷۹,۱۷۱	۳۷۶,۸۶۵	۳۷۸,۵۰۳	۳۹۶,۲۹۵	۳۸۲,۱۵۸	۴۱۴,۶۵۴	۴۴۴,۹۰۴	۵۰۴,۸۷۷
متغیرهای پولی و اعتباری (هزار میلیارد ریال - در انتهای دوره)								
پایه پولی**	۹,۰۲۹	۹,۷۲۲	۱۰,۲۳۲	۱۰,۹۲۱	۱۰,۹۲۱	۱۱,۱۳۰	۱۱,۵۴۲	-
بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی	۳,۹۳۳	۵,۲۱۱	۶,۲۰۵	۷,۷۱۴	۷,۷۱۴	۶,۶۸۵	۵,۸۵۹	-
خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی	-۶۲۸	۱۴۳	-۲۲۷	-۱,۷۸۷	-۱,۷۸۷	-۶۳۵	-۸۷۹	-
خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی	۳,۰۱۵	۳,۳۰۶	۴,۴۸۶	۱۸,۵۳۷	۱۸,۵۳۷	۱۹,۰۸۴	۲۱,۷۰۴	-
نقدینگی	۶۵,۸۶۰	۷۰,۹۹۱	۷۴,۹۸۰	۷۸,۷۷۵	۷۸,۷۷۵	۸۳,۵۴۰	۹۰,۷۰۵	-
حجم پول	۱۶,۹۴۷	۱۷,۹۱۳	۱۸,۰۱۴	۱۹,۱۴۶	۱۹,۱۴۶	۲۰,۵۳۷	۲۲,۳۵۱	-
سپرده‌های دیداری	۱۵,۷۴۸	۱۶,۶۷۸	۱۶,۷۴۶	۱۷,۶۷۸	۱۷,۶۷۸	۱۹,۱۰۱	۲۰,۹۰۸	-
شبه پول (سپرده‌های غیردیداری)	۴۸,۹۱۳	۵۳,۰۷۸	۵۶,۹۶۶	۵۹,۶۲۸	۵۹,۶۲۸	۶۳,۰۰۳	۶۸,۳۵۵	-
ضریب فزاینده نقدینگی	۷/۲۹	۷/۳۰	۷/۳۳	۷/۲۱	۷/۲۱	۷/۵۱	۷/۸۶	-
وضعیت مالی دولت (هزار میلیارد ریال)								
داده‌های این بخش در دسترس نیست.								
بورس اوراق بهادار تهران (در آخرین روز دوره)								
شاخص کل	۲,۱۷۳,۸۹۳	۲,۱۲۱,۲۱۳	۲,۲۱۰,۲۱۷	۲,۱۹۵,۰۹۲	۲,۱۹۵,۰۹۲	۲,۰۴۳,۹۸۰	۲,۰۹۷,۰۰۵	۲,۲۱۰,۲۱۷
شاخص مالی	۲,۰۰۷,۹۷۰	۱,۹۰۳,۱۳۱	۱,۹۴۹,۵۶۴	۱,۹۱۷,۷۲۸	۱,۹۱۷,۷۲۸	۱,۷۹۵,۶۶۴	۱,۶۶۴,۷۶۷	۱,۹۴۹,۵۶۴
شاخص صنعت	۲,۰۵۲,۹۷۶	۲,۰۱۲,۰۵۷	۲,۱۰۱,۱۱۵	۲,۰۸۹,۹۸۹	۲,۰۸۹,۹۸۹	۱,۹۴۴,۱۲۶	۱,۹۹۶,۱۹۵	۲,۱۰۱,۱۱۵
ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	۸۶,۷۰۷	۷۶,۴۰۸	۷۹,۲۴۸	۷۶,۴۰۱	۷۶,۴۰۱	۷۲,۱۴۷	۷۰,۷۷۹	۸۸,۶۸۳

مآخذ: گزارش‌های مختلف بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مرکز آمار ایران و بورس اوراق بهادار تهران

* بر اساس گزارش‌های اوپک (منابع ثانویه)

** به جز پاییز ۱۴۰۲، سایر ارقام پایه پولی بر اساس طبقه‌بندی جدید بانک مرکزی بازبینی شده و نرخ تسعیر مبنای محاسبه خالص دارایی‌های خارجی از زمستان ۱۴۰۲ به بعد افزایش یافته است.

مقدمه

گزارش حاضر به بررسی آخرین تحولات اقتصاد ایران به تفکیک بخش‌های مختلف پرداخته و در آغاز با تحلیل اثر کاهش نرخ بهره آمریکا بر بازار نفت در کنار پیش‌بینی مازاد عرضه نفت در سال ۲۰۲۵، تحولات جهانی اثرگذار بر اقتصاد ایران را تحلیل کرده است. در بخش واقعی، رشد و تغییرات تولید ناخالص داخلی در نیمه نخست سال ۱۴۰۳، میزان تولید و قیمت نفت خام سنگین ایران در هشت‌ماهه نخست این سال و نهایتاً عوامل اثرگذار بر عرضه و تقاضای مسکن در شهر تهران بررسی شده است. تحولات بازار نیروی کار در تابستان ۱۴۰۳ در سومین بخش گزارش مورد بررسی قرار گرفته است. تغییرات شاخص‌های قیمت مصرف‌کننده به صورت ماهانه، نقطه‌به‌نقطه و سالانه در پاییز ۱۴۰۳ و همچنین روند تحولات شاخص قیمت تولیدکننده در پاییز ۱۴۰۳ در بخش چهارم مورد توجه قرار گرفته است. بخش پنجم گزارش، تحولات تجارت گمرکی کشور را در هشت‌ماهه نخست ۱۴۰۳ پوشش داده است. در بخش ششم گزارش به تحولات روزانه قیمت دلار آمریکا در برابر ریال ایران در پاییز ۱۴۰۳ در بازار آزاد و بازار متشکل ارزی پرداخته شده است. بخش هفتم گزارش، تحولات متغیرهای پولی و اعتباری به تفکیک پایه پولی، حجم پول، شبه پول و نقدینگی و همچنین خلاصه وضعیت دارایی‌ها و بدهی‌های سیستم بانکی، مانده سپرده‌ها و تسهیلات بانکی و نهایتاً تسهیلات اعطایی سیستم بانکی به تفکیک بخش‌های مختلف اقتصاد را در هشت‌ماهه نخست امسال نشان می‌دهد.

در هشتمین بخش گزارش لایحه بودجه ۱۴۰۴ مورد بررسی قرار گرفته و عملکرد منابع و مصارف عمومی بودجه دولت در شش‌ماهه نخست ۱۴۰۳ و برآورد عملکرد بودجه برای کل سال جاری ارایه شده است. تحولات متغیرهای اصلی بازار سرمایه از جمله ارزش کل معاملات، حجم معاملات، تعداد دفعات معاملات و ارزش بازار به همراه نحوه تأمین مالی شرکت‌های بورسی تا پایان پاییز ۱۴۰۳ در بخش نهم گزارش نشان داده شده و گزارش با بررسی وضعیت ناترازی انرژی در ایران و در نهایت نکات کلیدی به پایان می‌رسد.

۱. تحولات اثرگذار اقتصاد جهانی

تغییرات نرخ بهره ایالات متحده آمریکا توسط بانک مرکزی این کشور - فدرال رزرو - را به جرأت می‌توان از جمله مهمترین عوامل تأثیرگذار بر اقتصاد جهان از جمله ایران برشمرد. هرگونه تغییر در این نرخ مترداف با تغییر در قیمت جهانی دارایی‌ها و تغییر در ترکیب سرمایه‌های دلاری اشخاص حقیقی و حقوقی خواهد بود. به طور کلی انتظار می‌رود که به دنبال کاهش نرخ بهره آمریکا و در نتیجه آن تضعیف دلار در مقابل سایر ارزها، از جذابیت دارایی‌های دلاری به طور ویژه اوراق خزانه داری آمریکا - کاسته شود. از سوی دیگر با توجه به رابطه معکوس بین ارزش دلار و قیمت کالاهایی که در بازار جهانی به دلار مورد تجارت قرار می‌گیرند، با کاهش ارزش این ارز طبیعتاً ارزش دلاری کالاهایی همچون نفت، طلا و سایر فلزات اساسی افزایش خواهد یافت.

کمتر بودن دفعات کاهش نرخ بهره آمریکا نسبت به پیش‌بینی‌های قبلی منجر به کاهش کمتر جذابیت دلار نسبت به سایر دارایی‌ها در سال میلادی پیش رو خواهد شد. بنابراین کاهش کمتر نرخ بهره آمریکا، افزایش کمتر قیمت نفت را در پی خواهد داشت. از سوی دیگر پیش‌بینی مازاد عرضه نفت در سال ۲۰۲۵ که عمدتاً به رشد کمتر تقاضای جهانی به دلیل احتمال کاهش تقاضای نفت از سوی چین بازمی‌گردد، می‌تواند به عنوان عامل کاهش‌دهنده قیمت نفت در سال جدید میلادی عمل کند. بنابراین در صورتی که اثر مازاد عرضه نفت بر قیمت نفت از اثر کاهش نرخ بهره آمریکا بر این متغیر بیشتر باشد، کاهش قیمت نفت در سال میلادی پیش رو محتمل خواهد بود. علاوه بر ساز و کارهای عرضه و تقاضا و نیز تغییرات نرخ بهره آمریکا، درآمد حاصل از صادرات نفت ایران به تداوم یا عدم تداوم تحریم‌های نفتی به ویژه پس از استقرار دولت جدید آمریکا نیز وابسته خواهد بود.

به دنبال توفیق در کاهش نرخ تورم آمریکا از سطوح بالای ۸ درصد در سال ۲۰۲۲ به سطوح کمتر از ۳ درصد در ماه‌های اخیر، در سال ۲۰۲۴ فدرال رزرو در سه مقطع نرخ بهره را کاهش داد که آخرین آن در ۱۸ دسامبر ۲۰۲۴ اعمال شد. به این ترتیب نرخ بهره سیاستی آمریکا از سطوح نزدیک به ۵/۵ درصد در نیمه نخست سال ۲۰۲۴، به سطوح نزدیک به ۴/۵ درصد فرو افتاده است. تا پیش از آخرین نشست مقامات فدرال رزرو، قرار بود در سال ۲۰۲۵ نیز در چهار مرحله کاهش نرخ بهره انجام پذیرد، اما به دلیل بالاتر بودن نرخ تورم آمریکا از محدوده هدف ۲ درصدی، مقامات فدرال رزرو در آخرین نشست خود با هدف ایجاد اعتدال در سرعت رشد اقتصادی از یک سو و تلاش برای مهار سرعت رشد قیمت‌ها از سوی دیگر، تصمیم گرفتند که در سال ۲۰۲۵ تنها در دو مقطع نسبت به کاهش نرخ بهره اقدام کنند. البته این تصمیم ممکن است با رویکردهای دولت جدید دستخوش تغییر شود. اما همین

۲. بخش واقعی

آخرین آمار منتشرشده حساب‌های ملی از سوی بانک مرکزی در زمان تهیه این گزارش از رشد مثبت اقتصادی ۲/۹ درصدی در نیمه نخست و ۲/۷ درصدی در تابستان ۱۴۰۳ حکایت دارد. شایان ذکر است که در گزارش جدید بانک مرکزی سال پایه محاسبات از ۱۳۹۵ به ۱۴۰۰ تغییر یافته است.

از سوی دیگر، گروه صنایع و معادن ۲۷/۳ درصد از تولید ناخالص داخلی را در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ تشکیل داده که ۱/۸ واحد درصد کمتر از دوره مشابه سال ۱۴۰۲ محسوب می‌شود. این گروه به پنج زیرمجموعه «صنعت»، «استخراج معدن»، «تأمین برق، گاز، بخار و تهوویه هوا»، «آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه» و «ساختمان» تقسیم می‌شود که به ترتیب رشدهای ۱/۷ درصدی، ۳/۷ درصدی، ۲/۰ درصدی، ۵/۴ درصدی و ۵/۵ درصدی را در نیمه نخست ۱۴۰۳ تجربه کرده‌اند. زیرگروه ساختمان که در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ رشد اندک ۰/۷ درصدی را به ثبت رسانده بود، در بهار و تابستان سال جاری به ترتیب ۵/۴ درصد و ۵/۵ درصد رشد کرد تا ۰/۳ واحد درصد از مجموع رشد اقتصادی کشور در نیمه نخست سال جاری مرهون این زیربخش باشد. شایان ذکر است که رشد این زیربخش در بخش خصوصی به سطح ۶/۱ درصد در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ بالغ شده است که از تحرک نسبی سمت عرضه ساختمان در بخش خصوصی حداقل در کوتاه‌مدت حکایت دارد. در مجموع، نرخ رشد گروه صنایع و معادن معادل ۲/۴ درصد در نیمه نخست امسال ثبت شده است که نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ کاهش ۲/۱ واحد درصدی را نشان می‌دهد.

گروه خدمات به عنوان بزرگترین بخش اقتصاد کشور که ۴۸/۵ درصد از ارزش افزوده اقتصاد در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ در آن ایجاد شده است (۲/۴ واحد درصد بیشتر از دوره مشابه سال قبل)، طبق گزارش بانک مرکزی و از نظر ارزش افزوده ایجادشده به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ معادل ۲/۲ درصد نسبت به نیمه نخست سال قبل رشد کرده است. در بین زیرمجموعه‌های این گروه در نیمه نخست سال ۱۴۰۳، سه بخش «فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی»، «اداره عمومی، دفاع و تأمین اجتماعی» و «حمل‌ونقل و انبارداری» رشدهای منفی به ترتیب ۵/۵ درصدی، ۱/۲ درصدی و ۰/۴ درصدی داشته‌اند. سایر زیرمجموعه‌های این بخش در این مدت رشدهای مثبت را تجربه کرده‌اند که بیشترین آن با ۲۰/۸ درصد به زیرمجموعه «هنر، سرگرمی، تفریح، ورزش و سایر فعالیت‌های خدماتی» تعلق داشته است. همچنین زیربخش اطلاعات و ارتباطات نرخ رشد قابل توجه ۱۴/۷ درصدی را در این دوره به ثبت رسانده است. جدول ۱ جزئیات نرخ رشد اقتصادی را در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ و مجموع سال ۱۴۰۲ برای گروه‌های اصلی اقتصاد کشور بر مبنای گزارش بانک مرکزی به تصویر می‌کشد.

در طول فصل تابستان نیز مانند فصل بهار ۱۴۰۳، همه بخش‌های اصلی اقتصاد رشدهای مثبت را تجربه کردند. بخش عمده رشد اقتصادی در فصل ابتدایی سال جاری به گروه صنایع و معادن (با سهم ۱/۱ واحد درصدی از رشد اقتصادی ۳/۱ درصدی) و در فصل دوم سال جاری به گروه خدمات (با سهم ۱/۱ واحد درصدی از رشد اقتصادی ۲/۷ درصدی) برمی‌گردد. در مجموع شش‌ماهه نخست سال جاری نیز سهم از رشد گروه خدمات بیشتر از سایر گروه‌های اصلی و معادل ۱/۰ واحد درصد بوده است. شایان ذکر است که سهم از رشد بخش نفت که در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ و کل سال ۱۴۰۲ به ترتیب معادل ۱/۴ واحد درصد و ۱/۳ واحد درصد بوده، در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به ۰/۷ واحد درصد فرو افتاده است. رشد ۹/۸ درصدی بخش نفت در فصل ابتدایی سال ۱۴۰۳ که در ادامه رشدهای قابل توجه ۲۰/۹ درصدی و ۱۸/۸ درصدی آن به ترتیب در نیمه نخست سال ۱۴۰۲ و مجموع سال ۱۴۰۲ اتفاق افتاد، در تابستان سال ۱۴۰۳ به ۸/۸ درصد تنزل یافت تا رشد بخش نفت در مجموع شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ از ۹/۳ درصد فراتر نرود. انتظار می‌رود که رشد بخش نفت از پاییز ۱۴۰۳ به این سو و متناسب با انتخاب مجدد رییس‌جمهور جمهوری خواه در آمریکا، روند کاهشی شدیدتری را تجربه کند. رشد اقتصادی بدون نفت به ترتیب در فصل‌های بهار و تابستان و مجموع شش‌ماهه نخست ۱۴۰۳ معادل ۲/۵ درصد، ۲/۳ درصد و ۲/۴ درصد برآورد شده است.

در آمار حساب‌های ملی ایران، گروه کشاورزی شامل زراعت، باغداری، جنگلداری، شکار، دامداری، مرغداری و ماهیگیری می‌شود. این در حالی است که در گزارش مقدماتی بانک مرکزی از تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران در نیمه نخست سال ۱۴۰۳، به جزییات زیرمجموعه‌های گروه کشاورزی اشاره‌ای نشده و صرفاً به طور خلاصه عنوان شده است که رشد تولید محصولات زراعی، باغی و محصولات اصلی دامی در نیمه ابتدایی سال ۱۴۰۳ نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۲ به ترتیب معادل ۶/۳ درصد، ۸/۸ درصد و ۳/۳ درصد بوده است. کل گروه کشاورزی در این مدت انبساط ۲/۸ درصدی را تجربه کرده است. این نرخ رشد قابل توجه بخش کشاورزی در مقایسه با نیمه نخست سال ۱۴۰۲ و مجموع سال ۱۴۰۲ با نرخ‌های رشد به ترتیب ۰/۹ درصدی و ۰/۸ درصدی، از خروج بخش کشاورزی از رکود در نیمه نخست سال جاری حکایت دارد. البته باید توجه داشت که این بخش صرفاً ۱۵/۶ درصد از تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری را در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ تشکیل داده و سهم این بخش از رشد اقتصادی ۲/۹ درصدی در این مدت تنها ۰/۴ واحد درصد بوده است.

جدول ۱. نرخ رشد تولید ناخالص داخلی و زیرمجموعه‌های آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ (درصد-واحد درصد)

سهام از رشد در نیمه نخست ۱۴۰۳	۱۴۰۳			۱۴۰۲				
	نیمه نخست	تابستان	بهار	سال	نیمه نخست	تابستان	بهار	
۰/۴	۲/۸	۲/۸	۲/۷	۰/۸	۰/۹	۰/۶	۱/۷	گروه کشاورزی
۰/۷	۹/۳	۸/۸	۹/۸	۱۸/۸	۲۰/۹	۲۲/۳	۱۹/۶	گروه نفت و گاز
۰/۸	۲/۴	۱/۷	۳/۲	۵/۱	۴/۵	۴/۰	۵/۰	گروه صنایع و معادن
۱/۰	۲/۲	۲/۵	۲/۰	۴/۰	۴/۹	۳/۹	۶/۰	گروه خدمات
-	۲/۴	۲/۳	۲/۵	۴/۰	۴/۱	۳/۲	۵/۲	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه (بدون نفت)
۲/۹	۲/۹	۲/۷	۳/۱	۵/۰	۵/۳	۴/۴	۶/۲	تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه

مأخذ: بانک مرکزی ایران، تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران، نیمه نخست سال ۱۴۰۳ (به قیمت‌های جاری و ثابت سال پایه ۱۴۰۰)

و ماشین‌آلات تقسیم‌بندی می‌شد، در حالی که پس از آن دسته سومی تحت عنوان «سایر تشکیل سرمایه» اضافه شده که شامل هزینه‌های تحقیق و توسعه، اکتشاف معادن، اشیای گران‌بها و سایر اقلام می‌شود. بر این اساس، رشد تشکیل سرمایه به شکل ساختمان در نیمه نخست سال جاری معادل ۵/۲ درصد بوده، در حالی که تشکیل سرمایه به شکل ماشین‌آلات رشد ۲/۹ درصدی را تجربه کرده است. تشکیل سرمایه در دسته سایر نیز در این مدت رشد اندک ۱/۶ درصدی داشته است.

عملکرد تجارت خارجی کشور از افزایش قابل توجه صادرات کالاها و خدمات (رشد ۵/۱ درصدی) و به موازات، عدم تغییر واردات کالاها و خدمات (رشد ناچیز ۰/۱ درصدی) در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ حکایت دارد. جدول ۲ نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی را به تفکیک اجزای آن و بر اساس گزارش بانک مرکزی به تصویر می‌کشد.

در سمت تقاضای اقتصاد، هزینه‌های مصرفی بخش خصوصی (به قیمت‌های ثابت) در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ رشد ۱/۹ درصدی را به ثبت رسانده است. شایان ذکر است که از فصل چهارم سال ۱۳۹۹ به این سو روند کاهشی مصرف بخش خصوصی متوقف شده و در دو فصل ابتدایی سال ۱۴۰۳ نیز به ترتیب رشدهای ۱/۵ درصدی و ۲/۴ درصدی برای مصرف خصوصی به ثبت رسیده است. در نقطه مقابل، رشد مصرف بخش دولتی در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ معادل ۱/۳ واحد درصد کمتر از رشد مصرف خصوصی بوده است. مصرف بخش دولتی حتی در فصل بهار سال ۱۴۰۳ رشد منفی ۳/۴ درصدی را تجربه کرد که در تابستان امسال با رشد مثبت ۴/۴ درصدی جبران شده است.

همچنین طبق گزارش بانک مرکزی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در نیمه ابتدایی سال ۱۴۰۳ رشد ۴/۱ درصدی را تجربه کرده است. تا بهار ۱۴۰۰، تشکیل سرمایه در گزارش‌های بانک مرکزی به دو گروه ساختمان

جدول ۲. نرخ رشد هزینه ناخالص داخلی و اجزای آن به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ (درصد)

نیمه نخست	۱۴۰۳			۱۴۰۲			
	تابستان	بهار	سال	نیمه نخست	تابستان	بهار	
۱/۹	۲/۴	۱/۵	۱/۶	۴/۴	۲/۳	۶/۶	مصرف خصوصی
۰/۶	۴/۴	-۳/۴	-۰/۶	۱/۷	-۲/۲	۶/۲	مصرف دولتی
۴/۱	۴/۶	۳/۳	۶/۳	۲/۹	۴/۳	۱/۲	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص
۲/۹	۴/۴	۰/۹	۶/۲	۴/۲	۷/۲	۰/۱	ماشین‌آلات
۵/۲	۴/۸	۵/۷	۷/۰	۱/۹	۲/۲	۱/۵	ساختمان
۱/۶	۴/۷	-۱/۸	-۴/۴	۲/۰	-۷/۱	۱۳/۹	سایر
							خالص صادرات کالاها و خدمات
۵/۱	۲/۴	۸/۱	۱۳/۲	۱۵/۵	۲۵/۴	۶/۳	صادرات کالاها و خدمات
۰/۱	-۰/۴	۰/۶	۱/۵	۲/۱	۲/۹	۱/۳	واردات کالاها و خدمات
۳/۷	۳/۵	۳/۹	۵/۳	۵/۵	۴/۶	۶/۵	تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار

مأخذ: بانک مرکزی ایران، تحولات بخش واقعی اقتصاد ایران، نیمه نخست سال ۱۴۰۳ (به قیمت‌های جاری و ثابت سال پایه ۱۴۰۰)

ساختمان را مثبت ۴/۸ درصد برای تابستان ۱۴۰۳ اعلام کرده، مرکز آمار رقم متناظر را حتی منفی برآورد کرده است. رشد مجموع تشکیل سرمایه ثابت ناخالص نیز در گزارش مرکز آمار و برای همین بازه زمانی حدود ۳/۳ واحد درصد کمتر از برآورد بانک مرکزی است. مرکز آمار معتقد است که مصرف خصوصی در تابستان سال جاری نسبت به مدت مشابه سال قبل کاهش یافته و صرفاً رشد ۴/۰ درصدی مصرف دولتی بوده که به رشد اقتصادی در این بازه زمانی کمک کرده، در حالی که بانک مرکزی برای هر دو شکل مصرف نرخ‌های رشد مثبت برآورد کرده است. در زمینه تجارت نیز این دو نهاد آماری، اختلافی فاحش دارند. در شرایطی که بانک مرکزی با اعلام افزایش صادرات و کاهش واردات در تابستان سال جاری نسبت به مدت مشابه سال قبل، نقش تجارت را در رشد اقتصادی مثبت ارزیابی کرده، مرکز آمار افزایش واردات را بیشتر از افزایش صادرات محاسبه کرده تا خالص صادرات کالاها و خدمات نقشی کاهنده در رشد اقتصادی داشته باشد.

تحلیل شرایط اقتصادی کشور با وجود چنین اختلافاتی بین دو نهاد رسمی آماری کشور بسیار دشوار است، به ویژه در شرایطی که پژوهشگران به داده‌های خام این اطلاعات آماری دسترسی نداشته باشند.

گزارش مرکز آمار ایران از حساب‌های ملی تفاوت‌های قابل توجهی با گزارش بانک مرکزی در همین زمینه دارد، در حالی که هر دو نهاد سال پایه ۱۴۰۰ را مبنای محاسبات خود قرار داده‌اند. طبق گزارش مرکز آمار، رشد اقتصادی در تابستان ۱۴۰۳ معادل ۳/۴ درصد برآورد شده که ۰/۷ واحد درصد بیشتر از رقم متناظر گزارش شده از سوی بانک مرکزی است. البته رشد اقتصادی بدون نفت در تابستان سال جاری از سوی مرکز آمار معادل ۲/۳ درصد گزارش شده که منطبق با رقم گزارش شده از سوی بانک مرکزی است. باید توجه داشت که برخلاف بانک مرکزی که گروه نفت و گاز را به عنوان یک گروه اصلی مستقل در نظر می‌گیرد، مرکز آمار استخراج نفت و گاز طبیعی را به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های گروه صنایع و معادن لحاظ می‌کند. بر این اساس و طبق گزارش مرکز آمار ایران، رشد زیرمجموعه استخراج نفت و گاز طبیعی در تابستان سال ۱۴۰۳ معادل ۷/۴ درصد بوده که نسبت به رشد گروه نفت و گاز در گزارش بانک مرکزی، ۱/۴ واحد درصد کمتر است. در هر صورت روند رشد بخش نفت در هر دو گزارش روندی نزولی محسوب می‌شود.

اما اختلاف این دو نهاد در سمت تقاضای اقتصاد بسیار پررنگ‌تر است. برای مثال در شرایطی که بانک مرکزی رشد تشکیل سرمایه به شکل

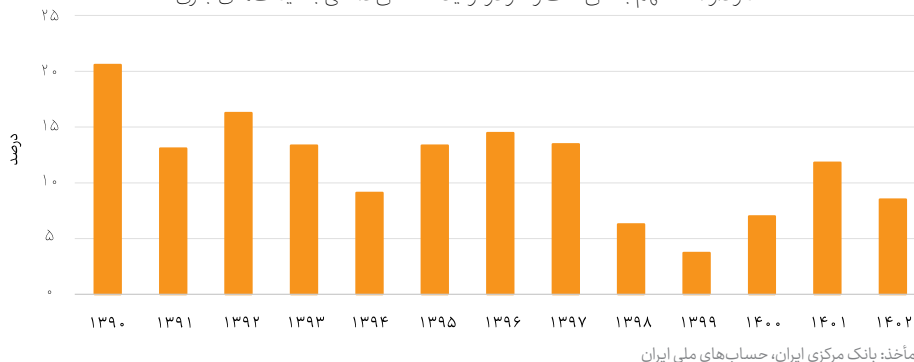
۲-۱. نفت

ناخالص داخلی به کمترین حد خود در این دهه رسید و به ۳/۷ درصد در سال ۱۳۹۹ فرو افتاد. در بازه زمانی ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲ روند صعودی نسبتاً ملایمی برای سهم بخش نفت و گاز از اقتصاد ایران به وقوع پیوست و نهایتاً به ۸/۵ درصد در سال ۱۴۰۲ رسید. مطابق گزارش جدید بانک مرکزی از حساب‌های ملی بر مبنای سال پایه ۱۴۰۰، سهم بخش نفت و گاز از تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۲ معادل ۹/۷ درصد بوده که به ترتیب به ۹/۴ درصد و ۷/۹ درصد در بهار و تابستان ۱۴۰۳ کاهش یافته است.

بر اساس گزارش بانک مرکزی، رشد ارزش افزوده گروه نفت در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ برابر ۹/۳ درصد بوده که از کاهش ۱/۶ واحد درصدی نسبت به دوره مشابه سال قبل حکایت دارد.

سهم بخش نفت و گاز در تولید ناخالص داخلی ایران به قیمت‌های جاری از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲ (بر اساس گزارش بانک مرکزی با احتساب سال پایه ۱۳۹۵) در نمودار ۱ نشان داده شده است. این روند حکایت از نوسان شدید نقش بخش نفت در اقتصاد ایران متناسب با تغییر شرایط تحریمی کشور دارد. همزمان با شروع تحریم‌ها در اوایل دهه ۹۰، این سهم وارد روند نزولی شد، به طوری که سهم بخش نفت و گاز از ارزش افزوده اقتصاد از ۲۰/۶ درصد در سال ۱۳۹۰ به ۹/۱ درصد در سال ۱۳۹۴ تقلیل یافت. با روی کار آمدن دولت یازدهم و بهبود روابط بین‌الملل از جمله امضای برجام، سهم بخش نفت از اقتصاد با افزایش ۵/۴ واحد درصدی، به ۱۴/۵ درصد در سال ۱۳۹۶ رسید. با خروج دولت آمریکا از برجام و متشنج شدن روابط بین‌المللی در کنار شروع همه‌گیری کرونا و کاهش تقاضای جهانی برای نفت و گاز، سهم این بخش از تولید

نمودار ۱. سهم بخش نفت و گاز در تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری

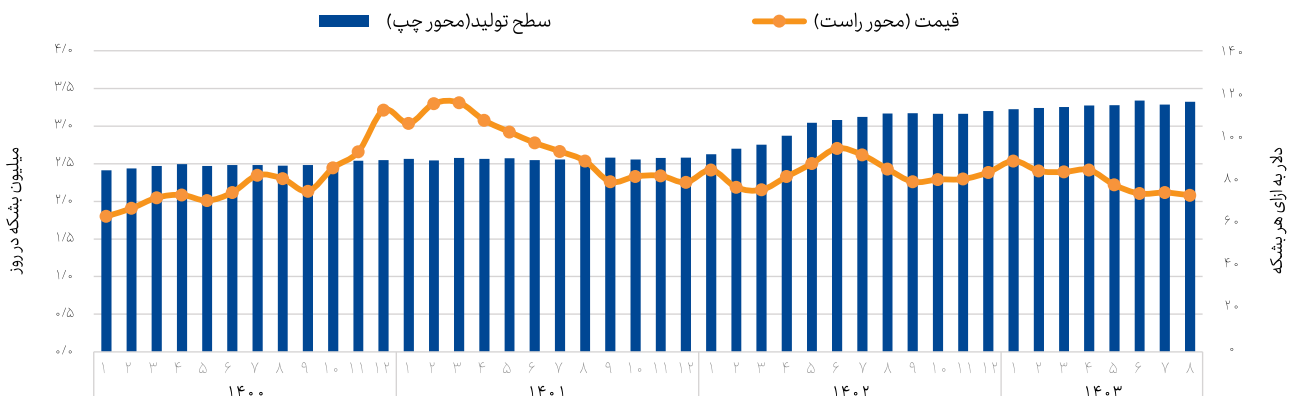

نفت سنگین ایران را از ابتدای سال ۱۴۰۰ به این سو نشان می‌دهد.

قیمت نفت خام سنگین ایران پس از کاهش شدید در دوران همه‌گیری کرونا در سال ۱۳۹۹ با روندی فزاینده به فراتر از یکصد دلار در هر بشکه در ماه‌های ابتدایی سال ۱۴۰۱ رسید، اگرچه پس از آن به طور نسبی روندی کاهشی داشته است. قیمت هر بشکه نفت خام سنگین ایران در ماه نوامبر ۲۰۲۴ به ۷۲/۸ دلار به ازای هر بشکه رسیده است که نسبت به ماه مشابه سال قبل از آن کاهش ۱۴/۳ درصدی را نشان می‌دهد.

انتشار رسمی آمار تولید نفت کشور تقریباً از همان اوایل دور جدید تحریم‌ها در سال ۱۳۹۷ مختل شد و بهترین آمار در دسترس آن مربوط به گزارش‌های اوپک است که از منابع ثانویه دریافت می‌شود. بر اساس این گزارش‌ها، کل تولید نفت خام کشور در ماه نوامبر ۲۰۲۴ (تقریباً مطابق با آبان ۱۴۰۳)، به حدود ۳/۳ میلیون بشکه در روز رسیده که نسبت به ماه مشابه سال قبل، رشد ۵/۰ درصدی را نشان می‌دهد. به این ترتیب به نظر می‌رسد که افزایش تولید نفت ایران در حال نزدیک شدن به حد بالای خود بوده و محدودیت‌های ناشی از تقاضای جهانی نفت و تکنولوژی فرسوده تولید نفت در ایران، اجازه افزایش تولید بیشتر را نمی‌دهند. نمودار ۲ متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت

نمودار ۲. متوسط تولید روزانه نفت خام و متوسط قیمت نفت سنگین ایران

مأخذ: گزارش‌های ماهانه اوپک از بازار نفت، آمار تولید بر اساس منابع ثانویه
 یادداشت: داده‌های موجود در گزارش اوپک بر اساس ماه‌های میلادی بوده که در اینجا به طور تقریبی با ماه‌های شمسی جایگزین شده است.

ایران نسبت به ماه اکتبر ۱۰/۱ درصد افزایش و نسبت به ماه سپتامبر ۱۴/۴ درصد کاهش داشته است. در تحلیل این روند عواملی مانند تقاضای چین، تغییرات تخفیف‌های ارایه شده به چین، نحوه پرداخت هزینه نفت و شدت تحریم‌های آمریکا علیه ایران تعیین‌کننده‌اند. تغییر دولت در آمریکا و روی کار آمدن رییس جمهور جمهوری خواه می‌تواند میزان صادرات نفت ایران را به شدت تحت تأثیر قرار دهد. در این زمینه به احتمال زیاد میزان صادرات نفتی ایران در سال میلادی پیش رو دستخوش تغییرات اساسی خواهد شد، اگرچه افزایش یا کاهش آن به وصول توافق بین ایران و آمریکا یا تشدید تنش‌ها بین آنها بستگی دارد که البته هر دو سناریو محتمل خواهد بود.

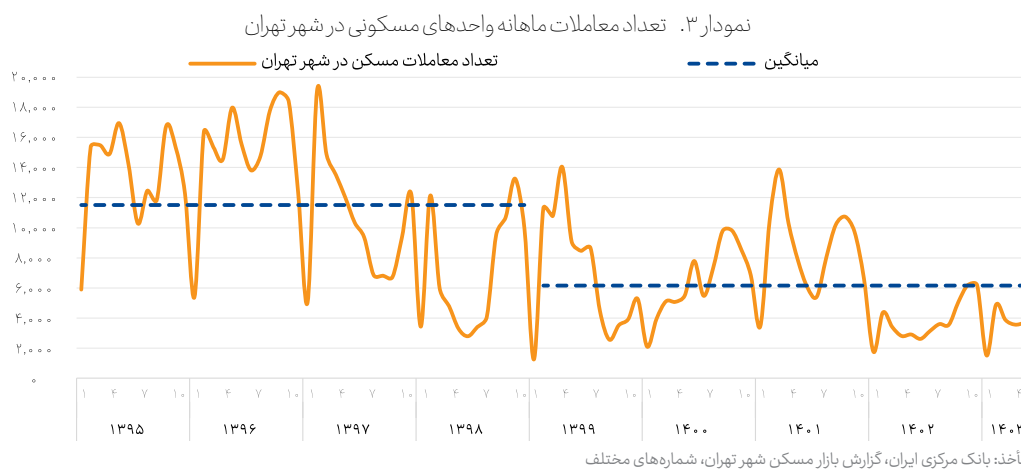
آمار صادرات نفتی ایران در سال‌های اخیر از آمار تولید محرمانه‌تر تلقی شده و تقریباً هیچ آمار رسمی از آن منتشر نمی‌شود. طبق آخرین اطلاعات دریافتی از وبسایت تانکر ترکرز^۱، صادرات نفت خام و میعانات گازی ایران در ماه نوامبر ۲۰۲۴ به طور متوسط معادل ۱/۶ میلیون بشکه در روز بوده است. بر این اساس همچنان مقصد صادراتی اصلی نفت خام و میعانات گازی ایران در ماه یاد شده چین با ۱/۵ میلیون بشکه در روز بوده است. سوریه در این ماه حدود ۷۰ هزار بشکه در روز از ایران نفت خام و میعانات گازی وارد کرده و سایر واردکنندگان نفت ایران نامشخص بوده‌اند، اگرچه سهم بسیار ناچیزی از صادرات نفت ایران دارند. احتمالاً صادرات نفتی ایران به سوریه نیز در سال جدید میلادی مختل شده و نزدیک به صفر شود. بر این اساس صادرات نفتی

۱. تانکر ترکرز یک سرویس آنلاین مستقل است که به ردیابی و گزارش‌گیری از حمل و نقل نفت خام و میعانات گازی در نقاط جغرافیایی و ژئوپلیتیکی مختلف می‌پردازد. این وبسایت از داده‌های ماهواره‌ای روزانه، تصاویر ساحلی و اطلاعات ای‌آی‌اس (سیستم شناسایی خودکار) برای تحلیل‌ها و گزارش‌های صادرات دریایی استفاده می‌کند.

۲-۲. مسکن

حجم معاملات بازار مسکن در شهر تهران، می‌توان به رکود طولانی مدت در این بازار پی برد. مطابق نمودار ۳ میانگین تعداد معاملات ماهانه مسکن از ۱۱ هزار و ۵۱۰ واحد در فاصله سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ به ۶ هزار و ۱۵۳ واحد از ابتدای سال ۱۳۹۹ تا مرداد ۱۴۰۳ رسیده است.

آخرین گزارش بانک مرکزی از تحولات بازار مسکن شهر تهران در زمان تهیه این گزارش مربوط به مرداد ماه ۱۴۰۳ است که در شماره پیشین (گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران، تابستان ۱۴۰۳) به جزئیات آن پرداخته شده و در این گزارش برای پرهیز از تکرار، صرفاً به تحلیل عوامل اثرگذار بر عرضه و تقاضای مسکن پرداخته شده است. بر اساس آمار

به این نکته ضروری است که سهم مسکن از کل مخارج خانوار به سقف‌های تاریخی خود رسیده و سال‌های مورد انتظار برای خرید خانه برای خانوارهای ایرانی به طور چشمگیری افزایش یافته است. طبق جدول ۳ میانگین سال‌های مورد انتظار برای خرید واحد مسکونی ۷۰ متر مربعی در شهر تهران برای خانوارهای شهری به تقریباً ۲۰ سال در سال ۱۴۰۲ رسیده است. این شاخص با استفاده از میانگین قیمت مسکن در شهر تهران (منتشرشده از سوی بانک مرکزی) و متوسط درآمد کل سالانه یک خانوار شهری (منتشرشده از سوی مرکز آمار) استخراج شده است. در این زمینه فرض شده است کل درآمد خانوار شهری صرفاً برای خرید مسکن پس‌انداز خواهد شد.

این در حالی است که طبق گزارش بانک مرکزی از شاخص قیمت مسکن در شهر تهران و گزارش مرکز آمار از شاخص قیمت مصرف‌کننده بر اساس سال پایه ۱۴۰۰، متوسط رشد واقعی سالانه قیمت مسکن (بازده قیمتی واقعی) در شهر تهران از مرداد ماه ۱۳۹۵ تا مرداد ماه ۱۴۰۳ برابر ۱۰/۴ درصد بوده که از رشد قیمت واقعی ۱۲۰/۶ درصدی در طول این دوره هشت‌ساله حکایت دارد. بنابراین رکود موجود در این بازار از نوع تورمی است.

علت بروز این پدیده، مشکلات طرف عرضه این بازار در کنار کاهش قدرت خرید حقیقی مردم بوده است. در طرف تقاضای این بازار، اشاره

جدول ۳. سال‌های مورد انتظار برای خرید ۷۰ متر مربع مسکن در شهر تهران

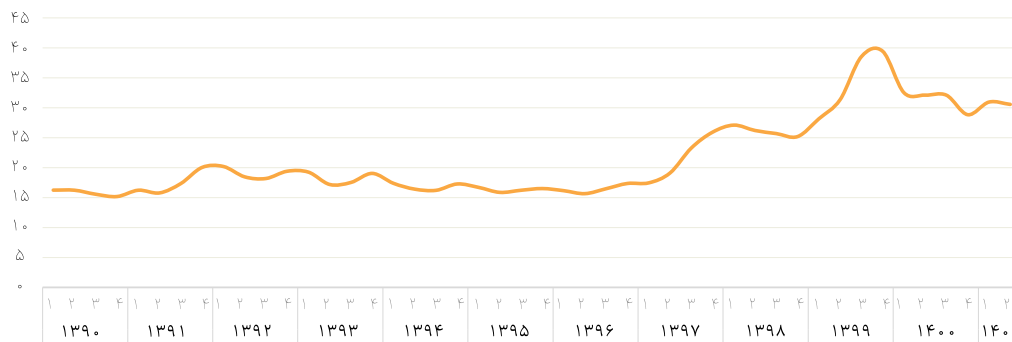
سال	میانگین قیمت هر متر مربع واحد مسکونی در شهر تهران (میلیون ریال)	متوسط درآمد کل سالانه یک خانوار شهری (میلیون ریال)	متوسط سال‌های مورد انتظار برای خرید واحد مسکونی ۷۰ متر مربعی در شهر تهران
۱۳۹۵	۴۴/۱	۳۱۷/۲	۹/۷
۱۳۹۶	۴۷/۹	۳۶۶/۸	۹/۱
۱۳۹۷	۸۲/۲	۴۳۴/۹	۱۳/۲
۱۳۹۸	۱۳۲/۴	۵۴۱/۰	۱۷/۱
۱۳۹۹	۲۳۸/۷	۷۴۶/۸	۲۲/۴
۱۴۰۰	۳۱۴/۸	۱,۱۲۴/۲	۱۹/۶
۱۴۰۱	۴۵۸/۸	۱,۶۶۹/۶	۱۹/۲
۱۴۰۲	۷۴۹/۱	۲,۵۶۹/۴	۲۰/۴

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزارش‌های تحولات بازار مسکن شهر تهران؛ مرکز آمار ایران، گزارش‌های هزینه و درآمد خانوار؛ محاسبات تحقیق

برابر ۲۰/۲ واحد در هر فصل بوده که از ابتدای سال ۱۴۰۰ تا پایان نیمه نخست سال ۱۴۰۱ به متوسط فصلی ۳۱/۲ واحد افزایش یافته است. بنابراین به دلیل رشد قابل توجه قیمت مسکن (بیشتر از رشد شاخص قیمت مصرف‌کننده) و رشد آهسته‌تر نرخ اجاره‌بهای مسکونی، بازدهی سرمایه‌گذاری در بازار مسکن (کسب درآمد اجاره از سرمایه‌گذاری مسکونی) کاهش یافته و بخشی از رکود موجود در این بازار از این محل نشأت می‌گیرد. به این ترتیب افزایش بیشتر اجاره‌بها نسبت به قیمت مسکن در پی کاهش عرضه مسکن استیجاری در بلندمدت قابل انتظار بوده و به همین دلیل می‌توان ادعا کرد که اصل بازگشت به میانگین برای نسبت قیمت به اجاره مسکن در شهر تهران در بلندمدت برقرار خواهد بود.

نسبت قیمت به اجاره^۲ شاخصی کلیدی در تحلیل بازار مسکن است که علاوه بر ارزیابی ارزش‌گذاری مسکن و شناسایی حباب‌های قیمتی، برای تصمیم‌گیری خانوار در خصوص خرید مسکن یا اجاره آن نیز استفاده می‌شود. به عنوان مثال نسبت بالای قیمت به اجاره نشان‌دهنده گران‌تر بودن خرید مسکن نسبت به اجاره آن است که می‌تواند حاکی از وجود حباب قیمتی در بازار مسکن باشد. این نسبت در بسیاری از کشورهای دنیا در بازه ۱۶ تا ۲۰ واحد قرار می‌گیرد. متوسط نسبت قیمت به اجاره در شهر تهران در نمودار ۴ نمایش داده شده است. این نسبت از تقسیم قیمت فروش یک متر مربع زیربنای مسکونی در شهر تهران بر متوسط اجاره ماهانه (به علاوه سه درصد ودیعه پرداختی) یک متر مربع زیربنای مسکونی در شهر تهران حاصل می‌شود. مطابق داده‌های مرکز آمار ایران، نسبت قیمت مسکن به اجاره در شهر تهران در دهه ۹۰ به طور متوسط

نمودار ۴. نسبت قیمت مسکن به اجاره در شهر تهران

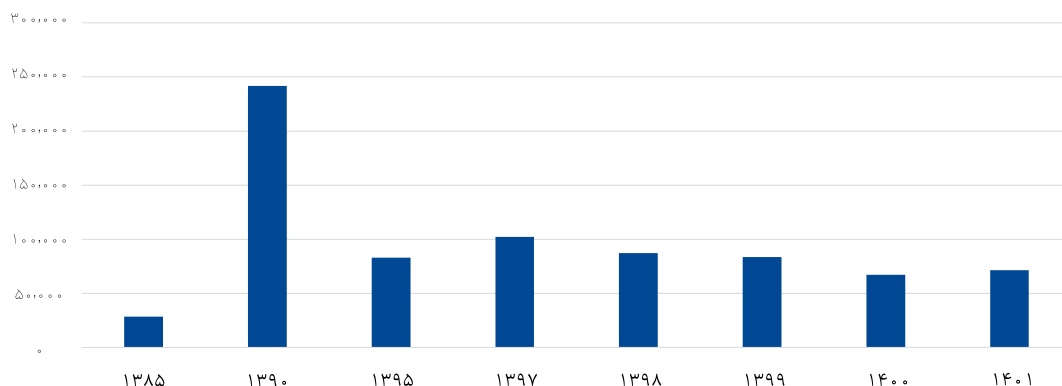

مأخذ: مرکز آمار ایران، شاخص‌های قیمت، بخش مسکن

و از ۲۴۱/۵ هزار واحد در این سال به ۷۱/۴ هزار واحد در سال ۱۴۰۱ رسیده است. این مهم در نمودار ۵ قابل مشاهده است.

بخش عرضه مسکن نیز در تحولات این بازار نقش مهمی دارد. تعداد واحدهای مسکونی تعیین شده در پروانه‌های ساختمانی صادر شده برای احداث بنا در استان تهران از سال ۱۳۹۰ به این سو روندی نزولی داشته

نمودار ۵. تعداد واحدهای مسکونی تعیین شده در پروانه‌های ساختمانی صادر شده برای احداث بنا در نقاط شهری استان تهران

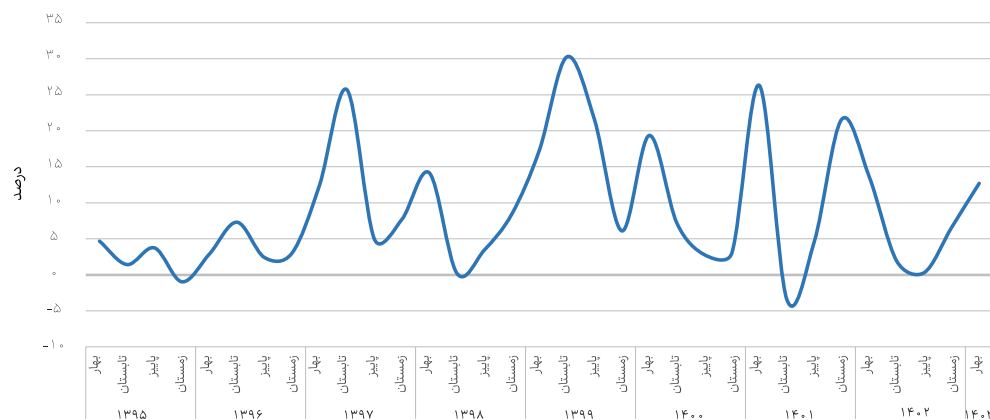

مأخذ: مرکز آمار ایران، سالنامه آماری استان تهران، ۱۴۰۱

واحدهای مسکونی دارد. نسبت ارزش زمین به ارزش واحد مسکونی در شهر تهران نیز در سال‌های اخیر روندی به شدت فزاینده داشته است. طبیعتاً کمیابی زمین در این خصوص نقشی کلیدی ایفا می‌کند و با نزدیک‌تر شدن شهر تهران به سطح اشباع، این مشکل حادث‌تر نیز خواهد شد.

در زمینه هزینه تمام‌شده مسکن، اگرچه قیمت نهاده‌های ساختمان‌های مسکونی در شهر تهران مطابق نمودار ۶ عمدتاً نرخ رشدی کمتر از نرخ تورم عمومی داشته، اما باید توجه داشت که حدود ۶۰ درصد از بهای تمام‌شده واحدهای مسکونی را ارزش زمین تشکیل داده و تغییرات قیمت نهاده‌های مسکونی نقش اندکی در تغییرات بهای تمام‌شده

نمودار ۶. نرخ تورم فصلی نهاده‌های ساختمان‌های مسکونی شهر تهران بر مبنای سال پایه ۱۳۹۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، شاخص‌های قیمت، بخش ساختمان

سیاست‌های کنترل تورم، ممکن است در کوتاه‌مدت شاهد افزایش معاملات و البته افزایش قیمت‌ها در بازار مسکن باشیم، اما این مهم صرفاً به طولانی‌تر شدن دوره رکود بعدی دامن خواهد زد.

به بیان دیگر بدون برطرف شدن مشکلات طرف عرضه، حتی در صورت موفقیت‌آمیز بودن سیاست‌های کنترل تورم، نمی‌توان امید چندانی به خروج بازار مسکن از رکود داشت. در مقابل، در صورت شکست

۳. بازار نیروی کار

بر اساس جدیدترین گزارش مرکز آمار ایران از بازار نیروی کار، در تابستان ۱۴۰۳ نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر با کاهش ۰/۴ واحد درصدی و ۰/۲ واحد درصدی به ترتیب نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۲ و فصل بهار امسال، به ۷/۵ درصد رسیده است. علاوه بر این، سهم اشتغال ناقص (کار کمتر از ۴۴ ساعت در هفته) رقم ۷/۳ درصد را در این فصل ثبت کرده است که نسبت به فصل مشابه سال گذشته کاهش ۰/۶ واحد درصدی را نشان می‌دهد. همچنین سایر شاخص‌های بازار کار مثل مشارکت اقتصادی، نسبت اشتغال (نسبت تعداد افراد شاغل به کل جمعیت در سن کار) و نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان آموزش عالی، در طول این دوره نسبت به دوره مشابه سال قبل بهبود نشان می‌دهند.

علاوه بر این، در تابستان سال ۱۴۰۳ نسبت به دوره مشابه سال قبل، در مجموع ۷۸۴/۸ هزار نفر به جمعیت در سن کار افزوده شده که سهم مردان و زنان از این مقدار به ترتیب ۴۸/۵ درصد (۳۸۰/۹ هزار نفر) و ۵۱/۵ درصد (۴۰۳/۹ هزار نفر) بوده است. در همین مدت حدود ۳۷۴/۱ هزار نفر به جمعیت فعال اضافه شده است که حدود ۴۷/۷ درصد از جمعیت اضافه‌شده در سن کار را پوشش می‌دهد. حدود ۸۳ درصد (۳۱۰/۳ هزار نفر) از این جمعیت فعال اضافه‌شده مرد و مابقی زن بوده‌اند. بر این اساس، از کل جمعیت در سن کار کشور در فصل تابستان سال ۱۴۰۳، معادل ۴۱/۷ درصد فعال بوده‌اند که در مقایسه با فصل مشابه سال گذشته از افزایش ۰/۱ واحد درصدی نرخ مشارکت حکایت دارد. با این حال نرخ مشارکت برای زنان تنها ۱۴/۶ درصد بوده و از همین جمعیت اندک ۴/۸ میلیون نفری زنان مایل به کار نیز صرفاً حدود ۴/۱ میلیون نفر موفق به پیدا کردن شغل شده‌اند. از سال ۱۴۰۱ به این سو، پس از مدت‌ها روند جمعیت زنان فعال صعودی شد، در حالی که در سال‌های قبل از آن به طور مستمر بر جمعیت زنان در سن کار افزوده شده و از جمعیت زنان فعال کاسته شده بود. در بهار سال ۱۳۹۷ حدود ۵/۶ میلیون نفر از زنان کشورمان توان و تمایل به انجام کار داشتند، در حالی که این رقم در زمستان سال ۱۴۰۰ به ۴/۱ میلیون نفر تنزل یافته بود. در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ این رقم به ترتیب به حدود ۴/۳ میلیون نفر و ۴/۵ میلیون نفر رسید و در نهایت در تابستان سال ۱۴۰۳ به حدود ۴/۸ میلیون نفر بالغ شد.

از حدود ۲۵/۱ میلیون نفر شاغل در تابستان ۱۴۰۳، ۵۲/۱ درصد در بخش خدمات، ۳۳/۳ درصد در بخش صنعت و مابقی (۱۴/۵ درصد) در بخش کشاورزی مشغول بوده‌اند. اشتغال بخشی از این جمعیت به اصطلاح ناقص بوده است، به این معنی که به دلایل اقتصادی نظیر افت تولید یا مانند آن، کمتر از ۴۴ ساعت در هفته کار کرده‌اند، در حالی که خواهان و آماده انجام کار بیشتر بوده‌اند. در تابستان ۱۴۰۳ حدود ۱/۸ میلیون نفر معادل ۷/۳ درصد از جمعیت شاغل، دارای اشتغال ناقص بوده‌اند که ۰/۶ واحد درصد نسبت به تابستان سال ۱۴۰۲ کاهش داشته است. جدول ۴ برخی شاخص‌های مهم بازار کار کشور را در تابستان ۱۴۰۳ با فصل مشابه سال ۱۴۰۲ مقایسه می‌کند.

در تابستان ۱۴۰۳ نرخ بیکاری برای مردان ۶/۱ درصد و برای زنان ۱۴/۲ درصد گزارش شده است. به این ترتیب نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۲، نرخ بیکاری برای مردان و زنان به ترتیب ۰/۲ واحد درصد و ۱/۲ واحد درصد کاهش داشته است. در واقع در این مدت حدود ۴۴۳/۸ هزار نفر به جمعیت شاغلین اضافه شده که ۳۳۱/۸ هزار نفر از آنها مرد و ۱۱۱/۹ هزار نفر از آنها زن بوده‌اند. به این ترتیب نسبت اشتغال در میان مردان و زنان در سن کار به ترتیب با بهبود ۰/۳ واحد درصدی و ۰/۲ واحد درصدی نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۲، به ۶۴/۶ درصد و ۱۲/۵ درصد رسیده است. در مجموع نسبت اشتغال با افزایش ۰/۲ واحد درصدی نسبت به تابستان ۱۴۰۲ به ۳۸/۵ درصد بالغ شده است. افزون بر این، از جمعیت ۲/۰ میلیون نفری بیکاران کشور در تابستان سال جاری، معادل ۱/۵ میلیون نفر جوانان ۱۸ تا ۳۵ ساله بوده‌اند و نرخ بیکاری برای این بازه سنی ۱۴/۸ درصد محاسبه شده است که نسبت به تابستان سال گذشته، کاهش ۰/۲ واحد درصدی را نشان می‌دهد. همچنین ۸۹۷/۶ هزار نفر دارای تحصیلات عالی در این فصل بیکار بوده‌اند که حاکی از نرخ بیکاری ۱۱/۶ درصدی برای این گروه است. این نرخ برای مردان و زنان تحصیل‌کرده به ترتیب برابر ۸/۰ درصد و ۱۹/۵ درصد بوده که نسبت به تابستان سال ۱۴۰۲ به ترتیب از کاهش ۰/۱ واحد درصدی و ۱/۲ واحد درصدی حکایت دارد. در تابستان ۱۴۰۳ از کل بیکاران کشور، حدود ۴۳/۹ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی بوده که این نسبت در مقایسه با تابستان سال ۱۴۰۲ افزایش ۱/۱ واحد درصدی داشته است. از ۸۹۷/۶ هزار نفر دارای تحصیلات عالی بیکار در فصل تابستان سال جاری، ۴۷/۳ درصد را مردان و ۵۲/۷ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. بالاتر بودن آمار بیکاری در بین جمعیت فارغ‌التحصیل دانشگاهی در مقایسه با متوسط کل جمعیت نشان می‌دهد که ادامه تحصیل در مقاطع تکمیلی نه تنها ورود به بازار کار را تسهیل نکرده، بلکه متناسب و سازگار با ظرفیت بازار کار نبوده و حتی احتمالاً جذب فارغ‌التحصیلان را سخت‌تر کرده است. با این حال و در پی افزایش سهم جمعیتی افراد دارای تحصیلات دانشگاهی، در تابستان سال ۱۴۰۳ سهم این افراد از کل شاغلان با افزایش ۰/۴ واحد درصدی نسبت به دوره مشابه سال قبل به ۲۷/۲ درصد بالغ شده است.

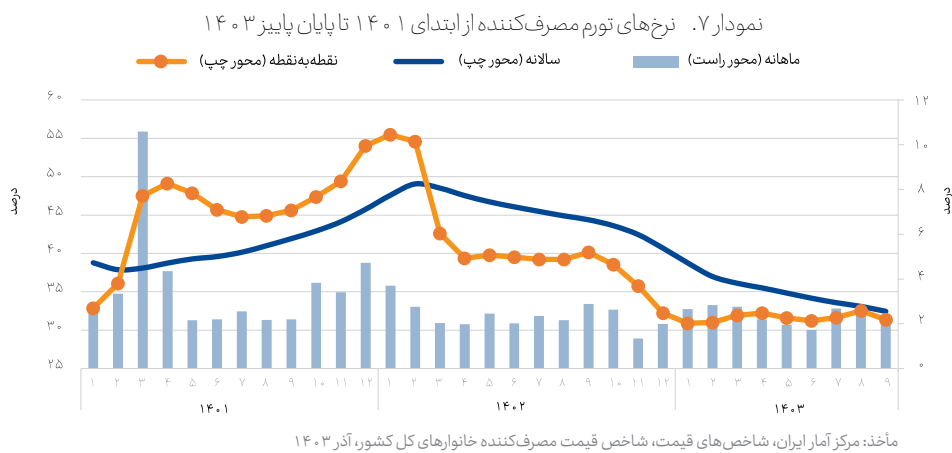
جدول ۴. شاخص‌های اصلی بازار کار ایران به تفکیک جنسیت برای جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر

تابستان ۱۴۰۳		تابستان ۱۴۰۲				
زن	مرد	کل	زن	مرد	کل	
۱۴/۶	۶۸/۸	۴۱/۷	۱۴/۶	۶۸/۶	۴۱/۶	نرخ (درصد)
مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر						
۴/۸	۲۲/۴	۲۷/۲	۴/۷	۲۲/۱	۲۶/۸	تعداد (میلیون نفر)
۱۲/۵	۶۴/۶	۳۸/۵	۱۲/۳	۶۴/۳	۳۸/۳	نسبت (درصد)
اشتغال جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر						
۴/۱	۲۱/۰	۲۵/۱	۴/۰	۲۰/۷	۲۴/۷	تعداد (میلیون نفر)
۱۴/۲	۶/۱	۷/۵	۱۵/۴	۶/۳	۷/۹	نرخ (درصد)
بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر						
۰/۷	۱/۴	۲/۰	۰/۷	۱/۴	۲/۱	تعداد (میلیون نفر)
۲۵/۱	۱۲/۱	۱۴/۸	۲۶/۶	۱۲/۰	۱۵/۰	نرخ (درصد)
بیکاری جوانان ۱۸ تا ۳۵ ساله						
۰/۵	۰/۹	۱/۵	۰/۶	۱/۰	۱/۵	تعداد (میلیون نفر)
۱۹/۵	۸/۰	۱۱/۶	۲۰/۷	۸/۱	۱۲/۰	نرخ (درصد)
بیکاری فارغ‌التحصیلان آموزش عالی						
۰/۵	۰/۴	۰/۹	۰/۵	۰/۴	۰/۹	تعداد (میلیون نفر)
۴/۷	۷/۸	۷/۳	۴/۸	۸/۴	۷/۹	سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی (درصد)
۳۲/۷	۳۲/۶	۶۵/۲	۳۲/۳	۳۲/۲	۶۴/۵	جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر (میلیون نفر)

مأخذ: مرکز آمار ایران، چکیده نتایج طرح آمارگیری نیروی کار در تابستان ۱۴۰۳

۴. قیمت‌ها و تورم

بر اساس آخرین گزارش مرکز آمار ایران از شاخص قیمت مصرف‌کننده بر مبنای سال پایه ۱۴۰۰، نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده در پاییز ۱۴۰۳ روندی کاهشی داشت و در آذرماه به ۳۲/۵ درصد رسید که کمترین نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده از سال ۱۴۰۰ به بعد است. اما روند کاهشی نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده که از مردادماه امسال آغاز شده بود، از اولین ماه پاییز معکوس شد، به طوری که در مهرماه به ۳۱/۶ درصد و در آبان‌ماه به ۳۲/۵ درصد رسید، اگرچه در نهایت با ۱/۱ واحد درصد کاهش، پاییز ۱۴۰۳ را با نرخ ۳۱/۴ درصد به پایان رساند. به همین ترتیب نرخ تورم ماهانه مصرف‌کننده که در ۲ ماه اول پاییز روندی افزایشی داشت، در آخرین ماه این فصل به ۲/۰ درصد کاهش یافت. نمودار ۷ نرخ‌های تورم مصرف‌کننده را از ابتدای ۱۴۰۱ تا پایان پاییز ۱۴۰۳ به تصویر می‌کشد.

بررسی نرخ‌های تورم مصرف‌کننده به تفکیک گروه‌های دوازده‌گانه سبد کالاها و خدمات مصرفی در آذرماه ۱۴۰۳ نشان می‌دهد که گروه مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها که دارای بیشترین وزن در سبد کالاها و خدمات مصرفی است، دارای بالاترین نرخ تورم سالانه در پایان پاییز ۱۴۰۳ بوده است. نرخ تورم سالانه این گروه پاییز امسال را با رقم ۴۱/۰ درصد آغاز کرد و با شیب ملایمی این فصل را با نرخ ۴۰/۷ درصد به پایان رساند. نرخ‌های تورم ماهانه و نقطه‌به‌نقطه این گروه نیز به طور مشابه در سه ماه متوالی فصل پاییز روند کاهشی ملایمی را تجربه کرده‌اند. در پایان پاییز ۱۴۰۳ کمترین نرخ تورم سالانه نیز مربوط به گروه ارتباطات بوده که دارای وزن نسبتاً کمی در سبد مصرفی است. در پایان پاییز ۱۴۰۳ بیشترین نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مربوط به گروه کالاها و خدمات متفرقه و کمترین آن مربوط به گروه دخانیات بوده است. در مورد نرخ تورم ماهانه نیز گروه حمل‌ونقل بیشترین نرخ و گروه آموزش کمترین نرخ رشد ماهانه قیمت را در دوره مشابه تجربه کرده‌اند. نرخ تورم سالانه در گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها که از نظر ضریب اهمیت دومین گروه در سبد مصرفی خانوار است، در طول فصل پاییز روند کاهشی ملایمی داشته است. بررسی نرخ‌های تورم این گروه در طول پاییز نشان می‌دهد که نرخ‌های تورم نقطه‌به‌نقطه و ماهانه در این

نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده که در طول سال ۱۴۰۲ همواره در سطوح بالای ۴۰ درصد قرار داشت، طی روند کاهشی مستمر از ۴۸/۵ درصد در خرداد ۱۴۰۲ به ۴۰/۷ درصد در پایان آن سال فرو افتاد و در فروردین سال ۱۴۰۳ برای اولین بار از سال ۱۴۰۰ به بعد به زیر ۴۰ درصد رسید. روند کاهشی نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده در سه فصل اول سال ۱۴۰۳ ادامه داشت و این نرخ که بهار امسال را با رقم ۳۸/۸ درصد آغاز کرده بود، پاییز امسال را با رقم ۳۲/۵ درصد به پایان رساند. برخلاف نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده، نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده در طول سه فصل اول سال ۱۴۰۳ روند یکنواختی نداشت و بین ۳۰ تا ۳۲ درصد در نوسان بود. نرخ تورم ماهانه مصرف‌کننده نیز که در پایان تابستان به کف ۱/۷ درصدی رسیده بود، در ۲ ماه اول پاییز امسال روندی افزایشی داشت، اگرچه در اواسط ماه پاییز کاهش یافت و این فصل را با رقم ۲/۰ درصد به پایان رساند. بررسی نرخ رشد نقدینگی نشان می‌دهد که برخلاف سقف‌های تعیین‌شده برای رشد ماهانه دارایی‌های بانک‌ها از سوی بانک مرکزی، در طول تابستان و احتمالاً پاییز امسال بانک‌ها از سقف ماهانه مقرر تخطی کرده و ظاهراً آثار آن در نرخ‌های تورم ماهانه و نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده در فصل پاییز پدیدار شده است.^۳

۳. برای اطلاعات بیشتر در این موضوع به بخش متغیرهای پولی و اعتباری در این گزارش مراجعه شود.

هزینه‌های نشان می‌دهد که دو گروه یادشده در پایان آذر ۱۴۰۳ به طور میانگین بیش از ۸۰ درصد هزینه‌های دهک اول هزینه‌ای را در بر گرفته که رقم بسیار قابل توجهی است. این رقم برای دهک‌های دوم و سوم هزینه‌ای به ترتیب حدود ۷۵ و ۷۲ درصد محاسبه می‌شود. جدول ۵ نرخ‌های تورم مصرف‌کننده دوازده گروه اصلی سید کالاها و خدمات مصرفی را به ترتیب ضرایب اهمیت آنها از بیشترین به کمترین در آذر ۱۴۰۳ ارایه می‌کند.

گروه در آبان‌ماه امسال افزایش و در پایان پاییز کاهش یافته‌اند. با توجه به این که گروه مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها به همراه گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها به عنوان دو گروه اول از نظر ضریب اهمیت در سبد مصرفی خانوار به طور میانگین حدود ۶۵ درصد از مخارج خانوارهای ایرانی را به خود اختصاص می‌دهند، تغییرات نرخ تورم آنها به طور محسوسی بر کیفیت زندگی خانوارها اثرگذار است. بررسی سبد مصرفی به تفکیک دهک‌های

جدول ۵. نرخ تورم سید کالاها و خدمات مصرفی خانوارهای کشور در آذر ۱۴۰۳ (درصد)

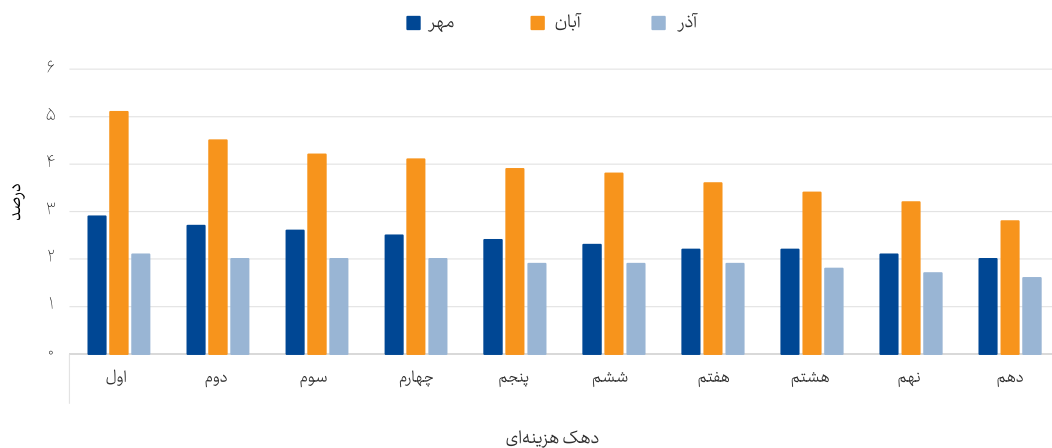
شاخص کل	شرح	ضریب اهمیت	نرخ تورم	
			ماهانه	نقطه به نقطه
۱۰۰/۰۰		۲/۰	۳۱/۴	۳۲/۵
۳۶/۱۱	مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها	۲/۵	۳۸/۰	۴۰/۷
۲۸/۸۲	خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها	۱/۸	۲۶/۴	۲۶/۸
۸/۹۳	حمل و نقل	۲/۷	۳۱/۵	۲۷/۱
۶/۶۸	بهداشت و درمان	۰/۷	۲۶/۹	۲۹/۴
۴/۵۲	پوشاک و کفش	۱/۷	۲۸/۱	۳۴/۰
۴/۴۲	کالاها و خدمات متفرقه	۱/۸	۳۹/۵	۳۶/۱
۴/۴۰	مبلمان و لوازم خانگی و نگهداری معمول آنها	۱/۸	۲۶/۶	۲۷/۲
۲/۴۱	ارتباطات	۱/۸	۲۶/۳	۲۰/۹
۱/۳۵	هتل و رستوران	۱/۳	۲۹/۵	۳۸/۹
۰/۸۸	آموزش	۰/۳	۳۳/۲	۳۸/۸
۰/۸۷	تفریح و فرهنگ	۱/۴	۲۷/۵	۳۱/۸
۰/۶۲	دخانیات	۱/۰	۲۲/۵	۳۰/۴

مأخذ: مرکز آمار ایران، داده‌ها و اطلاعات آماری، شاخص‌های قیمت، آذر ۱۴۰۳

خانوار متحمل شده‌اند. نمودار ۸ روند نرخ‌های تورم ماهانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات را در پاییز ۱۴۰۳ به تفکیک دهک‌های هزینه‌ای نشان می‌دهد.

تحولات ماهانه نرخ تورم مصرف‌کننده به تفکیک دهک‌های هزینه‌ای نیز نشان می‌دهد که در سه ماه پاییز، سه دهک هزینه‌ای اول بیشترین نرخ‌های تورم ماهانه را در خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات تجربه کرده و بر این اساس بیشترین فشار تورمی را در زمینه اقلام اساسی

نمودار ۸. نرخ تورم ماهانه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات در پاییز ۱۴۰۳

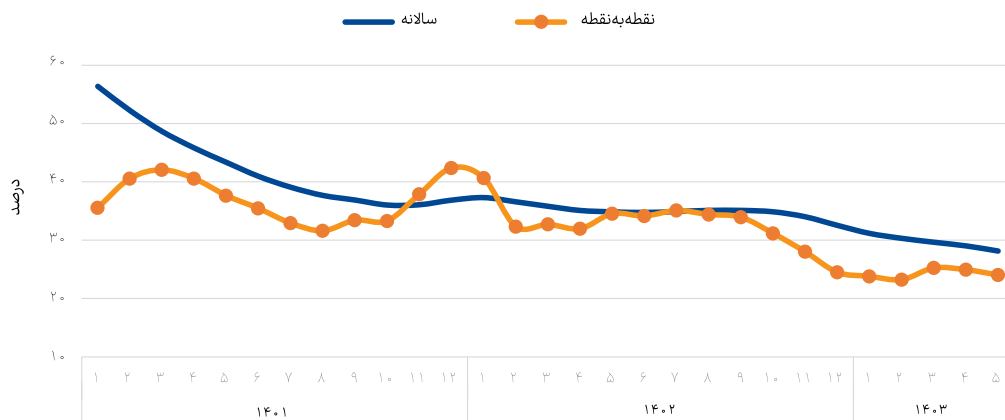
مأخذ: مرکز آمار ایران، داده‌ها و اطلاعات آماری، شاخص‌های قیمت، آذر ۱۴۰۳

پیشران نرخ تورم مصرف‌کننده در ادامه روند کاهشی خود که از زمستان ۱۴۰۲ آغاز شده بود، در پایان بهار امسال به زیر ۳ درصد و در نهایت در پایان پاییز ۱۴۰۳ به ۲۶/۷ درصد فرو افتاد. کاهش نرخ تورم سالانه تولیدکننده به زیر ۳ درصد از پایان بهار امسال در مقایسه با نرخ‌های بالای ۸۰ درصدی آن در سال ۱۴۰۰ تغییر قابل توجهی است که تا حد زیادی ناشی اجرای سیاست کنترل مقداری ترازنامه بانک‌ها است. بر اساس گزارش مرکز آمار نیز نرخ تورم سالانه تولیدکننده منتهی به پایان تابستان ۱۴۰۳ به ۳۳/۸ درصد کاهش یافته است. آمار نرخ تورم تولیدکننده مرکز آمار ایران از نظر مقداری بیشتر از اعداد اعلامی بانک مرکزی است، اگرچه آمار گزارش شده از سوی هر دو نهاد حاکی از روند مشابهی از تغییرات نرخ تورم تولیدکننده است. نمودار ۹ روند تحولات نرخ تورم سالانه و نقطه‌به‌نقطه تولیدکننده را از ابتدای سال ۱۴۰۱ تا پایان مرداد ۱۴۰۳ به تصویر می‌کشد.

به رغم این که مرکز آمار ایران از اسفند ۱۴۰۱ تنها نهاد رسمی ارایه‌دهنده نرخ تورم مصرف‌کننده محسوب می‌شود، بانک مرکزی نیز اخیراً در گزارشی روند نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده در طول سال ۱۴۰۳ را نزولی توصیف کرده و با لحاظ سال پایه ۱۴۰۰، نرخ تورم سالانه در پایان پاییز امسال را ۳۶/۳ درصد اعلام کرده است. بر این اساس، نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده نیز پاییز امسال را با نرخ ۳۳/۸ درصد به پایان رسانده است. با وجود این که نرخ‌های تورم مصرف‌کننده محاسبه شده از سوی بانک مرکزی در پایان پاییز از نرخ‌های متناظر مرکز آمار ایران بیشترند، اما نرخ‌های اعلامی از سوی هر دو نهاد روند مشابهی داشته‌اند.

آخرین گزارش مرکز آمار ایران از شاخص قیمت تولیدکننده در زمان تهیه این گزارش مربوط به تابستان ۱۴۰۳ است، حال آن که بانک مرکزی نرخ تورم سالانه تولیدکننده را تا پایان پاییز ۱۴۰۳ گزارش کرده است. بر اساس آمار بانک مرکزی نرخ تورم سالانه تولیدکننده به عنوان متغیر

نمودار ۹. نرخ‌های تورم تولیدکننده از ابتدای ۱۴۰۱ تا مرداد ۱۴۰۳ بر اساس سال پایه ۱۳۹۵

مأخذ: بانک مرکزی ایران، شاخص‌های قیمت، شاخص قیمت تولیدکننده، مرداد ۱۴۰۳

۵. تراز پرداخت‌ها

در زمان تهیه این گزارش، آخرین آمار منتشرشده از تراز پرداخت‌های کشور مربوط به پایان سال ۱۴۰۲ بوده که در گزارش قبلی از این مجموعه با عنوان «گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران، بهار ۱۴۰۳» مورد بررسی قرار گرفته و جهت پرهیز از تکرار، در این بخش صرفاً به آمارهای جدید از تجارت گمرکی کشور پرداخته شده است.

میلیارد دلار ذرت دامی و ۱/۵ میلیارد دلار گوشی‌های تلفن همراه وارد کشور شده است.

واردات شمش طلا با رشد چشمگیر ۳۷۱ درصدی در وزن و ۴۶۲ درصدی در ارزش، حدود ۱۰ درصد از واردات کل گمرکی را در این مدت به خود اختصاص داده است. ترکیه با صادرات ۲/۵ میلیارد دلاری و سهم حدود ۵۵ درصدی از واردات شمش طلا به ایران، بزرگترین صادرکننده این کالا به کشور به شمار می‌رود. عامل اصلی این رشد در واردات شمش طلا، ابلاغ بخشنامه رفع تعهد ارزی صادرکنندگان از طریق واردات طلا به کشور بوده است. این بخشنامه که از تابستان سال ۱۴۰۲ اجرایی شد، انگیزه‌ای قوی برای صادرکنندگان ایجاد کرد تا ارز حاصل از صادرات خود را به صورت شمش طلا به کشور وارد کنند. علاوه بر این، یکی دیگر از اقداماتی که در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ شاهد رشد قابل‌توجهی در واردات آن بوده‌ایم، واردات خودروی سواری نو به کشور است. در هشت‌ماهه نخست سال جاری، ۲۹ هزار و ۴۱۸ دستگاه خودروی سواری نو به ارزش ۶۱۷ میلیون و ۵۰۰ هزار دلار از گمرکات کشور ترخیص قطعی و وارد کشور شده که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل از نظر تعداد ۷۳۶ درصد و به لحاظ ارزش ۷۸۴ درصد افزایش نشان می‌دهد.

سه قلم عمده کالاهای صادراتی در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ شامل گاز طبیعی مایع‌شده با ۵/۱ میلیارد دلار، پروپان مایع‌شده با ۲/۲ میلیارد دلار و متانول با ۱/۷ میلیارد دلار بوده است. به عبارت دیگر، سه قلم عمده کالاهای صادراتی ایران شامل محصولات تولیدی صنعت پتروشیمی است. در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ حدود ۴۴/۹ میلیون تن محصولات پتروشیمی به ارزش ۱۷/۵ میلیارد دلار صادر شده که به لحاظ وزن ۳۱/۴ درصد و از حیث ارزش ۲۷/۸ درصد افزایش داشته است. سهم صادرات محصولات پتروشیمی از کل صادرات غیرنفتی (گمرکی) ایران در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ در حالی که ۴۶/۰ درصد رسیده که این نسبت برای دوازده‌ماهه سال ۱۴۰۲ حدود ۳۷/۸ درصد بوده است. آمار تجارت گمرکی کشور در هشت‌ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ در جدول ۶ آمده است.

بر اساس آمارهای گمرک، در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ حدود ۱۰۳/۶ میلیون تن کالای غیرنفتی به ارزش تقریبی ۳۸/۲ میلیارد دلار از کشور صادر و حدود ۲۴/۵ میلیون تن به ارزش تقریبی ۴۵/۱ میلیارد دلار به کشور وارد شده است. بنابراین، کسری تراز تجاری گمرکی کشور از حدود ۱۰/۲ میلیارد دلار در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به حدود ۷/۰ میلیارد دلار در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ کاهش یافته است.

در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، صادرات کالایی کشور به لحاظ وزنی و ارزشی به ترتیب با افزایش ۱۴/۷ درصدی و ۱۸/۰ درصدی مواجه شده است. بنابراین متوسط قیمت صادراتی کالاها از حدود ۳۵۸ دلار به ازای هر تن در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به حدود ۳۶۸ دلار به ازای هر تن در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. از سوی دیگر، طی هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، واردات کالایی کشور به لحاظ وزنی و ارزشی به ترتیب با کاهش ۱/۷ درصدی و افزایش ۶/۱ درصدی همراه بوده است. بنابراین متوسط قیمت وارداتی کالاها از حدود یک هزار و ۷۰۴ دلار در هر تن در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ به حدود یک هزار و ۸۴۰ دلار در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ رسیده است. به این ترتیب، متوسط قیمت هر تن کالای وارداتی بیش از چهار برابر متوسط قیمت هر تن کالای صادراتی کشور است. یکی از دلایل پایین بودن متوسط قیمت کالاهای صادراتی نسبت به متوسط قیمت کالاهای وارداتی، صادرات کالاهای با ارزش افزوده پایین خام یا نیمه‌خام در کشور است. البته سیاست‌های ارزی کشور نیز تشویق‌کننده کم‌اظهاری در صادرات و بیش‌اظهاری در واردات بوده است. از طرف دیگر، نسبت تمرکز بالا در مقاصد صادراتی، محدودیت‌هایی را در توسعه صادرات ایجاد کرده و به تبع آن، علاوه بر عدم امکان بهره‌مندی از مزایای تجارت با سایر کشورها، آسیب‌پذیری درآمدهای صادراتی کشور نسبت به تحولات سیاسی و اقتصادی شرکای تجاری افزایش یافته است.

بر اساس آمارهای گمرک ایران، سه قلم عمده کالاهای وارداتی در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ شامل شمش طلا، ذرت دامی و گوشی تلفن همراه بوده است. در این مدت ۴/۶ میلیارد دلار شمش طلا، ۱/۸

جدول ۶. تجارت گمرکی کشور در هشت ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

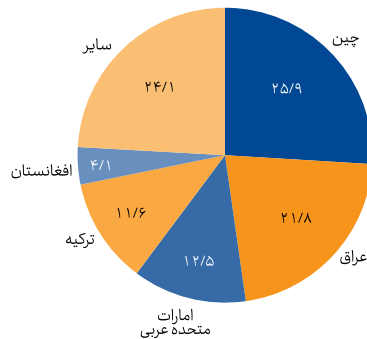
درصد تغییرات	هشت ماهه نخست ۱۴۰۳			هشت ماهه نخست ۱۴۰۲			وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	نسبت ارزش به وزن (دلار هر تن)
	وزن	ارزش (میلیون دلار)	نسبت ارزش به وزن (دلار هر تن)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	نسبت ارزش به وزن (دلار هر تن)			
صادرات	۹۰,۳۲۱	۳۲,۳۲۰	۳۵۸	۱۰۳,۵۵۸	۳۸,۱۵۲	۳۶۸	۱۴/۷	۱۸/۰	
واردات	۲۴,۹۵۶	۴۲,۵۲۲	۱,۷۰۴	۲۴,۵۲۵	۴۵,۱۲۷	۱,۸۴۰	-۱/۷	۶/۱	
تراز بازرگانی گمرکی	۶۵,۳۶۵	-۱۰,۲۰۲	-	۷۹,۰۳۳	-۶,۹۷۵	-	۲۰/۹	-۳۱/۶	

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

امارات متحده عربی با ۴/۸ میلیارد دلار و سهم ۱۲/۵ درصدی، ترکیه با ۴/۴ میلیارد دلار و سهم ۱۱/۶ درصدی و افغانستان با ۱/۶ میلیارد دلار و سهم ۴/۱ درصدی از کل ارزش صادرات گمرکی ایران، در جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی صادراتی کشور قرار گرفته‌اند. نمودار ۱۰ ترکیب مقاصد اصلی صادراتی ایران را در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

در نیمه نخست سال ۱۴۰۳، کشورهای چین، عراق، امارات متحده عربی، ترکیه و افغانستان مجموعاً با سهم ۷۵/۹ درصدی از کل ارزش صادرات گمرکی کشور، به ترتیب پنج مقصد اصلی صادراتی کشور به شمار می‌روند. در این مدت صادرات گمرکی به مقصد چین بالغ بر ۹/۹ میلیارد دلار بوده تا سهم ۲۵/۹ درصدی از کل ارزش صادرات گمرکی ایران در اختیار چین باشد. عراق با ۸/۳ میلیارد دلار و سهم ۲۱/۸ درصدی،

نمودار ۱۰. ترکیب مقاصد اصلی صادراتی کشور در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۳، بر حسب سهم از ارزش کل صادرات گمرکی (درصد)

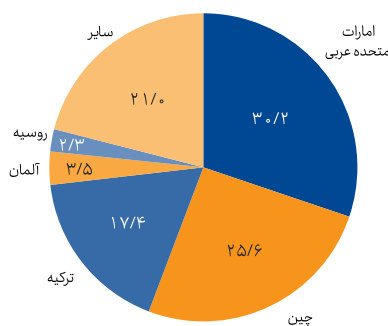

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

میلیارد دلار و سهم ۲/۳ درصدی از کل ارزش واردات کالا به ایران، به ترتیب جایگاه‌های بعدی شرکای اصلی وارداتی را در اختیار دارند. این پنج کشور در مجموع سهم ۷۹/۰ درصدی از کل ارزش کالاهای وارداتی ایران را به خود اختصاص داده‌اند. نمودار ۱۱ ترکیب مبادی اصلی وارداتی کشور را طی هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۳، کشور امارات متحده عربی با اختصاص رقمی بالغ بر ۱۳/۶ میلیارد دلار و سهمی در حدود ۳۰/۲ درصد از کل ارزش واردات کشور، در جایگاه نخست کشورهای صادرکننده کالا به ایران قرار گرفته است. همچنین کشورهای چین با ۱۱/۵ میلیارد دلار و سهم ۲۵/۶ درصدی، ترکیه با ۷/۹ میلیارد دلار و سهم ۱۷/۴ درصدی، آلمان با ۱/۶ میلیارد دلار و سهم ۳/۵ درصدی و روسیه با حدود ۱/۱

نمودار ۱۱. ترکیب شرکای اصلی وارداتی ایران در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۳، بر حسب سهم از ارزش کل واردات گمرکی (درصد)

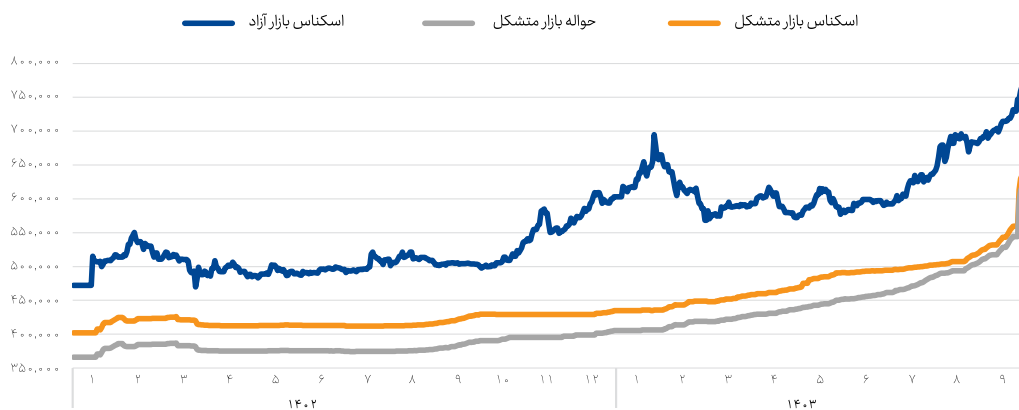

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

۶. بازار ارز

پاییز ۱۴۰۳، فصل تحولات سیاسی داخلی و بین‌المللی مهمی بود که به تبع آن رشد و نوسانات بزرگتری را در بازار ارز شاهد بودیم. قیمت دلار آمریکا در برابر ریال ایران که پاییز سال ۱۴۰۳ را با رقم ۵۹۵ هزار و ۵۰۰ ریال آغاز کرده بود، در نهایت این فصل را با رقم ۷۶۷ هزار و ۵۵۰ ریال به پایان رساند. میانگین قیمت دلار آمریکا در برابر ریال ایران در پاییز سال جاری حدود ۶۷۵ هزار ریال بود که نسبت به میانگین ۵۹۴ هزار ریالی آن در تابستان امسال حدود ۱۳/۷ درصد افزایش و نسبت به میانگین ۵۰۶ هزار ریالی آن در پاییز سال ۱۴۰۲ حدود ۳۳/۴ درصد افزایش را نشان می‌دهد. نمودار ۱۲ تحولات قیمت دلار آمریکا بر حسب ریال ایران را در بازارهای مختلف در سال ۱۴۰۲ و سه فصل نخست سال ۱۴۰۳ به تصویر می‌کشد.

نمودار ۱۲. نرخ برابری دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازارهای مختلف

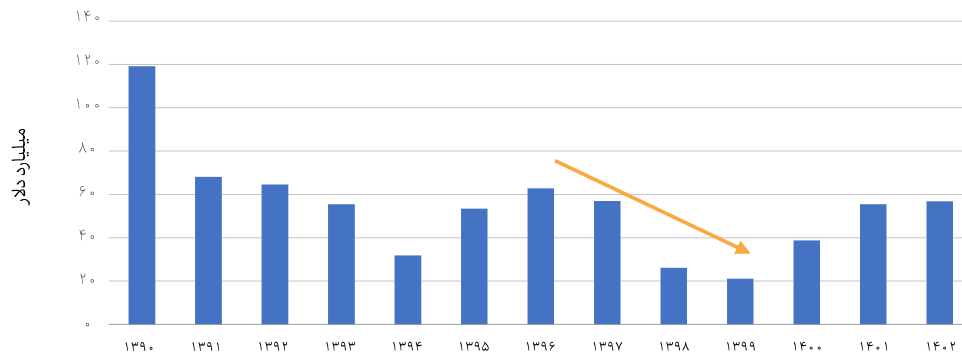

مأخذ: بانک مرکزی ایران؛ شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز

جمهوری وی، ارزش صادرات نفتی ایران روند نزولی شدیدی داشت و با کاهشی ۶۶/۵ درصدی، از ۶۲ میلیارد و ۷۶۸ میلیون دلار در ابتدای دوره به ۲۱ میلیارد و ۴۳ میلیون دلار در انتهای آن دوره رسید که در نمودار ۱۳ قابل مشاهده است. بنابراین طبیعی بود که بازار ارز ایران به پیروزی مجدد ترامپ در انتخابات آمریکا در ۱۵ آبان ۱۴۰۳ واکنش نشان بدهد.

تحولات قیمت دلار آمریکا بر حسب ریال ایران تحت تأثیر عوامل مختلف داخلی و بین‌المللی قرار می‌گیرد. از جمله تحولات بین‌المللی مهم در این فصل می‌توان به پیروزی ترامپ در انتخابات آمریکا، سقوط بشار اسد در سوریه و تشدید تنش بین ایران و اسرائیل اشاره کرد. پس از پیروزی ترامپ در انتخابات سال ۲۰۱۶ تا پایان زمان ریاست

نمودار ۱۳. ارزش صادرات نفتی ایران در سال‌های مختلف

مأخذ: بانک مرکزی ایران، نماگرهای اقتصادی

جدول ۷ روند نوسان نرخ اسکناس دلار آمریکا در برابر ریال ایران را در بازار آزاد در پنج فصل اخیر نشان می‌دهد.

جدول ۷. نرخ اسمی اسکناس دلار آمریکا در برابر ریال ایران در بازار آزاد

میانگین	بالترین نرخ	پایین‌ترین نرخ	انحراف معیار	ضریب تغییرات
پاییز ۱۴۰۲	۵۲۱,۵۰۰	۴۹۲,۴۱۰	۶,۹۵۴	۰/۰۱
زمستان ۱۴۰۲	۶۰۹,۲۰۰	۴۹۹,۴۹۰	۳۴,۳۰۵	۰/۰۶
بهار ۱۴۰۳	۶۹۵,۰۰۰	۵۶۸,۵۰۰	۲۷,۹۲۶	۰/۰۵
تابستان ۱۴۰۳	۶۱۶,۹۱۰	۵۷۲,۲۰۰	۱۰,۹۶۱	۰/۰۲
پاییز ۱۴۰۳	۷۷۳,۶۵۰	۵۹۵,۵۰۰	۴۴,۶۲۴	۰/۰۶

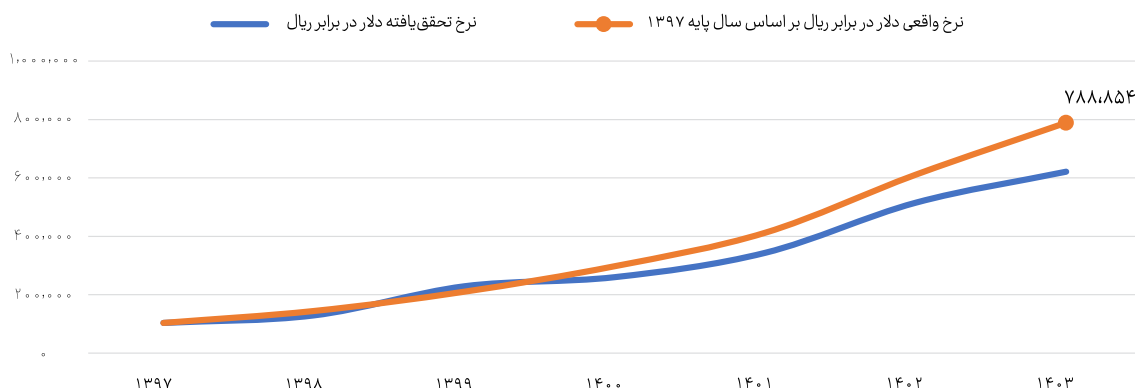
مأخذ: بانک مرکزی ایران، شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز، محاسبات تحقیق

بالایی برخوردار است. معمولاً در اقتصادهایی مانند ایران که جهش‌های ارزی در آن وجود دارد، باید سالی را انتخاب کرد که جهش و فشار ارزی به طور کامل تخلیه شده باشد. ثانیاً از آنجایی که یکی از عوامل کلیدی در تعیین نرخ ارز در ایران فروش نفت است، بنابراین بهتر است سال پایه از لحاظ قیمت و صادرات نفت مشابه سال مورد بررسی باشد. از این نظر سال ۱۳۹۷ را می‌توان مشابه سال ۱۴۰۳ در نظر گرفت. نمودار ۱۴ شکاف بین نرخ تحقق یافته دلار آمریکا در برابر ریال ایران و نرخ واقعی برابری دلار و ریال را بر اساس برابری قدرت خرید نمایش می‌دهد. بر این اساس متوسط نرخ واقعی دلار در برابر ریال بر اساس سال پایه ۱۳۹۷ معادل ۷۸۹ هزار ریال برای سال ۱۴۰۳ برآورد شده است.

البته باید توجه داشت که اثر تحولات سیاسی بر بازار ارز صرفاً کوتاه‌مدت بوده و در بلندمدت عمدتاً نرخ ارز به سمت نرخ واقعی بر حسب تئوری برابری قدرت خرید همگرا می‌شود. برابری قدرت خرید بیان می‌کند که هزینه دو سید کالای یکسان در دو اقتصاد باید با همدیگر برابر باشد و در غیر این صورت، تقاضا برای واردات یا عرضه صادرات به گونه‌ای تغییر می‌کند تا تغییر نرخ ارز مجدداً باعث برابری قیمت دو سید در دو سوی مرزها شود. به همین دلیل اگر تورم داخلی بیشتر از تورم خارجی باشد، نرخ ارز باید افزایش پیدا کند تا رابطه برابری قدرت خرید در بلندمدت برقرار شود.

در استفاده از رابطه برابری قدرت خرید، انتخاب سال پایه از اهمیت

نمودار ۱۴. نرخ واقعی دلار آمریکا در برابر ریال ایران بر مبنای سال پایه ۱۳۹۷*

مأخذ: مرکز آمار ایران؛ شبکه اطلاع‌رسانی طلا، سکه و ارز؛ صندوق بین‌المللی پول، گزارش‌های چشم‌انداز اقتصادی جهان، اکتبر ۲۰۲۴؛ محاسبات تحقیق
* اعداد هر سال گویای متوسط نرخ دلار در طول آن سال است. البته عدد نرخ تحقق یافته دلار در برابر ریال در سال ۱۴۰۳ مربوط به متوسط نه‌ماهه نخست این سال است.

- به دلیل قیمت‌های پایین‌تر ارزهای خارجی در سامانه نیما نسبت به بازار آزاد، صادرکننده تمایلی چندانی به عرضه ارز در این بازار ندارد، اگرچه در حال حاضر نیز شکاف قابل توجهی بین نرخ ارزهای خارجی در بازار ارز تجاری و بازار آزاد وجود دارد.
- ادعا می‌شود که این بازار گامی در مسیر تک‌نرخی کردن ارز محسوب شده و می‌تواند رانت‌های ناشی از نظام نرخ ارز چندگانه را محدود کند.

البته باید توجه داشت که شرکت‌های صادرکننده دولتی همچنان در این بازار حضور دارند و امکان مداخله دولت در این بازار از این طریق فراهم است. همچنین اگرچه ادعا می‌شود که نرخ‌ها در این بازار هیچ سقف و کفی ندارند، اما حداقل در ابتدای راه اندازی این بازار برای آن محدودیت دامنه نوسان در نظر گرفته شده است.

در حال حاضر صادرکنندگان اصلی کشور از قبیل صادرکنندگان محصولات پتروشیمی، پلاستی، فولادی، فلزات اساسی رنگین و فرآورده‌های نفتی در بازار ارز تجاری حضور ندارند، اگرچه قرار است تا پایان بهمن ماه سال جاری، این صادرکنندگان نیز از سامانه نیما به سامانه ارز تجاری نقل مکان کنند. بنابراین حجم معاملات در این بازار هم‌اکنون بسیار محدود بوده و این مسأله تحلیل عملکرد آن را دشوار می‌کند. در ماه نخست فعالیت سامانه ارز تجاری مرکز مبادله ایران، ۵۴۲ میلیون درهم، ۸۷ میلیون دلار، ۱۰ میلیون یوان و یک میلیون یورو مورد معامله قرار گرفته است.

با این حال و با وجود بالاتر بودن برآورد نرخ دلار واقعی در برابر ریال بر اساس سال پایه ۱۳۹۷ از نرخ دلار تحقق‌یافته در سال ۱۴۰۳، در صورت گسترده شدن معاملات در بازار ارز تجاری، حذف دامنه نوسان قیمت در این بازار و عدم مداخله دولت و بانک مرکزی در آن، کاهش نرخ ارز در بازار از این محل امکان پذیر خواهد بود. در واقع با افزایش نرخ‌های ارز مرتبط با واردات و صادرات کشور (حرکت از سامانه نیما به سامانه ارز تجاری)، انگیزه صادرکنندگان برای کم‌اظهاری صادرات و انگیزه واردکنندگان برای بیش‌اظهاری واردات کاهش خواهد یافت. در این شرایط صادرکنندگان به صادرات بیشتر تشویق شده و در عین حال انگیزه بیشتری برای بازگرداندن ارز به کشور خواهند داشت. در نقطه مقابل، با افزایش نرخ‌های ارز از سامانه نیما به سامانه ارز تجاری، علاوه بر کاهش رانت جویی واردکنندگان و اظهار واقعی‌تر میزان واردات، گران‌تر شدن هزینه واردات به کاهش واقعی حجم واردات نیز منجر خواهد شد. به همین دلیل عرضه ارز افزایش و تقاضای آن کاهش خواهد یافت که نتیجه آن کاهش نرخ ارز در بازار آزاد خواهد بود.

قیمت اسکناس دلار آمریکا در بازار متشکل ارزی که پاییز امسال را با ۴۹۵ هزار ریال آغاز کرده بود، در پایان آن فصل به حدود ۶۴۴ هزار ریال رسید. در واقع افزایش قیمت اسکناس دلار آمریکا در بازار متشکل ارزی همزمان با افزایش‌های شدید در بازار آزاد بود. شکاف بین نرخ اسکناس دلار آمریکا در بازار آزاد و نرخ اسکناس دلار آمریکا در بازار متشکل ارزی که در مهرماه سال جاری به طور متوسط حدود ۲۴ درصد بود، در آبان ماه به حدود ۳۳ درصد افزایش و در آذرماه به حدود ۲۸ درصد کاهش یافت. در آذرماه ۱۴۰۳ زیرمجموعه جدیدی تحت عنوان بازار ارز تجاری (توافقی) به مرکز مبادله ارز و طلای ایران افزوده شد و صادرکنندگان و واردکنندگان از تاریخ ۱۴۰۳/۰۹/۳۰ مجاز به خرید و فروش ارز در این سامانه شدند. طبق دستورالعمل بازار ارز تجاری، صادرکنندگان باید ارز خود را به کارگزار ارزی بانک عامل تحویل دهند. بانک عامل در صورت موجود بودن ارز، متناظر با ارزش پروانه‌های صادراتی برای فروش، مجوز فروش ارز در سامانه ارز تجاری مرکز مبادله را اخذ می‌کند. بانک عامل اطلاعات سفارش فروش صادرکننده را دریافت کرده و در صورت وجود تقاضا و تطابق با سفارش‌های خرید واردکنندگان، معامله انجام می‌شود.

متقاضیان خرید با اخذ مجوز خرید ارز به بانک عامل خود مراجعه می‌کنند و بانک عامل اقدام به ارسال سفارش خرید در سامانه معاملات ارز تجاری می‌کند. در صورت وجود عرضه و تطابق با سفارش‌های فروش، معامله انجام می‌شود. گفتنی است که مرکز مبادله ارز و طلای ایران اعلام کرده است که از ابتدای بهمن‌ماه سال جاری تمام معاملات از جمله معاملات نیمایی به این بازار جدید منتقل خواهند شد.

از جمله مزایای این سامانه به نکات زیر اشاره می‌شود:

- در سامانه نیما قراردادی میان صادرکننده و واردکننده وجود نداشت، ولی در سامانه ارز تجاری مرکز مبادله، قرارداد از نظر حقوقی و اجرایی تضمین می‌شود.
- دوره زمانی رفع تعهد برای صادرکننده مشخص است و برای عدم رفع تعهد در بازه زمانی مشخص شده، جریمه در نظر گرفته شده است.
- تمام تقاضای خرید و فروش در سامانه ارز تجاری مرکز مبادله ثبت شده و هر صادرکننده و واردکننده با تمام طرف‌های معامله خود در قالب سامانه مذاکره کرده و همزمان جوسازی سفارش‌ها انجام می‌شود. در این بازار صادرکنندگان و واردکنندگان در خصوص نرخ ارز با هم رقابت می‌کنند و معامله نهایی بر اساس هم‌پوشانی پیشنهادات انجام می‌شود.
- در این سامانه از خالی فروشی جلوگیری می‌شود، چرا که بانک‌ها به عنوان کارگزار واردکننده و صادرکننده حضور دارند.

۷. متغیرهای پولی و اعتباری

آخرین آمار بانک مرکزی از متغیرهای عمده پولی در زمان نگارش این گزارش مربوط به آبان ماه ۱۴۰۳ است. بر این اساس نقدینگی به عنوان یکی از مهمترین متغیرهای پولی در پایان آبان ۱۴۰۳ به ۹۳,۹۲۲/۱ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان آبان ۱۴۰۲ معادل ۲۸/۱ درصد و نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۱۹/۲ درصد رشد کرده است. نرخ رشد ماهانه نقدینگی در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به طور متوسط به ۲/۲ درصد رسید که نسبت به میانگین رشد ماهانه در مدت مشابه سال قبل بیشتر است. بنابراین به نظر می‌رسد بانک‌ها از سقف دستوری تعیین شده برای رشد ماهانه دارایی‌های خود عدول کرده‌اند.^۴ همچنین پایه پولی در پایان آبان ۱۴۰۳ به ۱۲,۰۴۶/۲ هزار میلیارد ریال بالغ شد که نسبت به زمان مشابه سال ۱۴۰۲ معادل ۲۰/۷ درصد و نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۱۰/۳ درصد افزایش یافته است. جدول ۸ تغییرات نقدینگی و پایه پولی را به همراه اجزای تشکیل دهنده آنها در پایان آبان ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

جدول ۸. جزئیات نقدینگی و پایه پولی و نرخ رشد اجزای آنها (هزار میلیارد ریال-درصد-واحد درصد)

پایه پولی از سمت منابع	ممانده		رشد در آبان ۱۴۰۳ نسبت به		سهم از رشد در آبان ۱۴۰۳ نسبت به	
	آبان ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۲	آبان ۱۴۰۳	اسفند ۱۴۰۲	آبان ۱۴۰۲	اسفند ۱۴۰۲
پایه پولی از سمت منابع	۹,۹۸۴/۲	۱۰,۹۲۱/۳	۱۲,۰۴۶/۲	۱۰,۹۲۱/۳	۲۰/۷	۲۰/۷
خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی	۳,۱۳۴/۹	۱۸,۵۳۷/۱	۲۲,۷۸۱/۵	۱۸,۵۳۷/۱	۱۹۶/۸	۳۸/۹
خالص مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی	۱۷۱/۷	-۱,۷۸۶/۸	-۸۷۳/۹	-۱,۷۸۶/۸	-۱۰/۵	۸/۴
مطالبات بانک مرکزی از بخش دولتی	۳,۴۶۵/۳	۴,۷۴۲/۸	۵,۷۰۵/۹	۴,۷۴۲/۸	۲۲/۴	۸/۸
سپرده‌های بخش دولتی نزد بانک مرکزی	۳,۲۳۹/۶	۶,۵۲۹/۶	۶,۵۲۹/۶	۶,۵۲۹/۶	-۳۲/۹	-۰/۴
مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها	۶,۱۳۰/۷	۷,۷۱۳/۵	۷,۳۲۲/۵	۷,۷۱۳/۵	۱۱/۹	-۳/۶
خالص سایر اقلام بانک مرکزی	۵۴۶/۹	-۱۳,۵۴۲/۵	-۱۷,۱۸۳/۹	-۱۳,۵۴۲/۵	-۱۷۷/۵	-۳۳/۴
مانده اجرای عملیات سیاست پولی	۱,۲۵۸/۶	۲,۰۴۰/۰	۲,۹۳۹/۰	۲,۰۴۰/۰	۱۶/۸	۸/۲
نقدینگی برحسب اجزای تشکیل دهنده	۷۳,۲۹۳/۱	۷۸,۷۷۴/۵	۹۳,۹۲۲/۱	۷۸,۷۷۴/۵	۲۸/۱	۱۹/۲
پول	۱۷,۶۳۳/۰	۱۹,۱۴۶/۴	۲۲,۵۰۳/۸	۱۹,۱۴۶/۴	۲۷/۶	۲۴/۰
اسکناس و مسکوک در دست اشخاص	۱,۲۵۸/۵	۱,۴۶۸/۸	۱,۴۸۰/۲	۱,۴۶۸/۸	۱/۹	۱/۶
سپرده‌های دیداری	۱۶,۳۷۴/۵	۱۷,۶۷۷/۶	۲۱,۰۲۳/۶	۱۷,۶۷۷/۶	۲۲/۴	۲۲/۴
خالص چک‌ها	۲۲۹/۷	۵۲۲/۶	۵۷۹/۱	۵۲۲/۶	۰/۷	۰/۶
شبه پول	۵۵,۶۶۰/۱	۵۹,۶۲۸/۱	۷۱,۴۱۸/۳	۵۹,۶۲۸/۱	۱۹/۸	۷۵/۷
قرض الحسنه پس‌انداز	۶,۰۷۱/۳	۷,۶۰۳/۵	۹,۸۷۷/۲	۷,۶۰۳/۵	۹/۷	۱۰/۵
کوتاه‌مدت	۱۶,۶۳۵/۰	۱۶,۸۶۵/۴	۱۹,۳۲۲/۹	۱۶,۸۶۵/۴	۲۱/۴	۲۰/۶
یک‌ساله	۱۴,۱۲۳/۴	۱۴,۵۰۸/۷	۱۴,۷۲۶/۳	۱۴,۵۰۸/۷	۱۸/۴	۱۵/۷
دوساله	۳,۹۱۸/۴	۴,۱۸۳/۵	۳,۶۳۷/۸	۴,۱۸۳/۵	۵/۳	۳/۹
سه‌ساله	۱۳,۰۱۳/۱	۱۴,۳۸۲/۹	۲۱,۰۸۶/۶	۱۴,۳۸۲/۹	۱۸/۳	۲۲/۵
چهارساله	۳/۶	۳/۶	۳۱۷/۲	۳/۶	۰/۰	۰/۳
پنج‌ساله	۶۶/۲	۶۵/۲	۶۵/۰	۶۵/۲	۰/۱	۰/۱
متفرقه	۱,۸۲۹/۱	۲,۰۱۵/۳	۲,۳۸۵/۳	۲,۰۱۵/۳	۲/۶	۲/۵
ضریب فزاینده نقدینگی	۷/۳۴	۷/۲۱	۷/۸۰	۷/۲۱	۶/۲	-

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی

۴. بر اساس بخشنامه "کنترل مقداری دارایی شبکه بانکی کشور" حد مجاز رشد ماهانه خالص مجموع دارایی‌ها برای بانک‌های تخصصی دولتی معادل ۲/۵ درصد و برای سایر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری معادل ۲/۰ درصد تعیین شده است. با توجه به سهم قابل توجه بانک‌های تجاری و مؤسسات اعتباری غیربانکی از کل دارایی‌های سیستم بانکی (حدود ۸۵ درصد)، رشد متوسط ماهانه ۲/۲ درصدی نقدینگی در هشت ماهه اول ۱۴۰۳ را می‌توان بیشتر به عدم رعایت مفاد بخشنامه مذکور از سوی این گروه از بانک‌ها نسبت داد.

از ذهن نیست.

بر اساس آخرین داده‌های بانک مرکزی، پایه پولی در پایان آبان ۱۴۰۳ به ۱۲,۰۴۶/۲ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۱۰/۳ درصد و نسبت مقطع مشابه سال قبل ۲۰/۷ درصد افزایش یافته است. تحولات نرخ رشد سالانه پایه پولی نشان می‌دهد این نرخ که در اردیبهشت امسال به کف ۲/۱ درصد رسیده بود، در سه ماه بعدی وارد روند افزایشی شد، اما مجدداً در شهریور ماه به ۱۸/۷ درصد کاهش یافت که نسبت به رشد سالانه ۴۱/۷ درصدی در شهریور ۱۴۰۲ کاهش قابل ملاحظه ۲۳/۰ واحد درصدی را نشان می‌دهد. نرخ رشد سالانه پایه پولی در مهرماه به ۲/۳ درصد افزایش یافت اما با کاهش اندکی در پایان آبان ماه به ۲۰/۷ درصد رسید. بررسی هشت ماهه تحولات اجزای پایه پولی نشان می‌دهد که خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در پایان آبان ۱۴۰۳ نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۲ معادل ۲۲/۹ درصد افزایش یافته و در بین سایر اجزای پایه پولی، بیشترین سهم از رشد را - معادل ۳۸/۹ واحد درصد از رشد هشت ماهه این متغیر عمده پولی - به خود اختصاص داده است. باید توجه داشت که از اسفند ۱۴۰۲ به این سو، نرخ تسعیر ارز برای تبدیل دارایی‌ها و بدهی‌های خارجی بانک مرکزی تغییر کرده و از ۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار احتمالاً به نرخ ارز موزون^۵ در اسفندماه ۱۴۰۲ افزایش یافته است. بنابراین دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در هشت ماهه نخست سال ۱۴۰۳ با نرخ تسعیر یکسان به ریال تبدیل شده و از این حیث، این تغییرات بازتاب‌دهنده تغییرات ارزش دلاری دارایی‌های خارجی بانک مرکزی است. اما از آنجایی که در آبان ماه ۱۴۰۲، نرخ رسمی ۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار مبنای تسعیر دارایی‌های خارجی بانک مرکزی بوده، رشد سالانه خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی حدود ۶۲۷ درصد به دست آمده تا سهم از رشد سالانه این جزء از پایه پولی در پایان آبان ۱۴۰۳ به حدود ۱۹۷ واحد درصد از رشد یک‌ساله پایه پولی برسد. واضح است که این رشد قابل توجه ناشی از تغییر نرخ تسعیر ارز بوده و در صورتی که برای حذف اثر افزایش نرخ تسعیر، معادل دلاری خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی محاسبه شود، ارزش دلاری خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی نه تنها در پایان آبان امسال نسبت به پایان آبان ماه سال گذشته افزایش نداشته، بلکه حدود ۱۹ درصد^۶ کاهش یافته تا در عمل نقش کاهشی در رشد پایه پولی در دوره یک‌ساله مورد بررسی داشته باشد.

خالص بدهی بخش دولتی در آبان امسال نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۲ با سهم از رشد ۸/۴ واحد درصدی در نرخ رشد هشت ماهه پایه پولی، دومین عامل افزایش‌دهنده پایه پولی در دوره مورد بررسی بوده است. در هشت ماهه نخست ۱۴۰۳ مطالبات بانک مرکزی از دولت نسبت به سپرده‌های بخش دولتی نزد بانک مرکزی افزایش بیشتری یافته است.

مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها به عنوان یکی دیگر از اجزای پایه پولی در دوره هشت ماهه مورد بررسی ۵/۱ درصد کاهش یافته و دارای سهم از رشد منفی ۳/۶ واحد درصدی در رشد هشت ماهه پایه پولی بوده است. بررسی تحولات ماهانه پایه پولی حاکی از کاهش این متغیر پولی در شهریور امسال نسبت به مردادماه است که عمده این کاهش را می‌توان به کاهش مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها نسبت داد. بنابراین به نظر می‌رسد آزادسازی ۵۰۰ هزار میلیارد ریال از ذخایر قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی احتمالاً صرف بازپرداخت بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی شده و به این ترتیب با کاهش پایه پولی، موجب افزایش ضریب فزاینده

نرخ رشد سالانه نقدینگی که در پی اجرای سیاست کنترل مقداری ترانزنامه بانک‌ها از نیمه دوم سال ۱۴۰۰ به بعد وارد روندی کاهشی شده بود، در فروردین ۱۴۰۳ به کف ۲۴/۱ درصد رسید، اما در یک روند افزایشی از ۲۵/۶ درصد در اردیبهشت ماه به ۲۸/۴ درصد در مردادماه رسید و در نهایت با اندکی کاهش تابستان ۱۴۰۳ را با رقم ۲۷/۸ درصد به پایان رساند. این نرخ در مهرماه به ۲۸/۶ درصد افزایش یافت، اگرچه در نهایت در آبان ماه به ۲۸/۱ درصد رسید. بررسی ارقام نقدینگی در هشت ماهه نخست ۱۴۰۳ نشان می‌دهد نرخ رشد ماهانه نقدینگی به طور میانگین ۲/۲ درصد بوده که نسبت به نرخ میانگین ماهانه ۱/۸ درصدی در مدت مشابه سال قبل از آن افزایش یافته است. با توجه به سقف مقرر برای رشد دارایی‌های بانک‌ها از سوی بانک مرکزی، به نظر می‌رسد در دوره هشت ماهه مورد بررسی بانک‌ها از سقف‌های مقرر فراتر رفته باشند. بر اساس ماده ۶ بخشنامه بانک مرکزی، رشد دارایی‌های مشمول این بخشنامه به صورت فصلی مورد بررسی قرار گرفته و هر گونه تخطی از سقف مقرر در هر فصل منجر به افزایش نرخ سپرده قانونی به اندازه میزان انحراف از آن خواهد شد. بررسی تحولات نقدینگی نشان می‌دهد در فصل اول ۱۴۰۳ میانگین نرخ رشد ماهانه این متغیر عمده ۱/۹ درصد بوده، حال آن که در فصل دوم به ۲/۷ درصد افزایش یافته است. بنابراین با استناد به ماده مذکور باید نرخ سپرده قانونی در پایان فصل تابستان افزایش یافته باشد، اگرچه ارقام عمده پولی منتشر شده نشان می‌دهند که این نرخ در پایان شهریور حتی کاهش یافته است. دلیل این امر احتمالاً به آزادسازی ۵۰۰ هزار میلیارد ریالی سپرده قانونی بانک‌ها از سوی بانک مرکزی با هدف افزایش تخصیص تسهیلات تکلیفی بازمی‌گردد.

بررسی تحولات نقدینگی به تفکیک اجزای آن (پول و شبه پول) نشان می‌دهد حجم پول در پایان آبان ۱۴۰۳ نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ معادل ۱۷/۵ درصد و شبه پول معادل ۱۹/۸ درصد رشد داشته و در همین راستا سهم شبه پول از نقدینگی در پایان آبان ۱۴۰۳ نسبت به پایان اسفند ۱۴۰۲ با ۷/۳ واحد درصد افزایش به ۷۶/۰ درصد رسیده است. بررسی تحولات شبه پول به تفکیک اجزای آن نیز حاکی از نرخ رشد ۴۶/۶ درصدی سپرده‌های سه ساله و نرخ رشد منفی سپرده‌های دوساله در پایان آبان سال جاری نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ است. رشد مثبت و قابل توجه سپرده‌های سه ساله نسبت به سایر سپرده‌ها را در بازه زمانی مورد بررسی می‌توان به نرخ بالاتر این سپرده‌ها توأم با عدم اعمال جریمه برداشت پیش از سررسید آنها توسط برخی بانک‌ها و نیز سررسید شدن بخشی از سپرده‌های یک‌ساله و دوساله و تبدیل آنها به سپرده‌های سه ساله نسبت داد.

بررسی سهم اجزای نقدینگی نشان می‌دهد که پول (اسکناس و مسکوک و سپرده‌های دیداری)، سپرده‌های قرض الحسنه پس‌انداز و سپرده‌های کوتاه‌مدت در مجموع حدود ۵۵ درصد از کل نقدینگی را در پایان آبان ۱۴۰۳ تشکیل داده‌اند که رقم قابل توجهی است. در مقابل، سهم سپرده‌های سه ساله از کل نقدینگی در پایان آبان امسال به ۲۲/۵ درصد رسیده و تقریباً با سهم ۲۲/۴ درصدی سپرده‌های دیداری از کل نقدینگی برابر است. از مجموعه این تغییرات نیز می‌توان به این نتیجه رسید که سپرده‌گذاری بلندمدت در بانک‌ها در هشت ماهه اول سال ۱۴۰۳ آنگنان جذابیت نداشته است. با توجه به تحولات متعدد منطقه‌ای و بین‌المللی در پاییز ۱۴۰۳ که در نتیجه آنها قیمت ارز و رمزارزها افزایش معناداری داشت، افزایش بیشتر سهم سپرده‌های دیداری از نقدینگی در پایان پاییز ۱۴۰۳ دور

۵. نرخ موزون نرخ غیرعملیاتی و میانگین وزنی قیمت اسکناس و حواله دلار آمریکا در بازار متشکل ارزی و نرخ مربوط به واردات کالاهای اساسی (۲۸۵ هزار ریال به ازای هر دلار) است که در پایان سال ۱۴۰۲ حدود ۳۷۷ هزار ریال بوده است.

۶. ارزش دلاری خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی با نرخ ۴۲ هزار ریال به ازای هر دلار آمریکا در آبان ۱۴۰۲ حدود ۷۵ میلیارد دلار و در آبان ۱۴۰۳ با نرخ ۳۷۷ هزار ریال به ازای هر دلار آمریکا معادل ۶ میلیارد دلار است که حاکی از کاهش ۱۵ میلیارد دلاری خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی در دوره یک‌ساله مورد بررسی است.

نقدینگی شده است. برخلاف شهریورماه، پایه پولی در دو فصل اول پاییز ۱۴۰۳ دارای روندی افزایشی بوده است.

خالص سایر ارقام بانک مرکزی که عددی منفی است، در دوره هشت ماهه مورد بررسی افزایش ۲۶/۹ درصدی داشته، اما به دلیل ماهیت منفی آن، سهمش از رشد هشت ماهه پایه پولی معادل منفی ۳۳/۴ واحد درصد بوده تا به عنوان اثرگذارترین عامل کاهنده پایه پولی عمل کرده باشد. لازم به ذکر است که به رغم نرخ رشد حدود ۴۴/۱ درصدی مانده اجرای عملیات سیاست پولی به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های مثبت خالص سایر ارقام در هشت ماهه نخست امسال، همچنان عدد خالص سایر ارقام منفی است. در مورد تغییرات یک ساله خالص سایر ارقام بانک مرکزی باید توجه داشت که سهم حدوداً منفی ۱۷۸ واحد درصدی این جزء از رشد سالانه پایه پولی در آبان ۱۴۰۳ نسبت به آبان ۱۴۰۲ به منظور حذف اثر افزایش نرخ تسعیر ارز خالص دارایی‌های خارجی بوده است. به بیان دقیق‌تر به منظور حذف اثر پولی تسعیر خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی با نرخ جدید، معادل افزایش در ارزش این دارایی‌ها از خالص سایر ارقام کاسته شده تا رقم آن منفی‌تر شود.

بررسی ترانزنامه تجمیعی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی نشان

می‌دهد که دارایی (بدهی) آنها بدون در نظر گرفتن ارقام زیر خط در پایان آبان ۱۴۰۳ نسبت به زمان مشابه سال قبل از آن ۴۲/۲ درصد و نسبت به پایان اسفند سال ۱۴۰۲ معادل ۲۹/۳ درصد رشد کرده است. در طرف دارایی‌ها ارقام دارایی‌های خارجی، بدهی بخش غیردولتی و سایر دارایی‌ها به ترتیب سهم‌های اول تا سوم را در نرخ‌های رشد یک ساله و هشت ماهه دارایی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی داشته‌اند. شایان ذکر است که با توجه به بازیابی طبقه‌بندی اجزای پایه پولی، از سال ۱۴۰۰ به بعد سپرده‌های دیداری بانک‌ها نزد بانک مرکزی صرفاً شامل سپرده‌های دیداری ریالی است و سپرده‌های دیداری ارزی بانک‌ها نزد بانک مرکزی به سرفصل سایر دارایی‌های بانک‌ها منتقل شده است. در طرف بدهی‌ها، سپرده‌های بخش غیردولتی، سایر بدهی‌ها و وام‌ها و سپرده‌های ارزی به ترتیب بیشترین نقش را در رشد یک ساله ۴۲/۲ درصدی بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی داشته‌اند، حال آن که در هشت ماهه نخست سال جاری، سهم از رشد وام‌ها و سپرده‌های ارزی از سایر بدهی‌ها پیشی گرفته تا این قلم پس از سپرده‌های بخش غیردولتی، بیشترین سهم را در رشد هشت ماهه ۲۹/۳ درصدی بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی داشته باشد. جدول ۹ خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی را ارائه می‌کند.

جدول ۹. خلاصه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی (هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر آبان ۱۴۰۳ نسبت به	سهم گروه‌های بانکی در آبان ۱۴۰۳			مانده در پایان دوره			
	اسفند ۱۴۰۲	غیردولتی و غیربانکی	تخصیصی دولتی	تجاری دولتی	آبان ۱۴۰۳	اسفند ۱۴۰۲	آبان ۱۴۰۲
۴۲/۲	۲۹/۳	۱۱۴,۹۹۳/۵	۲۷,۰۴۹/۴	۴۱,۶۴۱/۴	۱۸۳,۶۸۴/۳	۱۴۲,۰۲۲/۳	۱۲۹,۱۴۵/۲
۷۱/۶	۶۵/۳	۲۴,۳۳۰/۳	۹,۷۸۲/۰	۵,۳۲۵/۸	۳۹,۴۳۸/۱	۲۳,۸۵۴/۱	۲۲,۹۸۸/۴
۱۱۵/۲	۱۱۲/۲	۲۱۶/۲	۲۰/۲	۱۷۰/۸	۴۰۷/۲	۱۹۱/۹	۱۸۹/۲
۱۹/۰	۹/۷	۶,۹۷۱/۷	۶۹۶/۳	۲,۴۹۰/۸	۱۰,۱۵۸/۸	۹,۲۶۰/۶	۸,۵۳۶/۵
۴۹/۰	۳۴/۳	۴,۸۱۹/۸	۲,۷۶۳/۳	۵,۵۰۸/۴	۱۳,۰۹۱/۵	۹,۷۴۹/۴	۸,۷۸۶/۸
۲۸/۶	۱۶/۷	۵۱,۰۰۰/۴	۱۰,۵۱۷/۷	۱۶,۱۲۱/۲	۷۷,۶۳۹/۳	۶۶,۵۰۹/۰	۶۰,۳۵۹/۱
۵۱/۸	۳۲/۳	۲۷,۶۵۵/۱	۳,۲۶۹/۹	۱۲,۰۲۴/۴	۴۲,۹۴۹/۴	۳۲,۴۵۷/۳	۲۸,۲۸۵/۲
۴۲/۲	۲۹/۳	۱۱۴,۹۹۳/۵	۲۷,۰۴۹/۴	۴۱,۶۴۱/۴	۱۸۳,۶۸۴/۳	۱۴۲,۰۲۲/۳	۱۲۹,۱۴۵/۲
۲۸/۳	۱۹/۶	۶۰,۷۸۱/۹	۸,۴۹۲/۱	۲۳,۱۶۷/۹	۹۲,۴۴۱/۹	۷۷,۳۰۵/۷	۷۲,۰۳۴/۶
۱۹/۴	-۵/۱	۳,۳۹۴/۵	۱,۳۰۵/۲	۲,۶۲۲/۸	۷,۳۲۲/۵	۷,۷۱۳/۵	۶,۱۳۰/۷
۸۹/۳	۱۲۶/۸	۱۰۴/۵	۲۴۵/۹	۵۳۸/۷	۸۸۹/۱	۳۹۲/۰	۴۶۹/۸
۱۲۰/۱	۵۰/۳	۲,۸۷۸/۵	۹۵۵/۶	۷۲/۵	۳,۹۰۶/۶	۲,۵۹۹/۶	۱,۷۷۵/۱
۷۰/۶	۶۱/۷	۱۹,۴۲۱/۲	۸,۴۴۷/۷	۵,۲۴۵/۱	۳۳,۱۱۴/۰	۲۰,۴۷۹/۷	۱۹,۴۰۷/۲
۵۶/۹	۳۷/۲	۲۸,۴۱۲/۹	۷,۶۰۲/۹	۹,۹۹۴/۴	۴۶,۰۱۰/۲	۳۳,۵۳۱/۸	۲۹,۳۲۷/۸

مآخذ: بانک مرکزی ایران، گزیده آمارهای اقتصادی

از کسر سپرده قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی، نسبت تسهیلات به سپرده در پایان آبان‌ماه سال جاری ۸۳/۸ درصد محاسبه می‌شود که نسبت به مقطع مشابه سال ۱۴۰۲ تنها ۰/۱ واحد درصد کاهش یافته است. جدول ۱۰ مانده کل تسهیلات اعطایی و سپرده‌های ارزی و ریالی سیستم بانکی را در پایان آبان‌ماه ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

بر اساس آخرین گزارش بانک مرکزی، در پایان آبان ۱۴۰۳، کل مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها به ۸۸,۲۳۵/۱ هزار میلیارد ریال رسیده که نسبت به رقم ۶۴,۷۲۷/۱ هزار میلیارد ریالی در زمان مشابه سال ۱۴۰۲ معادل ۳۶/۳ درصد رشد کرده است. همچنین کل مانده سپرده‌ها در مدت مشابه به ۱۱۵,۶۸۹/۲ هزار میلیارد ریال رسیده که نسبت به پایان آبان‌ماه ۱۴۰۲ معادل ۳۵/۶ درصد افزایش نشان می‌دهد. پس

جدول ۱۰. مانده تسهیلات و سپرده‌های ارزی و ریالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در پایان دوره (هزار میلیارد ریال)

درصد تغییر	آبان ۱۴۰۳	آبان ۱۴۰۲	
۳۶/۳	۸۸,۲۳۵/۱	۶۴,۷۲۷/۱	تسهیلات
۳۵/۶	۱۱۵,۶۸۹/۲	۸۵,۲۹۸/۵	سپرده‌ها
۳۶/۵	۱۰۵,۲۵۶/۰	۷۷,۱۰۶/۲	سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی
-	۸۳/۸	۸۳/۹	نسبت تسهیلات به سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی (درصد)

ماخذ: بانک مرکزی ایران، آمارهای بانکی

که از ابتدای سال تا پایان آبان ماه ۱۴۰۳، بیشترین سهم از کل تسهیلات اعطایی به صاحبان کسب‌وکار (حقیقی و حقوقی) متعلق به بخش خدمات با ۴۰٪ درصد و پس از آن بخش صنعت و معدن با ۳۸/۴ درصد بوده است. همچنین در میان انواع تسهیلات، تأمین سرمایه در گردش مانند دوره‌های قبل همچنان پیشتاز بوده و به ترتیب با ۷۶/۷ درصد و ۵۸/۸ درصد، بیشترین سهم را در تسهیلات پرداخت شده به صاحبان کسب‌وکار و کل تسهیلات اعطایی از آن خود کرده است.

در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ معادل ۴۲,۹۵۴/۳ هزار میلیارد ریال تسهیلات از سوی نظام بانکی به بخش‌های مختلف پرداخت شده که نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ معادل ۲۴/۷ درصد افزایش یافته است. در دوره هشت‌ماهه مورد بررسی ۷۶/۷ درصد از کل تسهیلات پرداختی معادل ۳۲,۹۴۳/۴ هزار میلیارد ریال به صاحبان کسب‌وکار (حقیقی و حقوقی) و ۲۳/۳ درصد معادل ۱۰,۰۱۰/۹ هزار میلیارد ریال به مصرف‌کنندگان نهایی (خانوارها) تخصیص داده شده است. بررسی سهم تسهیلات اعطایی به تفکیک بخش‌های مختلف نشان می‌دهد

۸. وضعیت مالی دولت

۸-۱. لایحه بودجه سال ۱۴۰۴

بخش اول لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ به عنوان اولین لایحه بودجه دولت چهاردهم در اول آبان سال جاری تقدیم مجلس شورای اسلامی شد. بر اساس اصلاحیه مواد ۱۸۰ و ۱۸۲ آیین‌نامه داخلی مجلس در سال ۱۴۰۱، بخش اول لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ - شامل کلیات (ماده واحده)، تبصره‌ها، سقف منابع بودجه عمومی دولت به تفکیک درآمدهای عمومی و واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی و اجزای اصلی آنها، مفروضات استفاده شده در برآورد منابع و نیز ترازهای بودجه‌ای - باید تا اول آبان‌ماه سال ۱۴۰۳ به مجلس ارائه می‌شد. کلیات این لایحه در تاریخ ۸ آبان سال جاری به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید تا در ادامه به بررسی جزییات آن پرداخته شود. طبق بخشنامه بودجه سال ۱۴۰۴، مقرر شد که اصول حاکم بر لایحه شامل چهار اصل از قبیل ارتقای سرمایه اجتماعی، قاعده‌گرایی و ایفای بدون نقصان تعهدات، اصلاح مستمر با نگاه بلندمدت و حمایت از محرومین و توانمندسازی عموم جامعه باشد. افزون بر این، برای این لایحه راهبردهای کلانی همچون نظم‌دهی به مصارف و کاهش ناترازی در بودجه، افزایش میزان معافیت‌های مالیاتی در راستای حمایت از قشر متوسط، هوشمندسازی نظام مالیاتی، احیای نظام مشارکت عمومی-خصوصی، سامان‌دهی نظام اوراق بهادار دولتی، اصلاح نظام بانکی کشور و رفع ناترازی‌های بخشی در نظر گرفته شد.

رقم بودجه کل کشور در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ در مقایسه با قانون بودجه سال ۱۴۰۳ رشد ۸۴/۲ درصدی داشت. این رشد قابل توجه در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ به اضافه کردن اقلام فرابودجه‌ای به سقف بودجه کل کشور برمی‌گردد. باید توجه داشت که هدفمندی یارانه‌ها و جدول ۲۱ (اعتبارات ردیف‌های نیروهای مسلح) در قانون بودجه سال

۱۴۰۳ به صورت فرابودجه‌ای در نظر گرفته شده و در محاسبات بودجه کل کشور وارد نشده بودند. بنابراین با اضافه کردن این ارقام به بودجه کل کشور در قانون بودجه سال ۱۴۰۳، رشد بودجه کل کشور در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (با اصلاحات) به حدود ۵۶/۷ درصد تقلیل خواهد یافت. بودجه کل کشور از دو بخش بودجه شرکت‌های دولتی و بودجه عمومی دولت تشکیل شده است. بودجه شرکت‌های دولتی در مقایسه با قانون بودجه سال ۱۴۰۳ رشد ۴۶/۷ درصدی را تجربه کرده است. بودجه عمومی دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ حدود ۶۶/۵ درصد بیشتر از قانون بودجه امسال است که خود از دو بخش «منابع و مصارف عمومی» و «منابع و مصارف از محل درآمدهای اختصاصی» تشکیل شده است. درآمدهای اختصاصی توسط دستگاه‌های دولتی ایجاد شده و در همان دستگاه دولتی ایجادکننده، هزینه می‌شوند. به عبارت دیگر این درآمدها وارد منابع متمرکز خزانه‌داری نمی‌شوند و خزانه‌داری نمی‌تواند به توزیع مجدد آنها در سایر بخش‌ها بپردازد. آنچه به طور متمرکز در اختیار دولت و خزانه‌داری قرار می‌گیرد، منابع عمومی است که از سه بخش درآمدهای عمومی (مالیات، حقوق ورودی و درآمد حاصل از مالکیت دولت)، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (عمدتاً صادرات نفت و واگذاری اموال دولتی) و واگذاری دارایی‌های مالی (عمدتاً فروش اوراق بدهی و برداشت از صندوق توسعه ملی) تشکیل شده است. خزانه‌داری این منابع را در سه دسته اعتبارات هزینه‌ای (عمدتاً جبران خدمات کارکنان و پرداخت‌های مربوط به صندوق‌های بازنشستگی و یارانه‌ها)، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (پرداخت‌های عمرانی) و تملک دارایی‌های مالی (بازپرداخت بدهی‌های قبلی از جمله اصل اوراق بدهی دولتی سررسیدشده) به مصرف می‌رساند. جدول ۱۱ نمای کلی لایحه بودجه ۱۴۰۴ را به تصویر می‌کشد.

جدول ۱۱. نمای کلی لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ (هزار میلیارد ریال - درصد)

مصارف					منابع				
عنوان	لایحه ۱۴۰۴	قانون ۱۴۰۳ - با اصلاحات*	رشد لایحه به قانون ۱۴۰۳ (با اصلاحات)	رشد لایحه به قانون ۱۴۰۳	عنوان	لایحه ۱۴۰۴	قانون ۱۴۰۳ - با اصلاحات*	رشد لایحه به قانون ۱۴۰۳ (با اصلاحات)	رشد لایحه به قانون ۱۴۰۳
درآمدها	۲۲,۷۵۶/۰	۱۵,۹۸۳/۰	۱۵۹,۸۳/۰	۴۲/۴	هزینه‌ها	۴۲/۴	۴۲/۴	۱۵,۹۸۳/۰	۱۱۷/۲
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۲۳,۳۲۰/۰	۱۶,۵۶۰/۰	۶,۴۴۵/۶	۲۶/۱۸	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۲۶/۱۸	۴۰/۸	۶,۴۴۵/۶	۱۹۹/۲
واگذاری دارایی‌های مالی	۱۳,۸۰۰/۰	۳,۱۹۱/۸	۳,۱۹۱/۸	۳۳۲/۴	تملك دارایی‌های مالی	۳۳۲/۴	۳۳۲/۶	۳,۱۹۱/۸	۱۵۰/۶
جمع منابع عمومی	۵۹,۸۷۶/۰	۳۵,۷۳۳/۰	۲۵,۶۲۰/۴	۱۳۳/۷	جمع مصارف عمومی	۱۳۳/۷	۶۷/۶	۳۵,۷۳۳/۰	۱۳۳/۷
درآمدهای اختصاصی	۴,۲۰۰/۰	۲,۷۵۱/۰	۲,۷۵۱/۰	۵۲/۷	از محل درآمدهای اختصاصی	۵۲/۷	۵۲/۷	۲,۷۵۱/۰	۵۲/۷
منابع بودجه عمومی دولت	۶۴,۰۷۶/۰	۳۸,۴۸۴/۰	۴۸,۳۷۱/۴	۱۲۵/۸	مصارف بودجه عمومی دولت	۱۲۵/۸	۶۶/۵	۳۸,۴۸۴/۰	۱۲۵/۸
منابع شرکت‌های دولتی	۵۴,۸۹۰/۰	۳۷,۴۱۵/۷	۳۷,۴۱۵/۷	۴۶/۷	مصارف شرکت‌های دولتی	۴۶/۷	۴۶/۷	۳۷,۴۱۵/۷	۴۶/۷
منابع بودجه کل کشور	۱۱۸,۹۶۶/۰	۷۵,۸۹۹/۷	۶۴,۵۸۷/۱	۸۴/۲	مصارف بودجه کل کشور	۸۴/۲	۵۶/۷	۷۵,۸۹۹/۷	۸۴/۲

مأخذ: لایحه بودجه کل کشور سال ۱۴۰۴ و قانون بودجه کل کشور سال ۱۴۰۳

* بر مبنای لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ و به منظور قابل مقایسه بودن ارقام لایحه سال آینده با قانون بودجه سال ۱۴۰۳، منابع و مصارف هدمندی یارانه‌ها و جدول ۲۱ (اعتبارات ردیف‌های نیروهای مسلح در قانون بودجه سال ۱۴۰۳) به سرجمع قانون بودجه سال ۱۴۰۳ اضافه شده است.

صورت استقراض در اختیار دولت قرار خواهد گرفت. با این حال در لایحه تقدیمی دولت، ردیف استقراض ۲۸ واحد درصدی از صندوق توسعه ملی برابر با ۵,۴۱۰/۰ هزار میلیارد ریال ثبت شده است که اختلاف ۳/۴ درصدی با رقم برآوردی بر مبنای فروش آرایه‌شده دارد. بر اساس جدول فروش آرایه‌شده در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴، صادرات نفت و میعانات گازی معادل یک میلیون و ۲۵۰ هزار بشکه در روز با قیمت ۵۷/۵ یورو در هر بشکه در نظر گرفته شده است. همچنین مقدار صادرات گاز طبیعی حدود ۱۶ میلیارد متر مکعب در سال به قیمت ۰/۳ یورو برای هر متر مکعب در نظر گرفته شده است. جدول ۱۲ فروش و نحوه برآورد درآمدهای نفتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ را به تصویر می‌کشد.

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ سهم صندوق توسعه ملی از درآمدهای حاصل از صادرات نفتی معادل ۴۸ درصد تعیین شده است و برخلاف سال گذشته، دولت در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ برای خود مجوز استقراض از سهم صندوق را (معادل ۲۸ واحد درصد) در نظر گرفته است. بدین ترتیب و با توجه به فروش برآورد درآمدهای ارزی، سهم ۴۸ درصدی صندوق توسعه ملی از صادرات نفت، میعانات گازی و خالص صادرات گاز طبیعی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ به ۱۴/۹ میلیارد یورو می‌رسد که بر اساس نرخ تسعیر پیش‌بینی‌شده در بودجه (۶۰/۳) هزار ریال به ازای هر یورو) معادل ۸,۹۷۱/۹ هزار میلیارد ریال خواهد بود که ۲۸ واحد درصد آن معادل ۸/۷ میلیارد یورو (بر مبنای نرخ تسعیر پیش‌بینی‌شده در بودجه برابر با ۵,۲۳۳/۶ هزار میلیارد ریال) مجدداً به

جدول ۱۲. برآورد درآمدهای نفتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴*

فروش	قانون ۱۴۰۲	لایحه ۱۴۰۳	قانون ۱۴۰۳	لایحه ۱۴۰۴	لایحه ۱۴۰۴ (بدون لحاظ فروش خوراک به پتروشیمی‌ها)	رشد لایحه ۱۴۰۴ به قانون ۱۴۰۳ (درصد)	رشد لایحه ۱۴۰۴ به قانون ۱۴۰۳ (درصد)
میزان صادرات نفت و میعانات گازی (هزار بشکه در روز)	۱,۳۰۰/۰	۱,۳۵۰/۰	۱,۳۵۰/۰	۱,۲۵۰/۰	۱,۲۵۰/۰	-۷/۴	-۳/۸
فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی (هزار بشکه در روز)	۱۴۵/۰	۶۷/۰	۶۷/۰	۶۷/۰	۶۷/۰	-۱۰۰/۰	-۱۰۰/۰
قیمت هر بشکه نفت خام (دلار)	۷۵/۰	۷۱/۰	۷۱/۰	۶۳/۳	۶۳/۳	-۱۰/۹	-۱۵/۷
قیمت فروش هر بشکه میعانات گازی به واحدهای پتروشیمی (دلار)	۷۱/۳	۶۷/۵	۶۷/۵	۶۰/۱	۶۰/۱	-۱۰/۹	-۱۵/۷
سهام شرکت نفت از صادرات نفت و میعانات گازی (درصد)	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۰/۰	۰/۰
سهام شرکت گاز از خالص صادرات گاز طبیعی (درصد)	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۰/۰	۰/۰
سهام صندوق توسعه ملی از صادرات نفت و میعانات گازی و خالص صادرات گاز (درصد)	۴۲/۰	۴۰/۰	۴۵/۰	۴۸/۰	۴۸/۰	۶/۷	۱۴/۳
سهام دولت از صادرات نفت و میعانات گازی (درصد)	۴۳/۵	۴۵/۵	۴۰/۵	۳۷/۵	۳۷/۵	-۷/۴	-۱۳/۸
سهام دولت از فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی (درصد)	۸۵/۵	۸۵/۵	۸۵/۵	۸۵/۵	۸۵/۵	۰/۰	۰/۰
سهام دولت از خالص صادرات گاز طبیعی (درصد)	۴۳/۵	۴۵/۵	۴۰/۵	۳۷/۵	۳۷/۵	-۷/۴	-۱۳/۸
سهام شرکت نفت از فروش میعانات گازی به واحدهای پتروشیمی (درصد)	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۱۴/۵	۰/۰	۰/۰
نرخ تسعیر درآمدهای ارزی در بودجه (سایر کالاها- هزار ریال به ازای هر دلار)	-	۳۹۶/۰	۳۹۶/۰	۵۵۷/۷	۵۵۷/۷	۴۰/۸	-
نرخ تسعیر درآمدهای ارزی در بودجه (کالاهای اساسی- هزار ریال به ازای هر دلار)	۲۸۵/۰	۲۸۵/۰	۲۸۵/۰	۳۸۵/۰	۳۸۵/۰	۳۵/۰	۳۵/۰
خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)	۶/۲	۳/۵	۳/۵	۵/۳	۵/۳	۵۲/۶	-۱۳/۸
کل درآمد ارزی حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی (میلیارد دلار)	۳۵/۱	۳۵/۰	۳۵/۰	۲۸/۹	۲۸/۹	-۱۷/۵	-۱۷/۸
کل درآمد حاصل از فروش خوراک به پتروشیمی‌های داخلی (میلیارد دلار)	۳/۸	۱/۶	۱/۶	۱/۵	۱/۵	-۱۰۰/۰	-۱۰۰/۰
سهام صندوق توسعه ملی از کل درآمدهای ارزی (میلیارد دلار)	۱۷/۳	۱۵/۴	۱۷/۳	۱۶/۴	۱۶/۴	-۵/۲	-۵/۴
سهام شرکت نفت از صادرات نفتی و فروش داخلی خوراک (میلیارد دلار)	۵/۶	۵/۳	۵/۳	۴/۴	۴/۴	-۲۱/۲	-۲۵/۷
سهام شرکت گاز از درآمدهای ارزی خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)	۰/۹	۰/۵	۰/۵	۰/۸	۰/۸	۵۲/۶	-۱۳/۸
سهام دولت از کل درآمدهای ارزی صادرات نفتی (میلیارد دلار)	۱۵/۳	۱۵/۹	۱۴/۲	۱۰/۸	۱۰/۸	-۲۳/۶	-۲۹/۱
سهام دولت از کل درآمدهای ارزی خالص صادرات گاز (میلیارد دلار)	۲/۷	۱/۶	۱/۴	۲/۰	۲/۰	۴۱/۳	-۲۵/۷
سهام دولت از کل درآمدهای ارزی فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی (میلیارد دلار)	۳۲/۲	۱/۴	۱/۴	۱/۳	۱/۳	-	-
میزان ارز مورد نیاز برای واردات کالاهای اساسی با نرخ ترجیحی (میلیارد دلار)	-	۱۵/۰	۱۵/۰	۱۲/۱	۱۲/۱	-۱۹/۳	-
منابع حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی (سهام دولت - هزار میلیارد ریال)	۶,۰۳۸/۱	۵,۸۲۷/۸	۵,۰۶۵/۷	۶,۰۷۲/۶	۵,۰۹۰/۰	۰/۵	-۱۵/۷

مأخذ: لایحه بودجه سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ و قانون بودجه سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ و فروش ضمنی آنها طبق گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
* در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴، مبنای محاسبات بر حسب یورو است که در اینجا به دلیل قابل مقایسه شدن با سال‌های قبل، به دلار تبدیل شده است.

همان ۵,۸۲۸ هزار میلیارد ریال را به عنوان درآمد نفتی دولت در قانون بودجه ۱۴۰۳ مصوب کردند. بر این اساس درآمدهای نفتی دولت در لایحه بودجه ۱۴۰۴ حدود ۱۲/۷ درصد کمتر از رقم مصوب بودجه ۱۴۰۳ محسوب می‌شود.

از آنجایی که در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ برخلاف سال‌های گذشته تلاش شده است که ردیف‌های فرابودجه‌ای پیشین در سقف بودجه عمومی لحاظ شوند، «منابع حاصل از نفت، گاز و فرآورده‌های نفتی» علاوه بر صادرات نفت و میعانات گازی و خالص صادرات گاز، شامل منابع حاصل از فروش داخلی و صادرات فرآورده‌های نفتی، فروش داخلی گاز طبیعی، فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی و منابع نفتی تخصیص یافته به نیروهای مسلح و طرح‌های خاص نیز می‌شود. بنابراین منابع حاصل از نفت، گاز و فرآورده‌های نفتی در لایحه تقدیمی بالغ بر ۲۱,۰۷۰٪ هزار میلیارد ریال برآورد شده که جزییات آن در جدول ۱۳ قابل نمایش است.

به نظر می‌رسد منابع حاصل از فروش خوراک به واحدهای پتروشیمی داخلی به عنوان منابع بودجه عمومی (منهای هدفمندی یارانه‌ها) در لایحه بودجه ۱۴۰۴ لحاظ نشده است، اگرچه ممکن است برخلاف سال‌های گذشته، به عنوان منابع هدفمندی یارانه‌ها لحاظ شده باشد. به هر حال سهم دولت از درآمدهای نفتی (صادرات نفت و میعانات گازی، خالص صادرات گاز) با فروض ذکرشده و بدون لحاظ هدفمندی یارانه‌ها معادل ۵,۰۹۰٪ هزار میلیارد ریال ثبت شده که تفاوت چندانی با رقم محاسبه شده در قانون بودجه ۱۴۰۳ ندارد. البته در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ سهم صندوق توسعه ملی معادل ۴۰ درصد در نظر گرفته شده بود که بر اساس آن، سهم دولت از درآمدهای نفتی معادل ۵,۸۲۸ هزار میلیارد ریال محاسبه شده بود. در فرآیند تصویب لایحه بودجه سال ۱۴۰۳، سهم صندوق توسعه ملی به ۴۵ درصد افزایش یافت که طبیعتاً باید منجر به کاهش سهم دولت از درآمدهای نفتی به حدود ۵,۰۶۶ هزار میلیارد ریال می‌شد. اما نمایندگان مجلس رقم سهم دولت از درآمدهای نفتی در قانون بودجه را نسبت به لایحه تغییر ندادند و

جدول ۱۳. وضعیت کل درآمدهای نفتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ (هزار میلیارد ریال)

عنوان	قانون ۱۴۰۳	لایحه ۱۴۰۴	درصد تغییر لایحه ۱۴۰۴ به قانون ۱۴۰۳
منابع حاصل از صادرات نفت و میعانات گازی و خالص صادرات گاز	۵,۸۲۷/۴*	۵,۰۹۰/۰	-۱۲/۷
منابع هدفمندی یارانه‌ها	۷,۸۵۷/۰	۹,۱۱۰/۰	۲۰/۱
منابع نفتی تخصیص یافته به نیروهای مسلح	۲,۵۳۰/۱	۵,۶۱۰/۰	۱۲۱/۷
منابع نفتی تخصیص یافته به طرح‌های خاص	-	۱,۲۶۰/۰	-
مجموع منابع حاصل از نفت، گاز و فرآورده‌های نفتی	۱۵,۹۴۴/۴	۲۱,۰۷۰/۰	۳۲/۱

مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۴۰۴، قانون بودجه سال ۱۴۰۳ و گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
* در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ اگرچه سهم صندوق توسعه ملی از ۴۰ درصد در لایحه آن سال به ۴۵ درصد افزایش یافت، اما منابع حاصل از صادرات نفتی سهم دولت در این قانون تغییری نسبت به لایحه نداشت.

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ برای واگذاری اموال منقول و غیرمنقول دولتی در واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای معادل ۲۵٪ هزار میلیارد ریال منابع در نظر گرفته شده است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کاهش ۵۹/۷ درصدی را تجربه کرده است، اما همچنان تحقق آن دور از دسترس می‌نماید. عملکرد این ردیف در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تنها حدود ۲۰ هزار میلیارد ریال گزارش شده است. افزون بر این، به منظور بازپرداخت بدهی دولت به سیستم بانکی و سازمان تأمین اجتماعی، دولت در نظر دارد ۲۰ هزار میلیارد ریال اموال واگذار کند. با لحاظ همه این موارد، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای با افزایش ۴۰/۸ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (با اصلاحات)، به ۲۳,۳۲۰/۰ هزار میلیارد ریال در لایحه بودجه ۱۴۰۴ رسیده است.

اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (با اصلاحات) رشد ۸۳/۲ درصدی داشته و به حدود ۱۱,۹۶۶/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. از این مقدار، ۵,۶۰۰/۰ هزار میلیارد ریال تحت عنوان تملک دارایی‌های سرمایه‌ای از منابع بودجه عمومی است که در مقایسه با سال ۱۴۰۳ از رشد ۴۰/۰ درصدی حکایت کرد. همچنین ۵,۱۰۰/۰ هزار میلیارد ریال و ۱,۲۶۰/۰ هزار میلیارد ریال، به ترتیب تحت عناوین «تحویل نفت خام به نیروهای مسلح» و «تحویل نفت خام به سایر دستگاه‌های اجرایی دارای مجوز» در زیرمجموعه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای لحاظ شده است. به عبارت دیگر قرار است از ۶,۸۷۰/۰ هزار میلیارد ریال منابع نفتی تخصیص یافته به نیروهای مسلح و طرح‌های خاص، معادل ۶,۳۶۰/۰ هزار میلیارد ریال صرف مخارج عمرانی آنها و ۵۱۰/۰ هزار میلیارد ریال صرف مخارج جاری آنها شود. به این ترتیب، مازاد تراز سرمایه‌ای در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ به ۱۱,۳۵۴/۰ هزار میلیارد ریال رسیده است.

در لایحه پیشنهادی دولت برای بودجه سال ۱۴۰۴، سهم درآمدهای مالیاتی از کل منابع عمومی (با لحاظ حقوق ورودی) برابر ۳۲/۸ درصد لحاظ شده است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (با اصلاحات) کاهش ۵/۴ واحد درصدی را تجربه کرده است. البته اگر اصلاحات صورت گرفته بر قانون بودجه سال ۱۴۰۳ را در نظر نگیریم، این کاهش بالغ بر ۲۰/۵ واحد درصد خواهد شد. علاوه بر این، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل درآمدهای مالیاتی برابر با ۱۹,۶۴۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است که ۱۳/۴ درصد آن را مالیات بر واردات تشکیل می‌دهد. در شرایطی که مجموع مالیات مستقیم و مالیات بر کالاها و خدمات در لایحه بودجه ۱۴۰۴ رشد ۳۹/۱ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال

۱۴۰۳ تجربه کرده، مالیات بر واردات (حقوق ورودی) نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ معادل ۸۴/۶ درصد افزایش یافته است. بر اساس فروض محاسباتی حقوق ورودی، به نظر می‌رسد حدود ۴۱٪ درصد از این مالیات (معادل ۱,۰۸۴/۰ هزار میلیارد ریال) مربوط به واردات خودروی سواری باشد. در این محاسبات فرض شده است که واردات کالاهای اساسی در سال ۱۴۰۴ معادل ۱۱ میلیارد یورو با تعرفه یک درصدی و واردات سایر کالاها (به جز خودرو) معادل ۴۸/۴ میلیارد یورو با متوسط تعرفه حدوداً ۵ درصدی صورت پذیرد.

مخارج جاری (اعتبارات هزینه‌ای) در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ با سهم ۶۸/۲ درصدی از کل مصارف عمومی، رشد ۵۴/۸ درصدی را نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (با اصلاحات) تجربه کرده و به ۴۰,۸۱۰/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. به استناد گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس و ارقام کلان لایحه بودجه سال ۱۴۰۴، از این مقدار حدود ۹,۱۱۰/۰ هزار میلیارد ریال مربوط به مصارف هدفمندی یارانه‌ها است که شامل یارانه نقدی و حمایتی (۴,۰۵۰/۰ هزار میلیارد ریال)، یارانه نان (۲,۵۰۰/۰ هزار میلیارد ریال)، متناسب‌سازی حقوق بازنشستگان و پاداش پایان خدمت (۱,۸۹۰/۰ هزار میلیارد ریال) و سایر مصارف هدفمندی می‌شود. علاوه بر این، حدود ۵۱۰/۰ هزار میلیارد ریال از کل اعتبارات هزینه‌ای نیز مربوط به نیروهای مسلح و طرح‌های خاص از محل تحویل نفت به آنها است. بر این اساس، حدود ۳۱,۱۹۰/۰ هزار میلیارد ریال به سایر فصول اعتبارات هزینه‌ای برمی‌گردد. در این میان ۲,۰۰۰/۰ هزار میلیارد ریال در ردیف اعتبارات متفرقه بابت پرداخت سود اوراق بدهی منتشرشده دولت لحاظ شده است. بر مبنای گزارش مرکز مدیریت بدهی‌های عمومی و روابط مالی دولت، کل منابع مورد نیاز در سال ۱۴۰۴ برای پرداخت سود اوراق بدهی انتشار یافته در سال‌های قبل برابر با ۹۹۲/۲ هزار میلیارد ریال است. حتی با وجود مجوز انتشار اوراق بدهی دولتی درون‌سالی در لایحه بودجه ۱۴۰۴ و انتشار اوراق فراتر از سقف قانون بودجه سال ۱۴۰۳ در ماه‌های پایانی این سال که هزینه پرداخت سود اوراق در سال ۱۴۰۴ را افزایش خواهد داد، به نظر می‌رسد رقم در نظر گرفته شده در لایحه برای پرداخت سود اوراق بدهی دولتی در سال ۱۴۰۴ دارای بیش‌برآورد است. به هر تقدیر با این فروض، کسری تراز عملیاتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ معادل ۱۸,۰۵۴/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده و رشد قابل توجهی نسبت سال‌های گذشته داشته است. این مهم نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از مخارج جاری به وسیله درآمدهای عمومی در سال آینده پوشش داده نخواهد شد.

معادل ۲۷۰ هزار میلیارد ریال از این محل نصیب دولت خواهد شد. اما در خصوص تحقق حدود ۱,۰۸۰ هزار میلیارد ریال دیگر، ابهام جدی وجود دارد و همچون سنوات گذشته، احتمال تحقق آن بسیار پایین خواهد بود. افزون بر این، استقراض ۲۸ واحد درصدی از صندوق توسعه ملی در سال ۱۴۰۴ معادل ۵,۴۱۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است. در مجموع، واگذاری دارایی‌های مالی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ با رشد ۳۳۲/۶ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ به ۱۳,۸۰۰/۰ هزار میلیارد ریال رسیده و سهم ۲۳/۰ درصدی از منابع عمومی دارد که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با افزایش ۱۴/۱ واحد درصدی مواجه است. در سوی دیگر، تملک دارایی‌های مالی به ۷,۱۰۰/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ از رشد ۱۵۰/۶ درصدی حکایت دارد. البته ۴,۰۰۰/۰ هزار میلیارد ریال از این رقم مربوط به بازپرداخت بدهی دولت به سیستم بانکی و سازمان تأمین اجتماعی است که قرار است از طریق انتشار اوراق بدهی و واگذاری اموال دولتی تأمین شود. از ۳,۱۰۰/۰ هزار میلیارد ریال باقی‌مانده در زیرمجموعه تملک دارایی‌های مالی، ۲,۷۰۰/۰ هزار میلیارد ریال بابت بازپرداخت اصل اوراق بدهی دولتی انتشار یافته در سنوات گذشته لحاظ شده که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با رشد ۲۱/۵ درصد همراه است. بر این اساس، مازاد تراز مالی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ برابر با ۶,۷۰۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است. جدول ۱۴ صورت وضعیت ارقام کلان لایحه بودجه ۱۴۰۴ را به نمایش می‌گذارد.

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴، مطابق معمول نظام بودجه‌ریزی در ایران، تلاش شد تا بخشی از ناترازی بودجه از طریق واگذاری دارایی‌های مالی جبران شود. در این میان، انتشار اوراق بدهی دولتی برابر با ۷,۰۰۰/۰ هزار میلیارد ریال در نظر گرفته شد که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ رشد ۱۷۴/۵ درصدی داشته است. سهم انتشار اوراق بدهی دولتی از کل ردیف واگذاری دارایی‌های مالی و منابع عمومی، به ترتیب، ۵۰/۷ درصد و ۱۱/۷ درصد محاسبه شده است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳، به ترتیب کاهش ۲۹/۲ واحد درصدی و افزایش ۴/۶ واحد درصدی را نشان می‌دهد. شایان ذکر است که ۲,۰۰۰/۰ هزار میلیارد ریال از مبلغ کل انتشار اوراق بدهی دولتی در لایحه بودجه ۱۴۰۴ برای تسویه بدهی دولت به سیستم بانکی و سازمان تأمین اجتماعی اختصاص خواهد یافت. علاوه بر این، حدود ۵۵۰/۰ هزار میلیارد ریال انتشار اوراق بدهی توسط شهرداری‌ها، زیرمجموعه‌های وزارت کشور و شرکت‌های تابعه وزارت راه و شهرسازی به صورت فرابودجه‌ای در نظر گرفته شده که تضمین بازپرداخت بخش قابل توجهی از آنها با دولت خواهد بود. به موازات، منابع حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی در لایحه تقدیمی ۱,۳۵۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است که ۱۲۵/۰ درصد افزایش نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ دارد. با توجه به واگذاری بلوکی ۱۲ درصد سهام هلدینگ خلیج فارس در نیمه دوم سال ۱۴۰۱ و با توجه به قرارداد این واگذاری، خریدار مکلف شده است که طی سه سال متوالی ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۴ و هر شش ماه یک بار، اقساطی به مبلغ ۱۳۵ هزار میلیارد ریال پرداخت کند. بنابراین در سال ۱۴۰۴

جدول ۱۴. ترکیب منابع و مصارف عمومی دولت در لایحه بودجه ۱۴۰۴ (هزار میلیارد ریال-درصد)

عنوان	لایحه ۱۴۰۴	سهم از کل منابع عمومی در لایحه ۱۴۰۴	رشد لایحه ۱۴۰۴ نسبت به قانون ۱۴۰۳	عنوان	لایحه ۱۴۰۴	سهم از کل منابع عمومی در لایحه ۱۴۰۴	رشد لایحه ۱۴۰۴ نسبت به قانون ۱۴۰۳
درآمدها (جاری)	۲۲,۷۵۶/۰	۳۸/۰	۴۲/۴	هزینه‌ها (جاری)	۴۰,۸۱۰/۰	۶۸/۲	۵۴/۸
درآمدهای مالیاتی	۱۹,۶۴۰/۰	۳۲/۸	۴۳/۹	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۱۱,۹۶۶/۰	۲۰/۰	۷۴/۱
درآمدهای حاصل از مالکیت دولت	۱,۴۱۰/۰	۲/۴	۴/۴	تراز عملیاتی	-۱۸,۰۵۴/۰	-	۷۳/۸
درآمدهای حاصل از فروش کالا و خدمات	۶۰۶/۰	۱/۰	۳۱/۵	واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۲۳,۳۲۰/۰	۳۸/۹	۳۲/۲
درآمدهای حاصل از جرایم و خسارات و متفرقه	۱,۱۰۰/۰	۱/۸	۱۱۰/۷	منابع حاصل از نفت و فرآورده‌های نفتی	۲۱,۰۷۰/۰	۳۵/۲	۵۹/۷
				منابع حاصل از فروش اموال منقول و غیرمنقول و سایر	۲۵۰/۰	۰/۴	-
				تسویه بدهی از طریق واگذاری اموال	۲,۰۰۰/۰	۳/۳	-
				تراز سرمایه‌ای	۱۱,۳۵۶/۰	-	۱۳/۲
واگذاری دارایی‌های مالی	۱۳,۸۰۰/۰	۲۳/۰	۳۳۲/۶	تملك دارایی‌های مالی	۷,۱۰۰/۰	۱۱/۹	۱۵۰/۶
فروش و واگذاری انواع اوراق مالی اسلامی	۷,۰۰۰/۰	۱۱/۷	۱۷۴/۵	اعتبارات موضوع واگذاری سهام	-	-	-
واگذاری شرکت‌های دولتی	۱,۳۵۰/۰	۲/۳	۱۲۵/۰	بازپرداخت اصل اوراق مالی	۲,۷۰۰/۰	۴/۵	۲۱/۵
برداشت از صندوق توسعه ملی	۵,۴۱۰/۰	۹/۰	-	بازپرداخت اصل تسهیلات بانکی	-	-	-
سایر	۴۰/۰	۰/۱	۰/۰	تعهدات پرداخت نشده سال‌های قبل	۴,۰۰۰/۰	۶/۷	-
				بازپرداخت اصل وام‌های خارجی و تعهدات	-	-	-
				تراز مالی	۶,۷۰۰/۰	-	۱,۷۷۶/۸

مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ و قانون بودجه سال ۱۴۰۳

۸-۲. عملکرد مالی دولت در سال ۱۴۰۳

بودجه ۱۴۰۳ است. البته عدم دسترسی به ارقام شش‌ماهه درآمدهای نفتی موجب شده است که از نسبت عملکرد به مصوب پنج‌ماهه در دسترس (۱۱۳/۷ درصد) به منظور برآورد متغیر مذکور در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ استفاده شود. علاوه بر این، عملکرد واگذاری اموال منقول و غیرمنقول حدود ۲۰ هزار میلیارد ریال عنوان شده است که تحقق ۶/۵ درصدی را نسبت به مصوب شش‌ماهه قانون بودجه ۱۴۰۳ نشان داده و از ناتوانی دولت در این واگذاری‌ها حکایت دارد. در سوی مقابل، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (اعتبارات عمرانی) با عملکرد حدود ۶۵ هزار میلیارد ریالی، تحقق ۳۲/۵ درصدی نسبت به مصوب شش‌ماهه سال جاری داشته است. بر این اساس، تراز سرمایه‌ای (خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای) دچار مازاد ۲,۶۸۲/۰ هزار میلیارد ریالی شده است که به مصرف هزینه‌های جاری دولت و تأمین کسری تراز عملیاتی رسیده است.

افزون بر این، واگذاری دارایی‌های مالی در این مدت بخش دیگری از کسری تراز عملیاتی و ناترازی بودجه را جبران کرده است. در واقع خالص واگذاری دارایی‌های مالی در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ با مازاد ۱,۶۶۸/۵ هزار میلیارد ریالی روبه‌رو شده است. بر اساس داده‌های منتشرشده از حراج اوراق مرابحه دولتی توسط بانک مرکزی، تأمین مالی کسری بودجه از طریق انتشار اوراق بدهی دولتی در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ تحقق ۱۱۵/۶ درصدی را نسبت به مصوب شش‌ماهه قانون داشته و به رقمی در حدود ۱,۴۷۱ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. همچنین واگذاری شرکت‌های دولتی معادل ۱۴۵/۴ هزار میلیارد ریال برای این مدت عنوان شده است. در سوی مقابل، تملک دارایی‌های مالی نسبت عملکرد به مصوب شش‌ماهه ۷۱/۳ درصدی را ثبت کرده و به واسطه انتشار گسترده اوراق بدهی دولتی در سال‌های گذشته، به حدود ۱,۰۱۰ هزار میلیارد ریال رسیده است. در واقع ۸۵/۵ درصد از این رقم (معادل ۸۶۴/۰ هزار میلیارد ریال) برای بازپرداخت اصل اوراق بدهی دولتی سررسیدشده به مصرف رسیده است. جدول ۱۵ وضعیت عملکرد مالی دولت در شش‌ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۳ را به تصویر می‌کشد.

در هنگام تهیه این گزارش هیچ اطلاعات رسمی از صورت وضعیت عملکرد منابع و مصارف عمومی بودجه در سال ۱۴۰۳ منتشر نشده و آمار و اطلاعات استفاده‌شده در این گزارش، به استناد انعکاس آمار در اخبار دیوان محاسبات کشور و سایر منابع غیررسمی است. بر این اساس، کل منابع و مصارف عمومی دولت در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به ترتیب برابر با ۱۲,۷۷۰/۰ هزار میلیارد ریال و ۱۳,۳۸۰/۰ هزار میلیارد ریال بوده است. نسبت عملکرد منابع عمومی به رقم مصوب شش‌ماهه قانون بودجه در سال ۱۴۰۳ معادل ۹۹/۷ درصد بوده و در مقابل، این نسبت برای مصارف عمومی به ۱۰۴/۴ درصد بالغ شده است. اختلاف حدود ۴/۸ واحد درصدی تحقق منابع و مصارف عمومی در این مدت منجر به بروز کسری تراز شکلی به مبلغ ۶۱۰/۰ هزار میلیارد ریال شده است. طبق گزارش دیوان محاسبات کشور، این کسری با استفاده از ظرفیت‌های مدیریت منابع خزانه‌داری تأمین شده است. این ظرفیت‌ها می‌توانند شامل ماده ۱۲۵ قانون محاسبات عمومی (برداشت از حساب شرکت‌های دولتی نزد خزانه که باید تا پایان سال به شرکت‌های دولتی عودت داده شود) و همچنین استفاده از تنخواه‌گردان خزانه باشند.

در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، حدود ۶,۷۵۹/۵ هزار میلیارد ریال درآمدهای عمومی (شامل درآمدهای مالیاتی، گمرکی و سایر) نصیب دولت شده که نشان‌دهنده تحقق ۸۴/۶ درصدی نسبت به مصوب شش‌ماهه قانون بودجه ۱۴۰۳ است و با توجه به مخارج جاری دولت (۱۱,۷۲۰/۰ هزار میلیارد ریال)، کسری تراز عملیاتی در این دوره به ۴,۹۶۰/۵ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. در این میان عملکرد مخارج جاری (اعتبارات هزینه‌ای) حدود ۲۴/۸ درصد بیشتر از رقم مصوب شش‌ماهه قانون بودجه ۱۴۰۳ بوده است.

واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای (با توجه به بهبود میزان صادرات نفت ایران) در این مدت به حدود ۳,۳۳۲/۰ هزار میلیارد ریال رسیده تا تحقق ۱۰۳/۴ درصدی را در شش‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ داشته باشد. عملکرد درآمدهای نفتی در بودجه به حدود ۳,۳۱۲/۰ هزار میلیارد ریال بالغ شده است و ۱۳/۷ درصد بیشتر از رقم مصوب شش‌ماهه قانون

جدول ۱۵. عملکرد مالی دولت در شش ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال-درصد)

عنوان	قانون بودجه سال ۱۴۰۳	مصوب شش ماهه بودجه ۱۴۰۳	عملکرد شش ماهه ۱۴۰۳	برآورد عملکرد سال ۱۴۰۳	نسبت عملکرد به مصوب شش ماهه ۱۴۰۳	نسبت برآورد به مصوب ۱۴۰۳	سهم اجزا از برآورد عملکرد منابع و مصارف عمومی در سال ۱۴۰۳
منابع	۲۵,۶۲۰/۴	۱۲,۸۱۰/۲	۱۲,۷۷۰/۰	۲۷,۶۵۷/۹	۹۹/۷	۱۰۸/۰	۱۰۰/۰
درآمدهای عمومی	۱۵,۹۸۳/۰	۷,۹۹۱/۵	۶,۷۵۹/۵	۱۵,۷۸۱/۷	۸۴/۶	۹۸/۷	۵۷/۱
مالیاتی و گمرکی	۱۳,۶۴۵/۰	۶,۸۲۲/۵	۵,۷۷۵/۳	۱۳,۴۹۷/۴	۸۴/۷	۹۸/۹	۴۸/۸
مالیات اشخاص حقوقی	۴,۶۸۷/۵	۲,۳۴۳/۸	۲,۴۷۹/۰	۵,۴۱۷/۳	۱۰۵/۸	۱۱۵/۶	۱۹/۶
مالیات بر درآمدها	۱,۸۹۷/۱	۹۴۸/۶	۱,۰۰۶/۸	۲,۱۶۴/۹	۱۰۶/۱	۱۱۴/۰	۷/۸
مالیات بر ثروت	۴۰۰/۸	۲۰۰/۴	۱۱۸/۹	۲۴۰/۶	۵۹/۳	۶۰/۰	۰/۹
مالیات بر کالاها و خدمات	۵,۲۳۴/۶	۲,۶۱۷/۳	۱,۵۲۱/۹	۴,۶۳۶/۸	۵۸/۲	۸۸/۶	۱۶/۸
گمرکی	۱,۴۲۵/۰	۷۱۲/۵	۶۴۸/۷	۱,۰۳۹/۸	۹۱/۰	۷۳/۰	۳/۸
سایر درآمدها	۲,۳۳۸/۰	۱,۱۶۹/۰	۹۸۴/۲	۲,۲۸۴/۲	۸۴/۲	۹۷/۷	۸/۳
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۶,۴۴۵/۶	۳,۲۲۲/۸	۳,۳۳۲/۰	۴,۴۹۰/۰	۱۰۳/۴	۶۹/۷	۱۶/۲
نفت و فرآورده‌های نفتی	۵,۸۲۷/۴	۲,۹۱۳/۷	۳,۱۱۲/۰	۴,۴۵۰/۰	۱۱۳/۷	۷۶/۴	۱۶/۱
سایر	۶۱۸/۲	۳۰۹/۱	۲۰۰/۰	۴۰۰/۰	۶/۵	۶/۵	۰/۱
واگذاری دارایی‌های مالی	۳,۱۹۱/۸	۱,۵۹۵/۹	۲,۶۷۸/۵	۷,۳۸۶/۳	۱۶۷/۸	۲۳۱/۴	۲۶/۷
فروش و واگذاری اوراق مالی اسلامی	۲,۵۴۶/۰	۱,۲۷۳/۰	۱,۴۷۱/۴	۳,۲۰۸/۰	۱۱۵/۶	۱۲۶/۰	۱۱/۶
واگذاری شرکت‌های دولتی	۶۰۰/۰	۳۰۰/۰	۱۴۵/۴	۲۹۰/۹	۴۸/۵	۴۸/۵	۱/۱
سایر	۴۵/۸	۲۲/۹	۱,۰۶۱/۷	۳,۸۸۷/۴	۴,۶۳۶/۳	۸,۴۸۷/۷	۱۴/۱
مصارف	۲۵,۶۲۰/۴	۱۲,۸۱۰/۲	۱۳,۳۸۰/۰	۲۷,۶۵۷/۹	۱۰۴/۴	۱۰۸/۰	۱۰۰/۰
اعتبارات هزینه‌ای (هزینه‌های جاری)	۱۸,۷۸۷/۴	۹,۳۹۳/۷	۱۱,۷۲۰/۰	۲۰,۳۰۶/۹	۱۲۴/۸	۱۰۸/۱	۷۳/۴
تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۴,۰۰۰/۰	۲,۰۰۰/۰	۶۵۰/۰	۳,۱۶۸/۰	۳۲/۵	۷۹/۲	۱۱/۵
تملك دارایی‌های مالی	۲,۸۳۳/۰	۱,۴۱۶/۵	۱,۰۱۰/۰	۲,۸۳۳/۰	۷۱/۳	۱۰۰/۰	۱۰/۲
کسری منابع هدفمندی یارانه‌ها	-	-	-	۱,۳۵۰/۰	-	-	-
تراز عملیاتی	-۲,۸۰۴/۴	-۱,۴۰۲/۲	-۴,۹۶۰/۵	-۴,۵۲۵/۳	۳۵۳/۸	۱۶۱/۴	-
خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۲,۴۴۵/۶	۱,۲۲۲/۸	۲,۶۸۲/۰	۱,۳۲۲/۰	۲۱۹/۳	۵۴/۱	-
خالص واگذاری دارایی‌های مالی	۳۵۸/۸	۱۷۹/۴	۱,۶۶۸/۵	۴,۵۵۳/۳	۹۳۰/۰	۱,۲۶۹/۰	-
تراز عملیاتی - با احتساب کسری هدفمندی	-	-	-	-۵,۸۷۵/۳	-	-	-

مأخذ: قانون بودجه سال ۱۴۰۳، خبرگزاری تسنیم، خبرگزاری فارس، روزنامه دنیای اقتصاد، سازمان امور مالیاتی کشور، مرکز مدیریت بدهی‌های عمومی و روابط مالی دولت، دیوان محاسبات کشور، مرکز پژوهش‌های مجلس و محاسبات تحقیق

ارزی در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ (معادل ۴۲۹/۸ هزار ریال به ازای هر دلار) در نظر بگیریم، منابع ارزی برداشت شده از صندوق توسعه ملی در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ در حدود ۲/۱ میلیارد دلار برآورد می‌شود. بدین ترتیب، در نیمه دوم سال ۱۴۰۳ دولت می‌تواند حدود ۵/۶ میلیارد دلار از منابع صندوق توسعه ملی برداشت نماید. چنانچه مبنای نرخ تسعیر این درآمد را منطبق با متوسط نرخ حواله دلار در بازار متشکل ارزی در فصل پاییز سال ۱۴۰۳ (حدود ۵۰۴/۸ هزار ریال به ازای هر دلار) در نظر بگیریم، منابع ریالی استفاده‌شده در نیمه دوم سال جاری به حدود ۲,۸۰۳ هزار میلیارد ریال بالغ خواهد شد. در نهایت، کل درآمد ریالی ناشی از کاهش سهم صندوق توسعه ملی در سال ۱۴۰۳ و تخصیص آن به بودجه عمومی حدود ۳,۷۲۱ هزار میلیارد ریال خواهد بود که با اضافه شدن حدود ۱۲۰ هزار میلیارد ریال استفاده از منابع صندوق در سال ۱۴۰۳ بر اساس مجوز سال قبل از آن، استقراض دولت از صندوق توسعه ملی در سال ۱۴۰۳ در مجموع حدود ۳,۸۴۱ هزار میلیارد ریال برآورد می‌شود.

اگرچه استقراض دولت از سهم صندوق توسعه ملی در فروش نفت (زیرمجموعه واگذاری دارایی‌های مالی) در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ ممنوع شده بود، اما بر اساس صورت وضعیت اعلامی کل منابع و مصارف عمومی از سوی دیوان محاسبات کشور در نیمه نخست سال ۱۴۰۳، حدود ۱,۰۳۸ هزار میلیارد ریال از منابع این صندوق برداشت و صرف امور جاری دولت شده است که در زیرمجموعه واگذاری دارایی‌های مالی تحت عنوان سایر آورده شده است. شایان ذکر است در پی پیشنهاد رییس جمهور جدید مبنی بر کاهش ۲۰ واحد درصدی سهم صندوق توسعه ملی در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ و موافقت رهبری با آن، بر اساس فروش قانون بودجه سال ۱۴۰۳ برآورد می‌شود که از این محل حدود ۷۷۷ میلیارد دلار برای دولت درآمد جدید ایجاد شود. با توجه به این که حدود ۱۲۰ هزار میلیارد ریال از منابع صندوق بر اساس مجوز سال قبل در سال جاری استفاده شده است، از کل منابع برداشت‌شده در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ حدود ۹۱۸ هزار میلیارد ریال آن به برداشت از منابع سال جاری صندوق توسعه ملی برمی‌گردد. چنانچه مبنای نرخ تسعیر این درآمد را منطبق با متوسط نرخ حواله دلار در بازار متشکل

در سال ۱۴۰۳، برای برآورد سایر زیرمجموعه‌های واگذاری دارایی‌های مالی تحقق کامل رقم مصوب در نظر گرفته شده است. در سوی مقابل، تملک دارایی‌های مالی نیز معادل مصوب قانون بودجه سال ۱۴۰۳ و برابر با ۲,۸۳۳/۰ هزار میلیارد ریال لحاظ شده است. بر این اساس، مازاد تراز مالی در سال ۱۴۰۳ برابر با ۴,۵۵۳/۳ هزار میلیارد ریال محاسبه شده که سهم ۱۶/۵ درصدی از کل منابع عمومی دارد.

انتشار اوراق بدهی دولتی در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با افزایش ۱/۳ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۲ در سطح ۲,۵۴۶/۰ هزار میلیارد ریال برای کل سال تصویب شد. بر این اساس، در سال جاری بانک مرکزی با همکاری وزارت امور اقتصادی و دارایی از دهه دوم اردیبهشت‌ماه شروع به برگزاری حراج هفتگی اوراق بدهی دولتی در بازار بین بانکی (بازار پول) و بازار سرمایه کرد. در این فرآیند تا انتهای آذرماه سال جاری در ۳۱ مرحله حراج، ۲,۷۹۶/۰ هزار میلیارد ریال اوراق مریحه بدهی دولتی با نماد «اراد» منتشر شد که عرضه آن در این ۳۱ مرحله به طور تجمعی به حدود ۷,۶۶۲/۲ هزار میلیارد ریال بالغ شد. این عرضه با تقاضای ۱,۳۰۶/۸ هزار میلیارد ریالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی مواجه شد و نهایتاً وزارت امور اقتصادی و دارایی به عنوان عامل اصلی تصمیم‌گیرنده، با ۱,۲۷۹/۷ هزار میلیارد ریال آن موافقت کرد. علاوه بر این، ۱,۳۶۶/۷ هزار میلیارد ریال از اوراق بدهی دولتی موضوع حراج، نهایتاً در بازار سرمایه (سامانه مظنه‌گیری سازمان بورس و اوراق بهادار و فرآیند پذیره‌نویسی بدون متعهد پذیره‌نویسی) به فروش رسید. بر این اساس، کل اوراق بدهی دولتی معامله‌شده در فرآیند حراج در نهم‌ماه نخست سال ۱۴۰۳ معادل ۲,۶۴۶/۴ هزار میلیارد ریال بود که نسبت به دوره مشابه سال ۱۴۰۲ از رشد ۲۱۲/۹ درصدی حکایت دارد. در واقع در دوره مشابه سال گذشته در این فرآیند حدود ۸۴۵/۹ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی دولتی واگذار شده بود. شایان ذکر است که ارقام اوراق بدهی معامله‌شده با لحاظ کسر از قیمت در فرآیند حراج عنوان شده است. به عبارت دیگر، از کل مبلغ انتشار اوراق بدهی دولتی در این مدت (۲,۷۹۶/۰ هزار میلیارد ریال)، حدود ۵/۳ درصد آن معادل ۱۴۹/۶ هزار میلیارد ریال از ارزش اسمی اوراق فروش‌رفته، بابت بهره از قیمت کسر شده و تأمین مالی دولت حدود ۲,۶۴۶/۴ هزار میلیارد ریال بوده است. شایان ذکر است کل ظرفیت قانون بودجه سال ۱۴۰۳ برای انتشار اوراق بدهی دولتی (۲,۵۴۶/۰ هزار میلیارد ریال) در هفت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ استفاده شده و انتشار اوراق بدهی دولتی مازاد بر ظرفیت قانونی در ماه‌های پایانی سال ۱۴۰۳ به اخذ مجوز ۱,۰۰۰ هزار میلیارد ریالی از سوی شورای عالی هماهنگی اقتصادی برمی‌گردد. تا انتهای آذرماه معادل ۲۵۰/۰ هزار میلیارد ریال از این مجوز مازاد نیز انتشار یافته و به فروش رفته است.

از طرف دیگر، بر اساس گزارش خزانه‌داری کل کشور، میزان خرید اوراق بدهی دولتی توسط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در این مدت برابر با ۱,۸۹۳/۸ هزار میلیارد ریال عنوان شده است که کاملاً متفاوت با ارقام درج‌شده در گزارش‌های بانک مرکزی است. مقایسه این رقم با عملکرد حراج اوراق بدهی دولتی در گزارش بانک مرکزی گویای آن است که بانک‌ها حدود ۶۱۴/۰ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی دولتی را به جای خرید مستقیم از کارگزاری بانک مرکزی در بازار پول، به صورت غیرمستقیم از بازار سرمایه خریداری کرده‌اند تا سهم بانک‌ها از خرید اوراق بدهی منتشرشده در سال ۱۴۰۳ به حدود ۲۱/۶ درصد برسد. جدول ۱۶ وضعیت عرضه، تقاضا و معاملات ثبت‌شده اوراق بدهی دولتی را در فرآیند حراج در نهم‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نشان می‌دهد.

کل منابع و مصارف عمومی دولت در سال ۱۴۰۳ حدود ۲۷,۶۵۷ هزار میلیارد ریال برآورد شده است، به گونه‌ای که نسبت برآورد عملکرد منابع و مصارف عمومی به رقم مصوب قانون بودجه در سال ۱۴۰۳ معادل ۱۰۸/۰ درصد است. برآورد می‌شود در این سال معادل ۱۵,۷۸۱/۷ هزار میلیارد ریال درآمدهای عمومی (شامل درآمدهای مالیاتی، گمرکی و سایر) محقق شود. برآورد مذکور بر اساس عملکرد سال گذشته، نیمه نخست سال ۱۴۰۳ و فروض حاکم بر بودجه سال ۱۴۰۳ (در ارتباط با برآورد حقوق ورودی در سال جاری) انجام پذیرفته است. همچنین مخارج جاری دولت بر مبنای تعمیم درصد تحقق این مخارج در سال ۱۴۰۲ به سال ۱۴۰۳ به دست آمده است. البته اگر کسری هدمندی یارانه‌ها که بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس حدود ۱,۳۵۰ هزار میلیارد ریال در سال ۱۴۰۳ برآورد شده، به آن اضافه شود، کل مخارج جاری دولت در سال ۱۴۰۳ به حدود ۲۱,۶۵۶/۹ هزار میلیارد ریال بالغ خواهد شد. در نتیجه، برآورد کسری تراز عملیاتی در سال ۱۴۰۳ حدود ۵,۸۷۵/۳ هزار میلیارد ریال خواهد بود.

افزون بر این، بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، کل درآمد نفتی برای سال ۱۴۰۳ حدود ۴,۴۵۰/۰ هزار میلیارد ریال برآورد شده است. با تعمیم درصد تحقق نیمه نخست سال ۱۴۰۳ به کل این سال، واگذاری اموال منقول و غیرمنقول نیز حدود ۴۰ هزار میلیارد ریال برای کل سال جاری برآورد می‌شود. به این ترتیب، مجموع واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای در سال ۱۴۰۳ به حدود ۴,۴۹۰/۰ هزار میلیارد ریال خواهد رسید تا تحقق ۷۶/۴ درصدی را در این سال داشته باشد. در سوی مقابل، اگر تحقق ۷۹/۲ درصدی تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (مخارج عمرانی) در عملکرد سال ۱۴۰۲ را به سال ۱۴۰۳ تعمیم دهیم، برآورد این مخارج در سال جاری حدود ۳,۱۶۸/۰ هزار میلیارد ریال خواهد شد. بر این اساس، تراز سرمایه‌ای (خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای) دچار مازاد ۱,۳۲۲/۰ هزار میلیارد ریالی می‌شود که به مصرف هزینه‌های جاری دولت و تأمین کسری تراز عملیاتی خواهد رسید.

همچنین بر اساس داده‌های منتشرشده از حراج اوراق مریحه دولتی توسط بانک مرکزی در نهم‌ماهه نخست سال جاری و نیز اخذ مجوز انتشار ۱,۰۰۰ هزار میلیارد ریالی اوراق بدهی مازاد بر سقف قانون بودجه سال ۱۴۰۳، برآورد می‌شود که تأمین مالی کسری بودجه از طریق انتشار اوراق بدهی دولتی در سال ۱۴۰۳ تحقق ۱۲۶/۰ درصدی را نسبت به مصوب قانون این سال داشته و به رقمی در حدود ۳,۲۰۸ هزار میلیارد ریال بالغ شود. در این برآورد فرض شده است از کل ۱,۰۰۰ هزار میلیارد ریال انتشار اوراق بدهی مازاد بر سقف قانونی، ۵۰۰ هزار میلیارد ریال اسناد خزانه با کسر از قیمت ۳۵/۰ درصدی منتشر شده و مابقی آن (با توجه به آگهی‌های انتشار حراج بانک مرکزی) اوراق بدهی نقدی انتشار یابد. یعنی از کل انتشار اوراق بدهی دولتی (معادل ۳,۵۴۶/۰ هزار میلیارد ریال) در سال ۱۴۰۳، حدود ۳,۰۴۶ هزار میلیارد ریال آن اوراق بدهی نقدی انتشار خواهد یافت که با لحاظ کسر از قیمت بر مبنای عملکرد نهم‌ماهه نخست سال جاری، تأمین مالی دولت از این کانال برابر با ۲,۸۸۳/۰ هزار میلیارد ریال خواهد شد. تأمین مالی ۵۰۰ هزار میلیارد ریالی اسناد خزانه اسلامی با کسر از قیمت اسمی ۳۵ درصدی معادل ۳۲۵/۰ هزار میلیارد ریال در سال ۱۴۰۳ برآورد می‌شود. همچنین واگذاری شرکت‌های دولتی بر مبنای تحقق شش‌ماهه آن به استناد اطلاعات منتشرشده از سوی سازمان خصوصی‌سازی و نیز واگذاری بلوکی ۱۲ درصد سهام هلدینگ خلیج فارس، در حدود ۲۹۰ هزار میلیارد ریال برای کل سال ۱۴۰۳ برآورد شده است. علاوه بر این موارد و همچنین استقراض حدود ۳,۸۴۱ هزار میلیارد ریالی دولت از صندوق توسعه ملی

جدول ۱۶. صورت وضعیت حراج اوراق بدهی نقدی دولت در بازار پول و سرمایه در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ (هزار میلیارد ریال-درصد)

ماه	۱۴۰۲				۱۴۰۳				رشد نقطه به نقطه	رشد	رشد نقطه به نقطه	میزان کل معاملات حراج در بازار پول و سرمایه
	میزان عرضه اولیه	میزان بانک‌ها در حراج	میزان معاملات حراج در بازار پول	فروش اوراق موضوع حراج در بازار سرمایه	میزان عرضه اولیه	میزان تقاضای بانک‌ها در حراج	میزان معاملات حراج در بازار پول	فروش اوراق موضوع حراج در بازار سرمایه				
اردیبهشت	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۱,۰۴۸/۶	۱۱/۹	۱۰/۹	۱۰/۰	۲۰/۹	-	-	-
خرداد	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۱,۶۶۵/۲	۳۴۸/۱	۳۴۸/۱	۷۵/۴	۴۲۳/۵	-	-	-
تیر	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۷۹۲/۹	۹/۸	۹/۸	۲۶۱/۹	۲۷۱/۷	-	-	-
مرداد	۸۷۴/۲	۲۵۶/۵	۱۴۸/۴	۵۸/۵	۱,۰۱۷/۳	۳۲۴/۰	۳۲۴/۰	۱۲۸/۸	۴۵۲/۸	۱۱۸/۸	۱۲۰/۲	۱۱۸/۸
شهریور	۶۲۸/۹	۰/۰	۰/۰	۰/۰	۸۰۷/۴	۷۰/۹	۷۰/۹	۲۳۱/۶	۳۰۲/۵	۸۴/۱	۴۱/۰	۸۴/۱
مهر	۷۵۳/۶	۹/۰	۹/۰	۵۱/۳	۱,۱۷۲/۵	۴۸/۸	۴۸/۸	۴۸۶/۱	۵۰۸/۷	۷۴۳/۸	۸۴۷/۹	۷۴۳/۸
آبان	۸۱۶/۴	۱/۰	۱/۰	۲۸۷/۰	۸۶۲/۴	۳۸۲/۸	۳۸۲/۸	۰/۰	۳۸۲/۸	۳۲/۹	-۱۰۰/۰	۳۲/۹
آذر	۵۷۸/۳	۱۹/۱	۰/۰	۱۲۶/۴	۲۹۵/۹	۱۱۰/۶	۱۱۰/۶	۱۷۲/۹	۲۸۳/۵	۱۲۴/۳	۳۶/۸	۱۲۴/۳
جمع سال	۳,۶۵۱/۴	۲۸۵/۶	۱۵۸/۴	۶۸۷/۵	۷,۶۶۲/۲	۱,۳۰۶/۸	۱,۳۰۶/۸	۱,۲۷۹/۷	۲,۶۴۶/۴	۲۱۲/۹	۹۸/۸	۲۱۲/۹

مأخذ: بانک مرکزی ایران، گزارش هفتگی حراج اوراق بدهی دولت

بدهی دولتی از سوی بانک مرکزی در عرضه اولیه ممنوع بوده و رقم ذکر شده برای خالص خرید بانک مرکزی صرفاً مربوط به بازار ثانویه است. بانک‌ها نیز که از نیمه دوم مردادماه تا انتهای اسفندماه ۱۴۰۰، بیشتر به عنوان فروشنده اوراق بدهی در بازار ثانویه فعالیت داشتند (انباشت خالص خرید منفی ۵۵۶/۳ هزار میلیارد ریالی در بازارهای اولیه و ثانویه)، در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ عمدتاً در نقش خریدار ظاهر شده و حدود ۱,۴۵۲/۸ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی به صورت خالص از بازارهای اولیه و ثانویه خریداری کردند. این روند در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ نیز تداوم یافته، به گونه‌ای که بانک‌ها در این مدت حدود ۱,۰۹۱/۶ هزار میلیارد ریال اوراق بدهی دولتی را به صورت خالص از بازارهای اولیه و ثانویه خریداری کرده‌اند. به این ترتیب، انباشت خالص خرید اوراق بدهی دولتی توسط بانک‌ها از نیمه دوم مردادماه ۱۴۰۰ تا انتهای آذرماه ۱۴۰۳ حدود ۱,۹۱۱/۶ هزار میلیارد ریال بوده است.

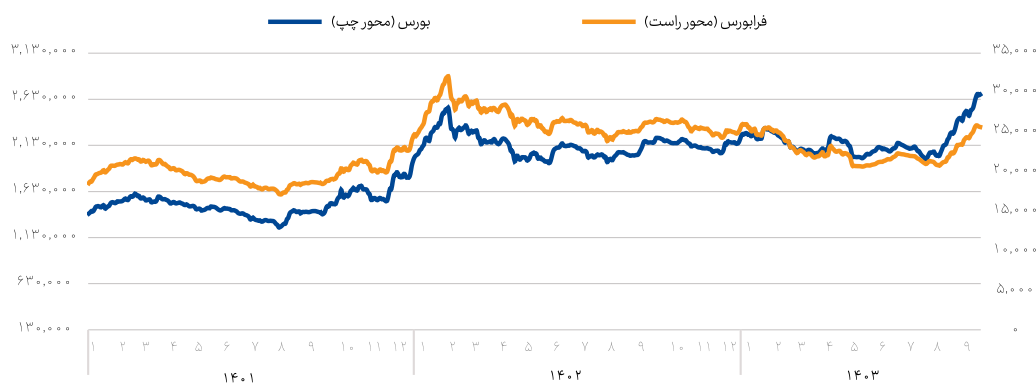
جدای از فرآیند حراج، دولت به دو شیوه دیگر دست به انتشار اوراق بدهی می‌زند: یکی پذیره‌نویسی اوراق مرابحه همراه با متعهد پذیره‌نویسی در بازار سرمایه (اینجا هم نماد اوراق مربوطه اراد است) و دیگری ارایه اسناد خزانه اسلامی به پیمانکاران طلبکار از دولت با نماد «اخزا». در نه‌ماهه نخست سال جاری واگذاری اوراق نقدی و غیرنقدی به این دو شیوه صورت نپذیرفته است.

از نیمه دوم مردادماه سال ۱۴۰۰ به این سو، معاملات بازار اوراق بدهی (مجموع بازار اولیه و ثانویه) به تفکیک فعالان اصلی این بازار (دولت، بانک مرکزی، بانک‌ها، صندوق‌ها و سایر) توسط شرکت فرابورس منتشر می‌شود. بر این اساس، از نیمه دوم مردادماه ۱۴۰۰ تا انتهای آذرماه ۱۴۰۳، انباشت خالص خرید اوراق بدهی دولتی از سوی بانک مرکزی و صندوق‌ها به ترتیب حدود ۲,۵۷۷/۳ هزار میلیارد ریال و ۳,۴۹۶/۹ هزار میلیارد ریال گزارش شده است. باید توجه داشت که خرید اوراق

۹. بازار سرمایه

در مهرماه ۱۴۰۳، شاخص کل بورس اوراق بهادار تهران نسبت به شهریورماه با کاهش ۴/۳ درصدی همراه بود. این کاهش عمدتاً به دلیل تشدید تنش‌های منطقه‌ای و فضای نااطمینانی حاصل از آن رخ داد که منجر به خروج بی‌سابقه سرمایه اشخاص حقیقی از بازار سرمایه شد. خالص خروج پول اشخاص حقیقی از سهام و صندوق‌های قابل معامله در مهرماه ۱۴۰۳ حدود ۷/۸ هزار میلیارد ریال بود - رقمی که طی ۱۲ ماه گذشته آن بی‌سابقه بوده و نشان‌دهنده شدت اثرگذاری تحولات سیاسی بر رفتار سرمایه‌گذاران است. با این حال، در ماه‌های آبان و آذر ۱۴۰۳، با کاهش تنش‌های سیاسی در منطقه خاورمیانه، افزایش نرخ ارز حواله‌نیم، ارزندگی قابل توجه بازار سرمایه و تقویت انتظارات برای رشد سودآوری شرکت‌های صادرات‌محور، روند بازار سرمایه تغییر کرد. این عوامل مثبت نه تنها به بازگشت آرامش نسبی به بازار سرمایه کمک کردند، بلکه زمینه‌ساز جلب دوباره توجه سرمایه‌گذاران به این بازار شدند. از منظر ارزندگی بازار سرمایه، نسبت قیمت به درآمد (P/E) تا پایان مهرماه ۱۴۰۳ به عدد ۵/۶۷ کاهش یافت که این میزان، پایین‌ترین سطح این نسبت از آذرماه ۱۳۹۴ به این سو محسوب می‌شود. به بیان دیگر، در مهرماه ۱۴۰۳ بازار سرمایه از لحاظ جذابیت قیمتی به بهترین وضعیت خود در سال‌های اخیر رسید. در آذرماه ۱۴۰۳، ارزش معاملات بورس اوراق بهادار تهران نسبت به شهریورماه بیش از ۱۵۵ درصد افزایش یافت. علاوه بر این، خالص ورود پول اشخاص حقیقی به بازار سرمایه در ماه‌های آبان و آذر به مجموع ۸/۹ هزار میلیارد ریال رسید که نشان‌دهنده بازگشت تدریجی اعتماد سرمایه‌گذاران حقیقی به بازار سرمایه است. این تحولات مثبت، تأثیر ملموسی بر شاخص‌های بازار سرمایه داشتند. شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در پایان پاییز ۱۴۰۳ به ترتیب ۲۷/۸ درصد و ۱۷/۵ درصد نسبت به پایان فصل تابستان رشد کردند. نمودار ۱۵ تحولات روزانه شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران را از ابتدای سال ۱۴۰۱ تا پایان پاییز سال ۱۴۰۳ به تصویر می‌کشد.

نمودار ۱۵. شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir> و فرابورس ایران، قابل دسترسی در <http://ifb.ir>

ارزش معاملات بورس اوراق بهادار تهران در این دوره نسبت به نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۲ حدود ۱۲/۹ درصد کاهش یافته است. در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ بیشترین رشد ارزش معاملات در بورس اوراق بهادار تهران مربوط به بازار مشتقه با ۵۴/۵ درصد و بیشترین کاهش ارزش معاملات مربوط به بازار سهام با ۴۹/۶ درصد است. از عوامل اثرگذار بر کاهش قابل توجه ارزش معاملات سهام بورس اوراق بهادار تهران در این

ارزش کل معاملات بورس اوراق بهادار تهران در فصل پاییز سال ۱۴۰۳ به ۷,۰۲۲/۰ هزار میلیارد ریال رسید که حدود ۵۷/۷ درصد نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ افزایش یافته است. بیشترین رشد ارزش معاملات در این مدت مربوط به بازار مشتقه با ۱۶/۵ درصد و کمترین رشد ارزش معاملات مربوط به بازار سهام با ۹/۲ درصد است. اگر به جای فصل پاییز، کل نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ در نظر گرفته شود، مجموع

صندوق‌های با درآمد ثابت در مقایسه با نرخ بازدهی بازار پول نشأت گرفته است. جدول ۱۷ ارزش معاملات بازارهای مختلف بورس اوراق بهادار تهران را در فصل پاییز و نهمه‌ماه نخست سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۲ با هم مقایسه کرده است.

مدت می‌توان به کاهش دامنه نوسان در این بازار اشاره کرد که به قفل شدن سهام در صف‌های خرید و فروش و عدم انجام معامله در دامنه مشخص شده منجر می‌شود. افزایش ارزش معاملات صندوق‌های قابل معامله در سال ۱۴۰۳ عمدتاً از پذیره‌نویسی صندوق‌های جدید اهرمی و بخشی در بورس اوراق بهادار تهران و همچنین بالاتر بودن نرخ بازدهی

جدول ۱۷. ارزش معاملات بازارهای مختلف بورس اوراق بهادار تهران در فصل پاییز و نهمه‌ماه نخست سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال)

بازار	پاییز ۱۴۰۲	پاییز ۱۴۰۳	درصد تغییر پاییز ۱۴۰۳ به پاییز ۱۴۰۲	نهمه‌ماه نخست ۱۴۰۲	نهمه‌ماه نخست ۱۴۰۳	درصد تغییر نهمه‌ماه ۱۴۰۳ به نهمه‌ماه ۱۴۰۲
سهام	۲,۳۷۵/۰	۲,۵۹۴/۳	۹/۲	۱۰,۵۶۹/۵	۵,۳۲۸/۵	-۴۹/۶
اوراق بدهی	۲۷۷/۹	۳۴۸/۹	۲۵/۵	۸۶۳/۳	۱,۰۰۷/۹	۱۶/۷
مشتقه	۶۵/۵	۱۷۱/۴	۱۶۱/۵	۱۹۹/۰	۳۰۷/۵	۵۴/۵
صندوق‌های قابل معامله	۱,۷۳۴/۹	۳,۸۹۶/۶	۱۲۴/۶	۵,۴۱۷/۹	۸,۱۹۱/۷	۵۱/۲
سرمایه‌گذاری حرفه‌ای*	-	۱۰/۷	-	-	۲۱/۶	-
مجموع	۴,۴۵۳/۳	۷,۰۲۲/۰	۵۷/۷	۱۷,۰۴۹/۷	۱۴,۸۵۷/۱	-۱۲/۹

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir>

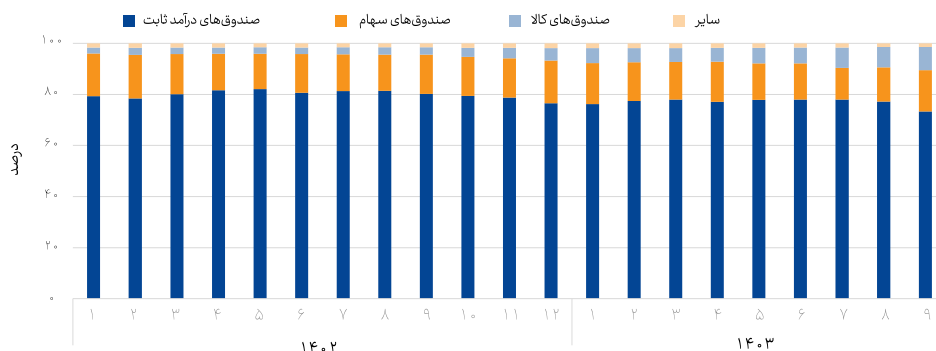
* این بازار از سال ۱۴۰۲ آغاز به کار کرده و مانند بازارهای اصلی و فرعی بورس، یکی از بازارهای زیرمجموعه شرکت بورس اوراق بهادار تهران به شمار می‌رود که سهام شرکت‌های پروژه، صندوق‌های جسورانه و صندوق‌های خصوصی در آن عرضه می‌شوند.

افزایش به ۱,۶۴۴ هزار میلیارد ریال و صندوق‌های کالایی با رشدی بیش از ۵ برابر به ۹۲۸ هزار میلیارد ریال بالغ شده است. به عبارت دیگر در بازه زمانی مذکور، صندوق‌های کالایی بیش از سایر صندوق‌ها با ورود نقدینگی همراه بوده‌اند. عواملی مانند معافیت مالیاتی، امکان سرمایه‌گذاری با مبالغ اندک، سهولت در معاملات، نبود ریسک نگهداری فیزیکی کالاهایی همچون طلا و زعفران و کارمزد کمتر نسبت به معاملات فیزیکی، سرمایه‌گذاری در صندوق‌های طلا و زعفران را برای سرمایه‌گذاران جذاب کرده است. علاوه بر این، بازدهی بالاتر صندوق‌های کالایی نسبت به صندوق‌های درآمد ثابت و سهامی نیز به این جذابیت افزوده است. به طور مشخص، در دوازده‌ماهه منتهی به آذرماه ۱۴۰۳، متوسط بازدهی صندوق‌های درآمد ثابت ۲۹/۴ درصد، صندوق‌های سهامی ۲۴/۲ درصد و صندوق‌های کالایی ۸۳/۱ درصد بوده است. اگر تنها صندوق‌های طلا به عنوان معیار در نظر گرفته شوند، متوسط بازدهی در همین بازه به حدود ۹۱/۷ درصد می‌رسد. نمودار ۱۶ سهم خالص ارزش دارایی‌های انواع صندوق‌های سرمایه‌گذاری را از خالص ارزش دارایی‌های کل صندوق‌های سرمایه‌گذاری به تصویر می‌کشد.

تا پایان آذرماه ۱۴۰۳، خالص ارزش دارایی‌های ۳۷۳ صندوق سرمایه‌گذاری (شامل صندوق‌های قابل معامله در بازار سرمایه و صندوق‌های غیرقابل معامله) به ۱۰,۱۹۵ هزار میلیارد ریال رسید که در مقایسه با پایان آذرماه ۱۴۰۲، رشدی معادل ۴۵/۰ درصد را نشان می‌دهد. از مجموع این صندوق‌ها، ۱۳۷ صندوق در دسته درآمد ثابت، ۱۴۵ صندوق در حوزه سهامی، ۱۵ صندوق در گروه کالایی (عمدتاً صندوق‌های طلا) و ۷۶ صندوق در سایر گروه‌های سرمایه‌گذاری قرار دارند.

در بازه زمانی فروردین‌ماه ۱۴۰۲ تا آذرماه ۱۴۰۳، سهم خالص ارزش دارایی‌های صندوق‌های درآمد ثابت از کل ارزش دارایی‌های صندوق‌ها از ۷۹/۳ درصد به ۷۳/۳ درصد کاهش یافته و در مقابل، سهم صندوق‌های کالایی از ۲/۳ درصد به ۹/۱ درصد افزایش یافته است. سهم صندوق‌های سهامی نیز در همین دوره تقریباً ثابت و در حدود ۱۶ درصد باقی مانده است. در این بازه زمانی، خالص ارزش دارایی‌های صندوق‌های درآمد ثابت با ۵۶/۹ درصد افزایش به ۷,۴۷۷ هزار میلیارد ریال رسیده است. همچنین خالص ارزش دارایی صندوق‌های سهامی با ۶۳/۸ درصد

نمودار ۱۶. سهم خالص ارزش دارایی‌های انواع صندوق‌های سرمایه‌گذاری نسبت به خالص ارزش دارایی‌های کل صندوق‌های سرمایه‌گذاری

مأخذ: شرکت مدیریت فناوری بورس تهران

۱۴۰۲ به ۲۴۷ میلیون ریال در مدت مشابه سال ۱۴۰۳ افزایش یافته و رشدی بیش از نرخ تورم داشته است. در جدول ۱۸ حجم، دفعات و متوسط ارزش هر دفعه معامله در بازار بورس اوراق بهادار تهران به تفکیک انواع بازار در نه‌ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان داده شده است.

حجم معاملات بورس اوراق بهادار تهران در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به ۱,۹۵۷ میلیارد سهم یا ورقه رسید که حدود ۱۱/۴ درصد نسبت به مدت مشابه سال ۱۴۰۲ کاهش یافته است. همچنین تعداد دفعات معاملات در همین مدت نسبت به دوره مشابه سال گذشته حدود ۴۶/۲ درصد کمتر بوده است. به موازات، متوسط ارزش هر دفعه معامله در بورس اوراق بهادار تهران از ۱۵۳ میلیون ریال در نه‌ماهه نخست سال

جدول ۱۸. حجم معاملات، دفعات معاملات و متوسط ارزش هر دفعه معامله در نه‌ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳

نوع معامله	حجم معاملات (میلیارد سهم یا ورقه)			دفعات معاملات (هزار دفعه)			متوسط ارزش هر دفعه معامله (میلیون ریال)		
	نه‌ماهه		درصد تغییر	نه‌ماهه		درصد تغییر	نه‌ماهه		درصد تغییر
	نخست ۱۴۰۲	نخست ۱۴۰۳		نخست ۱۴۰۲	نخست ۱۴۰۳		نخست ۱۴۰۲	نخست ۱۴۰۳	
سهام	۱,۸۸۵/۳	۱,۴۹۵/۵	-۲۰/۷	۹۳,۵۴۸/۶	۳۸,۶۶۷/۶	-۵۸/۹	۱۳۷/۸	۱۱۳/۰	۲۲/۰
اوراق بدهی	۰/۹	۱/۰	۱۷/۶	۸/۳	۱۱/۷	۵۱/۲	۸۶,۲۲۳/۵	۱۰۳,۴۸۵/۱	-۱۶/۷
مشقه	۲۶/۰	۱۹/۰	-۲۶/۸	۴,۱۷۷/۶	۸,۲۴۴/۴	۹۳/۱	۳۷/۳	۴۷/۶	-۲۱/۷
صندوق‌های قابل معامله	۲۹۶/۵	۴۲۸/۱	۴۴/۴	۱۳,۹۹۵/۶	۱۳,۰۴۹/۶	-۵/۱	۶۲۷/۷	۳۸۷/۱	۶۲/۲
سرمایه‌گذاری حرفه‌ای	-	۱۳/۱	-	-	۱۸۱/۹	-	۱۱۸/۷	-	-
جمع	۲,۲۰۸/۷	۱,۹۵۶/۸	-۱۱/۴	۱۱۱,۷۳۰/۲	۶۰,۱۵۵/۲	-۴۶/۲	۲۴۷/۰	۱۵۲/۶	۶۱/۹

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir>

شناور^۷ بورس اوراق بهادار تهران در انتهای فصل سوم سال ۱۴۰۳ با ۱۷/۶ درصد افزایش نسبت به انتهای اسفند سال ۱۴۰۲، به ۳,۳۵۴ هزار واحد رسید. بیشتر بودن افزایش شاخص کل نسبت به افزایش شاخص آزاد شناور به معنی آن است که در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، قیمت سهام شرکت‌هایی که شناوری سهام آنها بیشتر است، رشد کمتری یافته است. در مجموع می‌توان ادعا کرد که رشد قیمت سهام شرکت‌های شاخص‌ساز (با بیشترین اثرگذاری بر شاخص کل) در این دوره بیشتر از سایرین بوده است. جدول ۱۹ تغییرات برخی از شاخص‌های مهم بورس اوراق بهادار تهران را نشان می‌دهد.

ارزش بازار بورس اوراق بهادار تهران در انتهای آذرماه سال ۱۴۰۳ با ۱۶/۱ درصد افزایش نسبت به انتهای اسفند سال ۱۴۰۲ به ۸۸,۶۸۳ هزار میلیارد ریال بالغ شد. همچنین ارزش بازار فرابورس ایران با ۸/۶ درصد افزایش نسبت به انتهای اسفندماه سال ۱۴۰۲، به ۲۶,۷۱۳ هزار میلیارد ریال در انتهای آذرماه ۱۴۰۳ رسید. شاخص‌های کل و هم‌وزن در بورس اوراق بهادار تهران در این بازه نه‌ماهه به ترتیب ۲۲/۱ درصد و ۱۱/۴ درصد افزایش یافته‌اند. بیشتر بودن افزایش شاخص کل از شاخص هم‌وزن حاکی از آن است که در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳ به طور متوسط شرکت‌های کوچکتر با افزایش قیمت سهام کمتری نسبت به شرکت‌های بزرگتر مواجه شده‌اند. همچنین شاخص آزاد

جدول ۱۹. بازدهی برخی از شاخص‌های بورس اوراق بهادار تهران در نه‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳

انتهای آذر ۱۴۰۳	ارزش بازار (هزار میلیارد ریال)	شاخص کل هم‌وزن (هزار واحد)	شاخص کل (هزار واحد)	شاخص مالی (هزار واحد)	شاخص صنعت (هزار واحد)	شاخص آزاد شناور (هزار واحد)
۸۸,۶۸۳	۸۲۷	۲,۶۸۰	۲,۲۶۸	۲,۵۶۴	۳,۳۵۴	
۷۶,۴۰۱	۷۴۳	۲,۱۹۵	۱,۹۱۸	۲,۰۹۰	۲,۸۵۱	
۱۶/۱	۱۱/۴	۲۲/۱	۱۸/۳	۲۲/۷	۱۷/۶	

مأخذ: سایت اینترنتی بورس اوراق بهادار تهران، قابل دسترسی در <http://new.tse.ir>

همچنین یک شرکت سهام خود را برای اولین بار در بورس اوراق بهادار تهران عرضه اولیه کرد که به تأمین مالی ۲/۵ هزار میلیارد ریالی از این طریق منجر شد. جدول ۲۰ جزئیات روش‌های مختلف تأمین مالی شرکت‌های بورسی را در نه‌ماهه نخست سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ با هم مقایسه می‌کند.

شرکت‌های حاضر در بورس اوراق بهادار تهران از ابتدای سال تا انتهای آذرماه سال ۱۴۰۳ معادل ۱,۹۰۴/۱ هزار میلیارد ریال تأمین مالی انجام دادند که حدود ۸۳/۹ درصد آن از طریق افزایش سرمایه (مطالبات و آورده نقدی یا اندوخته‌ها و سود انباشته)، ۱/۸ درصد آن از طریق انتشار اوراق بدهی و ۳/۳ درصد آن از طریق اوراق اختیار فروش تبعی صورت گرفت.

۷. شناوری سهام یک شرکت نشان‌دهنده آن بخش از سهام شرکت است که توسط معامله‌گران کوتاه‌مدت خرید و فروش می‌شود. به عبارت دیگر، آن بخش از سهام شرکت که در مالکیت سهامداران بلندمدت، عمده و شرکت‌های بزرگ نیست. افزایش شناوری سهام شرکت‌ها در بازار سرمایه منجر به کاهش دستکاری قیمت، کاهش ریسک نقدشوندگی سهام و کاهش حباب قیمتی در بازار می‌شود. شاخص آزاد شناور بورس اوراق بهادار تهران، تغییرات ارزش شرکت‌ها در این بازار را با وزن درصد سهام شناور آنها محاسبه می‌کند.

جدول ۲۰. روش‌های تأمین مالی شرکت‌های حاضر در بورس (هزار میلیارد ریال)

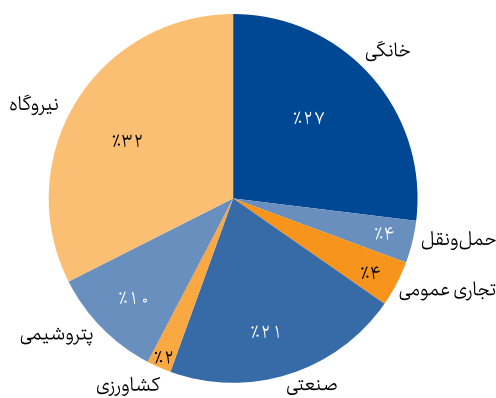
درصد تغییر نه‌ماهه نخست ۱۴۰۳ به نه‌ماهه نخست ۱۴۰۲	نه‌ماهه نخست ۱۴۰۳		نه‌ماهه نخست ۱۴۰۲		
	سهم از کل (درصد)	ارزش	سهم از کل (درصد)	ارزش	
۹۲/۳	۱۰۰/۰	۱,۹۰۴/۱	۱۰۰/۰	۹۹۰/۰	جمع کل
۱۱۶/۶	۸۳/۹	۱,۵۹۸/۱	۷۴/۵	۷۳۷/۹	افزایش سرمایه (به جز تجدید ارزیابی و صرف سهام)
-۸۲/۷	۰/۱	۲/۵	۱/۴	۱۴/۱	عرضه اولیه
۱۱۹/۱	۱۱/۸	۲۲۳/۸	۱۰/۳	۱۰۲/۱	انتشار اوراق بدهی
-۴۵/۰	۳/۳	۶۳/۷	۱۱/۷	۱۱۵/۸	انتشار اوراق اختیار فروش تبعی
-۲۰/۱	۰/۸	۱۶/۰	۲/۰	۲۰/۰	پذیره‌نویسی در بازار سرمایه‌گذاری حرفه‌ای

مأخذ: شرکت بورس اوراق بهادار تهران، مدیریت آمار و اطلاعات، گزارش تفصیلی ماهانه بازار، آذرماه ۱۴۰۳

۱۰. سایر تحولات

در شرایطی که تحولات جهانی و منطقه‌ای ریسک‌های فزاینده‌ای را به اقتصاد ایران تحمیل می‌کنند، بحران‌های مختلف در ایران چهره خود را نمایان می‌کنند. یکی از این بحران‌ها ناترازی انرژی است که دومین دارنده ذخایر گازی جهان را با کمبود گاز مواجه کرده است. در پاییز سال جاری و به علت کمبود گاز، قطعی‌های گسترده برق در سطح کشور به وقوع پیوست و برخی صنایع از جمله صنایع سیمانی به تعطیلی کشانده شدند. حتی می‌توان ریشه تعطیلی‌های برنامه‌ریزی نشده بسیاری از ادارات در سطح کشور را در ناترازی گاز جست‌وجو کرد. در این زمینه اخیراً پویشی تحت عنوان «۲ درجه کمتر» از سوی دولت راه‌اندازی شده تا بتواند با کاهش مصرف گاز برای گرمایش، نسبت به مدیریت بحران اقدام کند. نکته قابل توجه اینجا است که طبق سالنامه آماری سال ۱۴۰۱، تنها ۲۶/۹ درصد از مصرف گاز طبیعی کشور در این سال مربوط به بخش خانگی بوده است، اگرچه سهم بخش خانگی در فصول سرد سال افزایش می‌یابد. نمودار ۱۷ سهم مصرف گاز طبیعی در بخش‌های مختلف اقتصاد ایران را به تصویر می‌کشد.

نمودار ۱۷. ترکیب مصرف گاز طبیعی ایران در سال ۱۴۰۱

مأخذ: مرکز آمار ایران، سالنامه آماری کل کشور (سال ۱۴۰۱)

ندارد. در واقع اصلاح قیمتی که تحت عنوان آزادسازی اقتصادی از آن دفاع می‌شود، زمانی می‌تواند به عنوان راهکار مطرح شود که آزادسازی واقعی اقتصادی و خروج دولت از فعالیت‌های اقتصادی و به ویژه بخش نفت و گاز در دستور کار قرار گرفته باشد.

در این زمینه مباحث اصلاح قیمت نیز برای بهینه‌سازی مصرف مطرح می‌شوند. اما عمدتاً به این نکته توجه نمی‌شود که با حضور پرنگ دولت در اقتصاد ایران و به ویژه بخش انرژی، اصولاً اصلاح قیمت در بخش دولتی انگیزه لازم و کافی را برای بهینه‌سازی مصرف ایجاد نمی‌کند، چرا که تلاش برای کاهش هزینه‌ها در بخش دولتی چندان موضوعیت

۱۱. نکات کلیدی

- هزارریال بود که نسبت به میانگین ۵۹۴ هزارریالی آن در تابستان امسال حدود ۱۳/۷ درصد و نسبت به میانگین ۵۰۶ هزارریالی آن در پاییز سال ۱۴۰۲ حدود ۳۳/۴ درصد افزایش را نشان می‌دهد. بر حسب تئوری برابری قدرت خرید، متوسط نرخ واقعی دلار در برابر ریال بر اساس سال پایه ۱۳۹۷ معادل ۷۸۹ هزار ریال برای کل سال ۱۴۰۳ برآورد شده است.
- نرخ رشد دوازده‌ماهه نقدینگی که از نیمه دوم سال ۱۴۰۰ به بعد وارد روندی کاهشی شده بود، در فروردین ۱۴۰۳ به کف ۲۴/۱ درصد رسید، اما در روندی افزایشی از ۲۵/۶ درصد در اردیبهشت‌ماه به ۲۸/۴ درصد در مردادماه رسید و در نهایت بانددکی کاهش تابستان ۱۴۰۳ را با رقم ۲۷/۸ درصد به پایان رساند. این نرخ در مهرماه به ۲۸/۶ درصد افزایش یافت، اگرچه در نهایت در آبان‌ماه به ۲۸/۱ درصد رسید. نرخ رشد میانگین ماهانه نقدینگی در هشت‌ماهه نخست ۱۴۰۳ نسبت به نرخ میانگین ماهانه در مدت مشابه سال قبل از آن بیشتر است. بنابراین به نظر می‌رسد در هشت‌ماهه اول ۱۴۰۳ بانک‌ها از سقف‌های مقرر برای کنترل مقداری ترازنامه فراتر رفته باشند. از سوی دیگر، پول، سپرده‌های قرض الحسنه پس‌انداز و سپرده‌های کوتاه‌مدت در مجموع حدود ۵۵ درصد از کل نقدینگی را در پایان آبان‌ماه ۱۴۰۳ تشکیل داده‌اند. به علاوه سهم سپرده‌های سه‌ساله از کل نقدینگی در مقطع مشابه تقریباً با سهم سپرده‌های دیداری از کل نقدینگی یکسان بوده است. از مجموعه این تغییرات می‌توان به این نتیجه رسید که جذابیت سپرده‌گذاری بلندمدت در بانک‌ها در هشت‌ماهه اول سال ۱۴۰۳ کاهش یافته است.
- تحولات نرخ رشد سالانه پایه پولی نشان می‌دهد این نرخ که در اردیبهشت امسال به کف ۲/۱ درصد رسیده بود، در سه ماه بعدی وارد روندی افزایشی شد، اما مجدداً در شهریورماه به ۱۸/۷ درصد کاهش یافت که نسبت به رشد سالانه ۴۱/۷ درصدی در شهریور ۱۴۰۲، کاهش قابل ملاحظه ۲۳٪ واحد درصدی را نشان می‌دهد. نرخ رشد سالانه پایه پولی در مهرماه به ۲۱/۳ درصد افزایش یافت اما با کاهش اندکی در پایان آبان‌ماه به ۲۰/۷ درصد رسید. در هشت‌ماهه اول سال ۱۴۰۳، مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها اثر کاهشی بر پایه پولی گذاشته است. بررسی تحولات ماهانه پایه پولی نیز حاکی از کاهش این متغیر پولی در شهریورماه امسال نسبت به مردادماه در نتیجه کاهش مطالبات بانک مرکزی از بانک‌ها است. بنابراین به نظر می‌رسد آزادسازی ۵۰۰ هزار میلیارد ریال از ذخایر قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی با هدف افزایش تسهیلات تکلیفی، احتمالاً صرف بازپرداخت بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی شده و به این ترتیب با کاهش پایه پولی، موجب افزایش ضریب فزاینده نقدینگی شده است.
- بودجه کل کشور در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ به ۱۱۸،۹۶۶ هزار میلیارد ریال بالغ شد که نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۳ (با اعمال اصلاحات) حکایت از رشد ۵۶/۷ درصدی دارد. البته در این لایحه سرانجام اقلام فرابودجه‌ای به سقف بودجه کل کشور اضافه شدند. بر این اساس، منابع و مصارف عمومی در این لایحه بارشد ۶۷/۶ درصدی نسبت به قانون بودجه سال مواجه شد. کسری تراز عملیاتی در این سند به رقم قابل توجه ۱۸،۰۵۴ هزار میلیارد ریال رسید که نشان می‌دهد که بخش قابل توجهی از مخارج جاری به وسیله درآمدهای عمومی در سال آینده پوشش داده نخواهد شد.

- تغییرات نرخ بهره ایالات متحده آمریکا توسط فدرال رزرو را می‌توان از جمله مهمترین عوامل تأثیرگذار بر اقتصاد جهان از جمله ایران برشمرد. برخلاف پیش‌بینی‌های قبلی، این نهاد پولی بر آن است تا در سال ۲۰۲۵ تنها در دو مقطع نسبت به کاهش نرخ بهره اقدام کند که به معنی کاهش کمتر جذابیت دلار در سال میلادی پیش‌رو در نتیجه افزایش کمتر قیمت نفت خواهد بود. با در نظر گرفتن پیش‌بینی مزاد عرضه نفت در سال ۲۰۲۵ در صورتی که اثر مزاد عرضه نفت بر قیمت نفت از اثر کاهش نرخ بهره آمریکا بر این متغیر بیشتر باشد، کاهش قیمت نفت در سال میلادی پیش‌رو محتمل خواهد بود. علاوه بر سازوکارهای عرضه و تقاضا و نیز تغییرات نرخ بهره آمریکا، درآمد حاصل از صادرات نفت ایران به تداوم یا عدم تداوم تحریم‌های نفتی به ویژه پس از استقرار دولت جدید آمریکا نیز وابسته خواهد بود.
- رشد مثبت اقتصادی در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ نیز ادامه یافت، اگرچه روندی کاهنده داشت. به بیان دقیق‌تر، رشد اقتصادی ۵/۰ درصدی در سال ۱۴۰۲ به ۳/۱ درصد در بهار و ۲/۷ درصد در تابستان سال جاری فرو افتاده است. بخشی از این کاهش رشد به آهنگ آهسته‌تر رشد بخش نفت بازمی‌گردد. در سمت تقاضای اقتصاد نیز رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص از ۶/۳ درصد در سال ۱۴۰۲ به ۴/۱ درصد در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ تنزل یافته است.
- سهم بخش نفت و گاز از تولید ناخالص داخلی از ۹/۷ درصد در سال ۱۴۰۲ به ترتیب به ۹/۴ درصد در بهار و ۷/۹ درصد در تابستان ۱۴۰۳ کاهش پیدا کرد. رشد ارزش افزوده این بخش در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰ برابر با ۹/۳ درصد بود که از کاهش ۱/۶ واحد درصدی نسبت به دوره مشابه سال قبل حکایت دارد. در ماه نوامبر ۲۰۲۴ نسبت به ماه مشابه سال قبل، اگرچه تولید نفت ایران رشد ۵/۰ درصدی داشت، اما قیمت هر بشکه نفت خام سنگین ایران با کاهش ۱۴/۳ درصدی مواجه شد.
- در فصل تابستان سال ۱۴۰۳، نرخ بیکاری جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر با کاهش ۰/۴ واحد درصدی نسبت به فصل مشابه سال ۱۴۰۲، به ۷/۵ درصد رسید. در این مدت سهم بیکاری افراد دارای تحصیلات دانشگاهی از کل بیکاری کشور به حدود ۴۳/۹ درصد بالغ شد که نسبت به فصل تابستان سال ۱۴۰۲ افزایش حدود ۱/۱ واحد درصدی داشته است.
- روند کاهشی نرخ تورم سالانه مصرف‌کننده در سه فصل اول سال ۱۴۰۳ ادامه داشت و این نرخ پاییز امسال را با رقم ۳۲/۵ درصد به پایان رساند، حال آن که نرخ تورم نقطه‌به‌نقطه مصرف‌کننده در مدت مشابه روند یکنواختی نداشت و بین ۳۰ تا ۳۲ درصد در نوسان بود. بر اساس گزارش مرکز آمار، نرخ تورم سالانه تولیدکننده منتهی به پایان تابستان ۱۴۰۳ به ۳۳/۸ درصد و بر اساس آمار بانک مرکزی در پایان پاییز به ۲۶/۷ درصد کاهش یافته است. آمار نرخ تورم تولیدکننده مرکز آمار ایران از نظر مقداری بیشتر از اعداد اعلامی بانک مرکزی است، اگرچه آمار گزارش شده از سوی هر دو نهاد حاکی از روند کاهشی نرخ تورم تولیدکننده است.
- در هشت‌ماهه نخست سال ۱۴۰۳، ارزش صادرات گمرکی کشور ۱۸۰ درصد و ارزش واردات گمرکی کشور ۶/۱ درصد نسبت به دوره مشابه سال قبل افزایش یافت. به این ترتیب کسری تراز تجاری گمرکی کشور در این دوره نسبت به دوره مشابه سال گذشته کاهش یافت.
- میانگین قیمت دلار آمریکا در برابر ریال ایران در پاییز سال جاری حدود ۶۷۵

■ در نیمه نخست سال ۱۴۰۳، تحقق مصارف عمومی دولت (هزینه‌های جاری و عمرانی و تملک دارایی‌های مالی) نسبت به رقم مصوب قانون بودجه حدود ۴/۸ واحد درصد بیشتر از تحقق منابع عمومی (درآمدهای عمومی و واگذاری‌های دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی) بود تا تراز شکلی بودجه دولت در این مدت کسری ۶۱۰/۰ هزار میلیارد ریالی داشته باشد. با توجه به این که هزینه‌های جاری در این مدت حتی ۲۴/۸ درصد بیشتر از رقم مصوب تحقق داشت، تحقق ۸۴/۶ درصدی درآمدهای عمومی منجر به ثبت کسری ۴۰۹۶۰/۵ هزار میلیارد ریالی برای تراز عملیاتی در نیمه نخست سال ۱۴۰۳ شد. به لطف صادرات قابل توجه نفتی در این مدت، حدود ۲۰۶۸۲/۰ هزار میلیارد ریالی از این کسری از محل خالص واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای جبران شد. طبیعتاً برای جبران بقیه این کسری و همچنین تأمین مخارج مربوط به تملک دارایی‌های مالی، دولت عمدتاً به انتشار

اوراق بدهی متکی بود. دولت در نهم ماه نخست سال جاری و در حراج‌های هفتگی بانک مرکزی نسبت به انتشار و فروش مجموعاً ۲۰۷۹۶/۰ هزار میلیارد ریالی اوراق بدهی اقدام کرده که با لحاظ فروش اوراق با کسر از قیمت، تأمین مالی کسری بودجه دولت از این محل معادل ۲۰۶۴۶/۴ هزار میلیارد ریالی بوده است.

■ شاخص‌های کل بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران در پایان آذرماه ۱۴۰۳ نسبت به پایان سال ۱۴۰۲ به ترتیب حدود ۲۲/۱ درصد و ۱۱/۷ درصد افزایش یافتند. با کاهش ریسک‌های سیاسی، ارزندگی کم‌سابقه اوراق بهادار و انتظارات مثبتی بر افزایش سودآوری شرکت‌های صادرات محور در پی جهت‌گیری بانک مرکزی برای گذر از نرخ ارز نیما به نرخ ارز توافقی، بازدهی بازار سرمایه در آبان و آذر ۱۴۰۳ به صورت چشمگیری افزایش یافت. ارزش کل معاملات در آذرماه بیش از ۱۵۵ درصد بیشتر از شهریورماه سال جاری بود.

گزارش فصلی تحولات اقتصاد ایران | پاییز ۱۴۰۳

تهیه شده در مرکز تحقیقات اقتصادی بانک خاورمیانه

کارشناسان: حسین سلطان‌آبادی، آرین آقایی، یاسر پاکدامن، باقر قائدی

طراح ساختار بصری: حنا نیه نیازمند

صفحه‌آرا: زینب خسروی

ساختمان ادارات مرکزی بانک خاورمیانه

تهران، خیابان احمد قصیر (بخارست)، نبش خیابان پنجم

تلفن: ۴۲۱۷ ۸۰۰۰ فکس: ۹۱۲۱ ۲۳۸۳

کدپستی: ۱۵۱۳۶۴۵۷۱۷ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۴۴۴۵

www.middleeastbank.ir info@middleeastbank.ir